

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Deportace národů bývalého Sovětského svazu -
Komparace vysídlení Krymských Tatarů a národů
Severního Kavkazu**

Bc. Martin Zeman

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Diplomová práce

**Deportace národů bývalého Sovětského svazu -
Komparace vysídlení Krymských Tatarů a národů
Severního Kavkazu**

Bc. Martin Zeman

Vedoucí práce:

PhDr. David Šanc, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

.....

**Na tomto místě bych velmi rád poděkoval vedoucímu práce
panu PhDr. Davidu Šancovi, Ph.D. za jeho cenné rady a čas, který
věnoval mé práci.**

Obsah

1. Úvod	6
2. Vymezení základních termínů	13
2. 1. Genocida	14
2. 2. Etnická čistka	15
2. 3. Deportace	17
3. Deportace Čečenců a Ingušů	19
3. 1. Historické pozadí deportace	19
3. 2. Deportace	23
3. 2. 1. Průběh deportace	23
3. 2. 2. Příčiny deportace	27
3. 2. 3. Život v nových domovinách	28
3. 3. Rehabilitace Čečenců a Ingušů	29
3. 4. Postavení Čečenců a Ingušů po rozpadu Sovětského svazu	35
3. 4. 1. Čečensko	39
3. 4. 1. 1. První rusko-čečenská válka	41
3. 4. 1. 2. Druhá rusko-čečenská válka	43
3. 4. 1. 3. Čečensko pod vládou Ramzana Kadyrova	46
3. 4. 2. Ingušsko	48
4. Deportace Krymských Tatarů	55
4. 1. Historické pozadí deportací	55
4. 2. Deportace	59
4. 2. 1. Průběh deportace	60
4. 2. 2. Příčiny deportace	63
4. 2. 3. Život v nových domovinách	64
4. 3. Rehabilitace Krymských Tatarů	65
4. 4. Postavení Krymských Tatarů po rozpadu Sovětského svazu	71
4. 4. 1. Postavení Krymských Tatarů v rámci Ukrajiny	78
4. 4. 2. Anexe Krymu	82
4. 4. 3. Postavení Krymských Tatarů v rámci Ruské federace	85
5. Komparace	89
6. Závěr	95
7. Seznam literatury	101
8. Resumé	110

1. Úvod

Soužití několika kulturně, nábožensky a etnicky značně odlišných národnostních skupin uvnitř jednoho státu může být velmi problematické. V dobách válečných konfliktů se menšinové národy mohou stát podezřelými z možné spolupráce s nepřítelem, z vyhlášení nároků na samostatnost, či z dalších jiných nepokojů a rozbrojů. Z těchto důvodů stát přijímá příslušná opatření, aby se tímto možným scénářům vyhnul, protože jejich následky by mohly destabilizovat celou zemi.

Bývalý Sovětský svaz i jeho následovník Ruská federace jsou největšími státními útvary na světě, jejichž území sahá od východní Evropy až k Tichému oceánu a zahrnuje značnou část východní Evropy a téměř celou severní Asii. Kvůli této velké rozloze existovala a existuje na daném území značná národnostní různorodost, kdy vedle sebe v jedné zemi žijí desítky národů různých náboženských vyznání, jazykových skupin a kultur. Několik z těchto národů tehdejšího Sovětského svazu bylo během druhé světové války obviněno z kolaborace s nacistickým Německem a na jeho základě následně vysídleno ze svého území.

Masové deportace v Sovětském svazu za druhé světové války měly za cíl udržet pořádek a všeobecnou kontrolu vlády v okrajových oblastech země. Deportace tedy byly jedním z preventivních opatření sovětské vlády, které měly zachovat stabilitu ve státě. K uskutečňování deportací byly využívány represivní složky státu, z nich i armáda, která se zabývala deportacemi celých národů v době, kdy nadále probíhala druhá světová válka. Represivní politika sovětské vlády se dotkla celých národů a poznamenala celé generace. Deportace národnostních skupin za Stalinova režimu byly jedním z nejhorších zločinů proti lidskosti spáchané ve 20. století (Pohl 1999: 2).

Odstranění národnostních skupin centrální mocí z jejich tradičních oblastí osídlení však není novým fenoménem. Například již Asyřané

v 8. století př. n. l. deportovali velké množství Židů z Izraelského království, podobně jako Babyloňané v 6. století př. n. l. Židy z jejich Judského království. Ve středověku židovskou populaci ze svého území vyháněly evropské národy, například Anglie v roce 1290 a Francie v roce 1306. V 17. století zase Španělsko vyhánělo Maury ze svého území. Během 19. století americká armáda přemístila několik původních národů do rezervací, které byly daleko od původního místa jejich předků. Ve 20. století se s rozvojem dopravní techniky (zejména železnice) velmi usnadnil transport různých etnických skupin. Sovětský svaz tento rozvoj využil a díky dobře organizovanému represivnímu aparátu a fungujícímu železničnímu systému byl schopný přestěhovat velký počet lidí v řádu pouhých několika dní (Pohl 1999: 1).

Pro Stalinův režim se staly represivní složky státu životně důležité. Jejich úkolem bylo vypátrat a potrestat všechny odpůrce režimu. Nejdůležitější organizací, která měla tyto úkoly na starosti, byla Sjednocená státní politická správa (OGPU), která roku 1922 nahradila nechvalně proslulou „Zvláštní komisi“ (ČEKA). OGPU používala velmi podobné metody jako ČEKA, tedy pronásledovala, mučila a vraždila všechny, u kterých měla podezření z protirežimní činnosti (Butler 2010 :40). Roku 1934 byla OGPU reorganizována a přejmenována na Lidový komisariát vnitřních věcí (NKVD) a v roce 1938 se do jejího čela dostal Lavrentij Berija, který byl také původem Gruzínek jako Stalin. Berija byl dříve hlavou gruzínské ČEKy a později i gruzínské odnože OGPU (Butler 2010: 79). Jednalo se o jednoho z nejbližších Stalinových stoupenců. Berija byl krutým a energickým administrátorem, který zaváděl pořádek „železnou“ rukou. Za jeho vedení se z NKVD stal výborně organizovaný a fungující represivní aparát (Chlevňuk 2008: 14). Tato velmi mocná organizace se zabývala např. střežením státních hranic, správou věznic a pracovních táborů, evidencí obyvatel, vnitřní bezpečností a odstraňováním všech odpůrců režimu (Katamidze 2008: 52–59).

Kromě těchto činností měl NKVD na starosti i přípravy deportací několika národů bývalého Sovětského svazu, které následně s pomocí armády, zejména jejích speciálních oddílů, prováděl. Důležitým znakem represí a deportací v Sovětském svazu ve 20. století je jejich administrativní charakter. Kdy byli lidé stíháni a odsuzováni mimosoudně naprosto běžně. Represemi byly postihovány celé skupiny obyvatel na základě určitého kritéria (politické názory, národnostní příslušnost, apod.). Represe v Sovětském svazu byly také charakteristické dobrou organizovaností a vysokou mírou mobilizace a pohotovosti pracovníků státního aparátu (Baberowski 2004: 141–143).

Od roku 1937 se Stalin a NKVD začali zabývat deportacemi celých národů zejména z okrajových částí státu. Důvodem jim mohly být například obavy z kolaborace s nepřítelem, etnická nenávisť a možný separatismus okrajových oblastí. Stalinův režim prostřednictvím NKVD deportoval v období od roku 1941 do roku 1948 více než tři miliony lidí z jejich domovů do speciálních osad uvnitř Sovětského svazu. Více než dvě třetiny takto potrestaných lidí byly tvořeny příslušníky národnostních skupin, z nichž byla značná část deportována pod záminkou jejich údajné kolaborace s nacistickým Německem. Střední Asie, Kazachstán, Ural a Sibiř se staly oblastmi, kam byly tyto národy deportovány (Pohl 1999: 2).

V roce 1937 deportoval NKVD sovětské Korejce z Dálného východu do Kazachstánu a Uzbekistánu. V období od září 1941 do ledna 1942 byli deportováni sovětské Němci žijící převážně v oblastech kolem Volhy, na Ukrajině a na Kavkazu do speciálních osad ve Střední Asii. V květnu 1942 byli deportováni Řekové žijící na pobřeží Černého moře do Kazachstánu. Na konci roku 1943 NKVD deportoval Karačajevce a Kalmyky, a v průběhu roku 1944 byli deportováni Čečenci, Inguši, Balkaři, Krymští Tataři, Krymští Řekové, Meschetští Turci, Kurdové, Bulhaři a Arménci do Kazachstánu, Střední Asie, Uralské oblasti a na Sibiř (Pohl 1999: 2).

Deportace národů v bývalém Sovětském svazu během první poloviny 20. století způsobily o několik desítek let později značné problémy. Jednalo se zejména o drobnější konflikty, ze kterých některé přerostly do velkých ozbrojených bojů. Sovětský svaz musel také po rehabilitaci těchto národů vynakládat obrovské finanční částky na odškodnění deportovaných osob a na znovuvybudování měst a vesnic. Současné Rusko ovšem nemá vůli vyřešit všechny spory spojené s jeho totalitní minulostí a odkládá problémy, které byly způsobeny odsuny celých národů. Zároveň v těchto národech přetrvává pocit křivdy z falešného obvinění a neoprávněného vysídlení. Tyto problémy by mohly v budoucnu vést k nestabilitě v daných regionech a dalším ozbrojeným konfliktům.

Diplomová práce je založena na komparativní případové studii. Komparativní případová studie se zabývá zkoumáním dvou a více případů a provádí jejich srovnávací analýzu. Existují tři druhy komparativní případové studie. Pro tuto práci jsem zvolil tzv. kontrast kontextů, který představuje empiricky zaměřený typ výzkumu. „Kontrast kontextů“ neusiluje o vyvozování teoretických závěrů, ale usiluje o analýzu zkoumaného souboru případů (Karlás 2008: 62–67). Základními pravidly pro komparaci jsou: 1. definice objektu komparace, 2. určení cíle komparace, 3. stanovení kritérií pro vlastní analýzu zvolených objektů a vymezení vztahu komparace k časové ose. Poslední pravidlo nemá z hlediska politologického studia až takový význam a většina politologů mu nevěnuje moc velkou pozornost (Říchová 2007: 70).

Krymští Tataři byli zvoleni z toho důvodu, jelikož dění na Krymu je v současné době velmi aktuální. Média a neziskové organizace přinášejí po anexi Krymu Ruskou federací poměrně často zprávy o represích, které jsou vykonávány ruskými orgány vůči Krymským Tatarům. Pro naši komparaci s Krymskými Tatary byli z národů Severního Kavkazu zvoleni Čečenci a Inguši, jejichž území patří mezi nejméně stabilní regiony Ruské federace. Všechny zmíněné národy byly,

a v dnešní době opět jsou, součástí jednoho státu a před koncem druhé světové války je postihl velmi podobný osud.

Zároveň deportace těchto národů proběhly ve stejném roce, kdy je od sebe dělilo jen několik měsíců, a za velmi podobných okolností. V naší práci se tedy budeme zabývat obdobím před koncem druhé světové války. Nebude ovšem chybět ani stručná historie vybraných národů, která nám může pomoci lépe pochopit důvody, proč byly zrovna tyto národy deportovány a jak deportace pozměnila jejich dosavadní život. V práci bude dále řešena jejich následná rehabilitace a současné postavení v rámci Ruské federace.

Cílem naší práce bude na základě analýzy vybraných případů popsat odsun Krymských Tatarů, Čečenců a Ingušů a pomocí následné komparace se pokusíme například zjistit, zdali byly nějaké rozdíly v důvodu odsunu, v průběhu deportace, v cílech vysídlení a v místě, kam byly tyto národy deportovány. Samotná komparace byla zvolena z toho důvodu, jelikož se jedná o bývalé národy Sovětského svazu, které postihl stejný osud, když byly označeny za kolaboranty a vysídleny daleko ze svých domovů. Cílem naší analýzy tedy bude poukázat na nejdůležitější spojitosti, či odlišnosti, které jsou spojené s vysídlením, repatriací a současným postavením Čečenců, Ingušů a Krymských Tatarů. Hlavním cílem naší práce bude odpovědět na to, zdali dědictví Stalinových odsunů hrálo nějakou roli v novodobých dějinách Ruské federace. V práci se pokusíme odpovědět na následující výzkumné otázky: Jaké byly příčiny deportace zmíněných národů? Jak deportace pozměnila dosavadní život těchto národů? Jakou roli hraje dědictví Stalinových odsunů v novodobých dějinách Ruské federace?

Diplomová práce bude rozdělena na několik kapitol. Po úvodu následuje teoretická část. V této části budou vymezeny základní termíny, které jsou spojeny s odsouváním a vyhlazováním celých národů. V odborné literatuře se totiž pro označení odsunů národů bývalého Sovětského svazu používají různé termíny. Nejčastěji se můžeme setkat

s pojmy jako deportace a etnická čistka, výjimečně narazíme na termín genocida. Pro lepší orientaci v dané problematice je vhodné tyto tři termíny definovat. V této kapitole tedy bude představen koncept genocidy, se kterým pracují např. Yves Ternon ve své knize *Genocidy XX. století: zločinný stát* a Adam Jones ve svém díle *Genocide: A Comprehensive Introduction*. Andrew Bell-Fialkoff definuje ve své stejnojmenné knize etnickou čistku. Termínem etnické čistky se zabývá i Filip Tesař ve své knize *Etnické konflikty*. Pavel Polian pracuje ve své publikaci *Against Their Will. The History and Geography of Forced Migrations in the USSR* s termínem deportace, kterou ještě dále dělí dle toho, zdali byla vynucena přímo, či nepřímo.

V další části diplomové práce se budeme ve dvou samostatných kapitolách věnovat již oběma zvoleným odsunům, tedy přesídlení Čečenců a Ingušů a odsunu Krymských Tatarů. Tyto dvě kapitoly budou rozděleny na několik podkapitol. První podkapitola se bude zabývat stručnou historií vybraných národů až do období, ve kterém byly zahájeny deportace. Další podkapitola se bude věnovat již samotným deportacím a bude se dělit na další tři části. První z nich se bude věnovat popisu provedeného odsunu, kde budou zmíněny důležité události a průběh obou deportací. Druhá se bude věnovat faktorům, které zapříčinily deportace vybraných národů. Třetí pojednává o územích, do kterých byly národy vysídleny a o jejich adaptaci na místní podmínky.

Třetí podkapitola se bude zabývat rehabilitací deportovaných osob. Poslední, čtvrtá podkapitola se věnuje již období po rozpadu Sovětského svazu, kde se zaměříme na důležité události týkající se námi vybraných národů. Samotná komparace Čečenců, Ingušů a Krymských Tatarů nás čeká v páté kapitole. Po této části následuje závěr, ve kterém zodpovíme výzkumné otázky a shrneme poznatky naší práce.

Vzhledem ke skutečnosti, že odsuny obou národů proběhly před více než sedmdesáti lety, existuje již mnoho odborných knih, které se zabývají deportacemi národů v bývalém Sovětském svazu. V naší

diplomové práci budeme čerpat převážně z knihy *Ethnic Cleansing in the USSR (1937-1949)* od J. O. Pohla, který se zabývá vyhoštěním a následnými osudy národnostní deportovaných z jejich vlasti Stalinem během druhé světové války a z knihy *Against Their Will. The History and Geography of Forced Migrations in the USSR* od ruského historika a geografa P. Poliana, který se věnuje problematice nucených migrací. Dále v práci hojně využijeme dvě díla, *The Massive Deportation of the Chechen People: How and Why Chechens were Deported* a *Sürgün: The Crimean Tatars' deportation and exile*, od Aurélie Campana, která působí na katedře politologie kanadské univerzity Laval a ve svém výzkumu se zaměřuje zejména na politické násilí.

V českém odborném prostředí nebudí problematika deportací bývalých národů Sovětského svazu příliš velký zájem. Výjimku tvoří například český etnolog Jan Pargač, který se zabývá zejména etnickými problémy a ekonomickou antropologií. V naší diplomové práci budeme čerpat z jeho díla: *Krymští Tataři: etnická konsolidace, destrukce a hledání budoucnosti*. Emil Souleimanov působící na Fakultě sociálních věd UK se věnuje bezpečnostním studiím a mezi regiony jeho zájmu patří také Severní Kavkaz. Čerpat budeme z jeho knihy *Konflikt v Čečensku. Minulost, současnost, perspektivy*. Bezpečnostní situací na Severním Kavkaze se dále zabývá Tomáš Šmíd, jehož dva odborné články byly využity v naší diplomové práci.

2. Vymezení základních termínů

S vyhlazováním a odsouváním nežádoucího obyvatelstva z jeho území jsme se mohli v historii setkat již mnohokrát. Život menšinových skupin v určitých oblastech státu může být z několika důvodů nepříjemný pro většinový segment obyvatelstva, který následně za pomoci represivních složek státu usiluje o vyhlazení těchto minoritních skupin, nebo alespoň o jejich vyhnání či přesídlení. Důvodů, podle kterých se majoritní část populace může rozhodnout k těmto činům, může být několik. Jedná se např. o nevraživost panující mezi skupinami obyvatel, o vznášení nároků na samostatnost či větší autonomii menšinovou skupinou na centrální vládě a o možnou spolupráci s nepřátelským státem, ve kterém žijí lidé, kteří jsou si podobní se členy menšinové skupiny např. jazykem, rasou, zvyky a náboženstvím. V neposlední řadě mohou být příčinami k přesídlení či vyhlazení daných skupin potřeba levné pracovní síly či získání jejich území, ze kterého může mít centrální moc určité zisky.

V souvislosti s těmito činy majoritní skupiny obyvatelstva v bývalém Sovětském svazu se můžeme v odborné literatuře věnující se problematice odsunů setkat nejčastěji se třemi základními termíny, kterými autoři označují praktiky sovětské vlády vůči jednotlivým národům, které byly vybrány a přesídleny daleko ze svých domovů. Těmito termíny jsou etnická čistka a deportace, v menší míře se můžeme setkat také s pojmem genocida. Všechny zmíněné pojmy se sice týkají velmi podobné problematiky, ovšem existují mezi nimi určité rozdíly, které nemusejí být jednotlivými autory brány v potaz a tyto termíny tak mohou být nepřesně zaměňovány při líčení určitých událostí. Z tohoto důvodu budou v této kapitole definovány následující pojmy: genocida, etnická čistka a deportace.

2. 1. Genocida

Pojem genocida označuje jednu z nejzávažnějších forem agrese a představuje záměrnou likvidaci určité skupiny lidí. Tento termín se začal používat po druhé světové válce (Thernon 1997: 6). S pojmem genocida přišel roku 1944 Raphael Lemkin, který se ve své knize věnoval okupaci Evropy a devátá kapitola této knihy nesla název „Genocida“. Toto nové slovo dle Lemkina nejlépe vysvětlovalo praktiky nacistického Německa, které rozpoutalo totální válku nikoli proti státům a jejich armádám, ale proti samotným národům. Okupací Evropy získalo nacistické Německo ideální příležitost k potvrzení své biologické nadřazenosti a k páchání genocidy na národech jim podřazených. Genocida, tak jak byla prováděna nacistickým Německem, představovala velmi propracovaný systém likvidace národů, který se skládal z osmi typů opatření: politických, sociálních, kulturních, ekonomických, biologických, náboženských, fyzických a morálních (Thernon 1997: 12).

Genocida je velmi často spojována s holocaustem, ale musíme si uvědomit, že se události, které můžeme označit tímto termínem, objevovaly již v dávné minulosti. Např. v roce 1002 pobili Angličané na rozkaz krále všechny Dány žijící v Anglii a to jen proto, že byli Dánové. Genocida zasáhla celou dánskou populaci, včetně malých dětí (Bell-Fialkoff 2003: 20). Ve 20. století kromě holocaustu proběhlo několik dalších genocid, které přinesly obrovské ztráty na lidských životech. Jedná se např. o genocidy v Indonésii, Kambodži a Rwandě (Zrzavý 2004: 117).

Genocida je amorální samou svou podstatou a na rozdíl od války neexistuje dobrá nebo spravedlivá genocida. Státy využívají genocidy, pokud věří v její užitečnost či nutnost (Thernon 1997: 7). Jedná se ovšem o mezinárodní zločin, který s sebou nese státní i mezinárodní odpovědnost pro jednotlivce i státy. OSN totiž od roku 1948 přijalo Úmluvu o zabránění a trestání zločinu genocidy. Této úmluvy bylo dosaženo za velkého přispění Lemkina, který pomohl zakořenit termín

genocida do mezinárodního práva. Na jeho koncept navazovalo později několik odborníků, jejichž debata napomohla k většímu přesnění tohoto pojmu (Jones 2006: 12).

Pod termínem genocida rozumíme úmyslné a systematické vyhlazení národnostní, etnické, náboženské, či jinak definovatelné skupiny. Nejde vždy nutně o okamžité vyhlazení, ale spíše se jedná o koordinovaný plán různých akcí směřujících ke zničení podstatných základů života národních skupin, což vede ke zničení těchto skupin samotných. Genocida je vedena proti národní skupině jako takové a akce, které má za následek, směřují proti jednotlivci proto, že je příslušníkem určité národní skupiny. Cílem genocidy je dezintegrace politických a sociálních institucí, kultury, jazyka, národního cítění, náboženství a ekonomického života národních skupin a destrukce jejich osobní bezpečnosti, svobody, důstojnosti, zdraví a rovněž životů jedinců náležejících k těmto skupinám (Thernon 1997: 12).

2. 2. Etnická čistka

Pojem „čistka“ má v běžném každodenním využívání pozitivní konotace čistoty a očišťování. Je-li ovšem tento termín aplikován na obyvatelstvo, které chceme nějakým způsobem odstranit, nabývá tento termín negativního vyznění, jelikož chceme odstranit něco, co je „špinavé“ a musí to být ze společnosti odstraněno. Toto obyvatelstvo má určité charakteristické rysy, které jsou pro většinovou společnost nežádoucí (Bell-Fialkoff 2003: 11).

Termín „čistka“ je značně mlhavý a nelze ho snadno definovat. Samotný pojem pokrývá širokou škálu jevů od genocidy na jednom konci až k emigraci pod nátlakem na konci druhém. Mezi těmito extrémními póly se nachází dle Bell-Fialkoffa již zmíněná čistka, hromadné deportace obyvatelstva z jejich původního území na jiné a vyhnání určité skupiny lidí z jejich domovin (Bell-Fialkoff 2003: 11). Všechny tyto termíny mají

společné to, že usilují o odstranění specifických skupin obyvatelstva z daného území. Čistky jsou nejčastěji uskutečňovány proti určitému etniku na jasně vymezeném území. Jedná se pak o tzv. etnické čistky. Etnická čistka se jako termín začal používat od 90. let v souvislosti s konflikty na Balkáně. Čistky se ovšem nemusejí vztahovat jen na etnické skupiny, ale také na jiné skupiny, které jsou charakteristické například náboženstvím nebo třídou (Preece 1998: 820–821).

Čistku můžeme definovat jako naplánované a záměrné odstranění nežádoucího obyvatelstva z jistého území a zároveň má toto obyvatelstvo jeden a více charakteristických rysů, které je odlišují od ostatních obyvatel na daném území. Těmito rysy jsou etnický původ, náboženství, třída, sexuální orientace a rasa. Aby mohlo být odstranění nežádoucího obyvatelstva klasifikováno jako čistka, pak musí být tyto charakteristiky jeho důvodem (Bell-Fialkoff 2003: 14).

V praxi se etnická čistka může skládat z několika akcí namířených proti určitému etniku. Nežádoucí obyvatelstvo může být buďto přímo vyhnáno či deportováno z daného území, nebo může být jejich odchod způsoben různými opatřeními: zákaz etnických sdružení, zákaz používání vlastního jazyka, pracovní omezení, nucená asimilace, omezený přístup ke vzdělání, bydlení, zdravotnictví apod. K „vyčištění“ dané oblasti od specifických skupin obyvatelstva dochází ovšem velmi často za pomoci násilných akcí: bití, kastrování a zabíjení. Cílem těchto opatření je, aby určité území bylo „očistěno“ od etnik, které se odlišují od dominantní etnické skupiny (Preece 1998: 822).

Etnická čistka není na rozdíl od genocidy právně definována a podle kritiků tohoto termínu se etnická čistka používá jen jako eufemismus za genocidu. To může mít za následek možné ospravedlňování genocidních masakrů, jelikož se na oběti nahlíží jako na něco „špinavého“. Používání termínu etnické čistky signalizuje nedostatek vůle k zastavení genocidy, což vede ke zvýšení počtu obětí a také podkopává mezinárodní právní závazky k uznání genocidy, to má za

následek nečinnost při předcházení současných i budoucích genocid (Blum – Stanton – Sagi – Richter 2007: 204).

Autoři často rozlišují mezi termínem etnické čistky a genocidy z toho důvodu, protože se genocida svým rozsahem a hrůzou masového vraždění odlišuje od ostatních termínů, které vysvětlují odstraňování nežádoucí populace z daného území. Etnická čistka na rozdíl od genocidy nedojde svému cíli pouze vyhlazením nežádoucí skupiny lidí, ale v některých případech „pouhým“ odsunem tohoto obyvatelstva (Bell-Fialkoff 2003: 12).

2. 3. Deportace

Deportaci lze chápat jako nucené vysídlení jedné či více osob na základě jejich náboženského vyznání, sociálního postavení, politických názorů a etnické příslušnosti. Pavel Polian ve své publikaci přichází s velmi propracovanou klasifikací nucené migrace, která vychází ze základního rozdílu, zdali je migrace vyžadována přímo, či nepřímo státní autoritou (Polian 2004: 43–44).

Pokud je migrace vyžadována přímo státním aparátem, jedná se pak o tzv. násilnou migraci, tedy deportaci. Deportace je na rozkaz státní autority přímo provedena státními represivními orgány. Deportace je jednou z forem politických represí, jelikož je používána jako trest za nějaké činy, kterých se deportovaní dopustili, a zpravidla je namířena proti určité skupině obyvatel. Pokud jsou deportace prováděny na základě jejich etnické příslušnosti a je deportována celá oblast, ve které toto etnikum žilo, jedná se pak od tzv. totální deportace. V Sovětském svazu můžeme pod totální deportaci zařadit deset národů: Němce, Karačajevece, Kalmyky, Balkary, Inguše, Čečence, Krymské Tatary, Finy, Mechetské Turky a Korejce (Polian 2004: 43–44).

V případě, kde je migrace vyžadována nepřímo mocenským centrem, tak se jedná o dobrovolně vyžádanou migraci. V tomto typu

státní moc skrze určitý nátlak a sankce nepřímo vynucuje odchod obyvatel, kteří žijí na určitém území. Pokud se obyvatelé na základě administrativního nátlaku státních úřadů rozhodnou příslušné území opustit, jedná se o dobrovolně vyžádanou migraci. Tento typ migrace je pro stát jednodušší a výhodnější, jelikož s ním nejsou spojené tak vysoké náklady. Administrativní nátlak a byrokratické překážky k životu lidí jsou ovšem někdy tak velké, že se ve skutečnosti stupeň dobrovolnosti blíží nule (Polian 2004: 46–47).

Podle P. Poliana je pro označení přesídlování národů bývalého Sovětského svazu vhodnější používání termínu deportace nežli etnická čistka. Používání termínu etnická čistka pro označení totálních deportací v Sovětském svazu není dle Poliana vhodné, jelikož termín etnická čistka je velmi vágní a příliš obecný (Polian 2004: 2).

3. Deportace Čečenců a Ingušů

Čečenci a Ingušové jsou samostatná etnika s vlastním jazykem, která jsou si, kvůli svému původu, náboženství, jazyku a kultuře, tak úzce příbuzná a navzájem tolik podobná, že je pro zjednodušení pojednávají historici dohromady (Naimark 2006: 87). Tyto dva severokavkazské národy vyznávají sunnitský islám a zároveň jsou jedni z nejstarších a autochtonních etnik Kavkazu. Kvůli svým velmi podobným jazykům, které se řadí do vajnachské větve kavkazské jazykové rodiny a shodnému náboženství jsou oba národy dohromady označovány za Vajnachy (Souleimanov 2011: 23).

Původ Čečenců a Ingušů je velmi dávný a nejasný. Dohromady tvoří samostatnou etnickou skupinu a mají jen velmi málo podobného s ostatními etniky, které žijí na Severním Kavkaze. I přes velkou podobnost obou etnik je sňatků mezi nimi málo. Čečenci jsou bojovnějším národem, podobně jako Čerkesové na západě a Dagestánci na východě. Zatímco Ingušové, stejně jako třeba Balkaři a Karačajevci na západě, jsou konformističtější a více se přidržují „zlaté“ střední cesty. Pro Vajnachy je důležitější vazba k určitému teipu¹, nežli k národu. Rozdíl mezi Vajnachy je také v tom, zdali žijí na rovinách či v horách. Horští obyvatelé byli nezávislejší na svém okolí kvůli přirozeným krajinným překážkám, kdežto ti, kteří žili na rovinách, žili a pracovali bok po boku s kozáckým obyvatelstvem (Gall – de Waal 2000: 31–33).

3. 1. Historické pozadí deportace

Rusové v 16. století nejprve navazovali obchodní styky s kavkazskými národy, které byly rády za ruskou přítomnost v regionu, jelikož v nich viděly možnou protiváhu Osmanské říši a Persii. Nicméně

---

¹ Teip znamená doslova klan. Členové daného teipu společně vlastní půdu, což je váže k rozsáhlé širší rodině, či vesnici. Příslušníci teipu musí podporovat a chránit slabé. Nově příchozí do dané oblasti se mohou k teipu připojit tím, že získají nějaký pozemek v jeho okolí (Gall – de Waal 2000: 32).

od 17. století začali podnikat výpravy s cílem podmanit si horaly, které byly z velké části neúspěšné. Carské Rusko již nemělo zájem na rozvoji spojeneckých a obchodních styků s místními národy a knížectvími. Byl patrný úmysl Rusů podmanit si celý Kavkaz, zmocnit se tak jeho bohatých přírodních zdrojů a získat kontrolu nad důležitou vojenskou a obchodní cestou přes Darjalskou soutěsku. Od poloviny 18. století se kolonizační snahy Ruska staly pro místní národy nezadržitelnými (Souleimanov 2011: 48–51).

Severokavkazské národy se až do poloviny 19. století úspěšně bránily podmanění od carského Ruska. Rusové chtěli rozšířit své území na jihu až k hranicím křesťanských království Gruzie a Arménie a také mít dohled nad důležitými obchodními trasami, které přes Kavkaz vedly. Ruská říše začala kolonizovat Severní Kavkaz od 18. století pomocí kozáckých vojenských kolonií u řeky Těrek. Pevnostem a osídlením na Severním Kavkaze říkali Rusové Linie. Tento řetěz pevností jim měl pomoci konsolidovat jejich územní expanzi. V roce 1832 se Linie táhla od Kaspického až k Černému moři (Gall – de Waal 2000: 41–42).

Kozácké jednotky se nejprve dostávaly do konfliktů s menšími skupinami, které byly tvořeny bojovníky z jednotlivých vesnic, či oblastí. Severokavkazské národy začaly klást organizovaný odpor vůči Rusku až v roce 1785, kdy je k tomu vyzval náboženský a vojenský vůdce Šejch Mansúr (Pohl 1999: 80). Mansúr úspěšně vedl kavkazské národy v boji proti ruským kolonizátorům až do roku 1791, kdy byl zajat a v roce 1794 zemřel. Sloučením náboženského učení a vojenského vůdcovství se stal lidovým hrdinou a zejména v Čečensku jsou po něm dodnes pojmenovávány ulice a také letiště v Grozném nese jeho jméno (Gall – de Waal 2000: 42).

Dalším významným vůdcem, který vedl Dagestánské a Čečenské bojovníky proti ruským kolonizátorům, byl Imam Šamil, který na území dnešního Dagestánu a části Čečenska vytvořil tzv. Kavkazský Imamát, což byl nezávislý islámský stát, který se formoval od roku 1824

a existoval až do roku 1859. V tomto roce byl Šamil zajat a ruské impérium převzalo kontrolu nad většinou Severního Kavkazu. Rusům se však nepodařilo oblast zcela stabilizovat a vždy, když Rusko zažívalo těžké časy na domácí či zahraniční scéně, tak toho bojovní Čečenci využívali k povstáním o různé síle a délce (Cornell 2003: 169).

Do konce 19. století řešilo carské Rusko všechna povstání velmi tvrdě. Ruské jednotky neváhaly srovnat několik čečenských vzbouřeneckých vesnic se zemí a používaly také taktiku spálené země, aby zničily čečenský odpor hladem. Mnoho členů muslimských národů z celého Kavkazu odcházelo v této době do Osmanské říše. Na začátku 20. století se situace poměrně uklidnila a na Severní Kavkaz přicházel velký počet ruských rolníků a započala modernizace této oblasti. Docházelo k budování měst, silnic, železnic, škol a průmyslových podniků. V důsledku toho se ještě více prohloubily rozdíly mezi severem, kde se nacházely zemědělské a průmyslové oblasti, a jihem, ve kterém převládal horský způsob života a s ním spojené pastevectví (Hughes 2001: 19).

Přesto, že bolševici proklamovali, jak vysvobodili kavkazské národy od carského kolonialismu, tak během občanské války bojovali Čečenci a Inguši za nezávislost. Bolševikům se je podařilo zpacifikovat až v roce 1925, kdy mohli začít se sovětizací. Ani potom však vzdor Vajnachů nepolevoval a kladli odpor i následné kolektivizaci, rusifikaci a protináboženským kampaním (Naimark 2006: 88).

Vajnachské oblasti byly od roku 1918 součástí tzv. Horské republiky Severního Kavkazu, která byla v roce 1921 přejmenována na Horskou autonomní sovětskou socialistickou republiku. Tato republika ovšem nevydržela dlouho a roku 1922 byla založena Čečenská autonomní oblast a roku 1924 Ingušská autonomní oblast. Tyto dvě autonomní oblasti byly spojeny začátkem roku 1934 a 5. prosince 1936 byla vyhlášena Čečensko-Ingušská autonomní republika, která byla v rámci ostatních autonomních útvarů Severního Kavkazu nejlidnatější.

Na počátku války v ní žilo téměř 732 000 obyvatel, z toho bylo 53 % Čečenců, 28 % Rusů, 11 % Ingušů a 8 % tvořily ostatní národy (Jakovlev 2008: 163–164).

V Čečensko-Ingušské autonomní republice vypukly ve 20. a 30. letech stovky povstání, z nichž byla některá brutálně potlačena. Představitelé těchto národů bolševiky varovali, že jim to jejich horské národy nikdy nezapomenou. Již před válkou se jednotky NKVD musely vypořádat s nesmírně rozsáhlou teroristickou činností v této autonomní republice. Mezi lety 1937–1940 bylo zadrženo nebo zabito více než tisíc „banditů“ a zabaveno okolo 14 000 střelných zbraní (Katamidze 2008: 109).

V letech 1930 a 1932 musela sovětská moc zakročit v Čečensko-Ingušské autonomní republice, aby zničila odpor proti kolektivizaci. Zvláštní jednotky NKVD tehdy musely proti „banditům“ nasadit dělostřelectvo a letadla. Místní obyvatelstvo nikdy nepřijalo nadřazenost Moskvy a existoval tedy velký rozpor mezi ústřední mocí a místním obyvatelstvem (Courtois – Werth – Panné – Paczkowski – Bartošek – Margolin 1999: 199). Po vpádu nacistů do Sovětského svazu se také začala objevovat opozice, která chtěla svrhnout sovětskou moc v celé autonomní republice. Opozice byla tvořena několika povstaleckými skupinami, které ovšem fungovaly nezávisle na Němcích (Pohl 1999: 83).

Ihned po vstupu nacistických vojsk do Sovětského svazu vyzvali někteří náboženští představitelé horaly, aby napomáhali Němcům a ignorovali povolávací rozkaz do armády. V Čečensko-Ingušské autonomní republice bylo také velmi složité mobilizovat místní obyvatelstvo ke stavbě opevnění (Katamidze 2008: 109).

Stalinův režim se přiklonil k deportacím, aby odpor Čečenců a Ingušů ukončil, a již v prosinci roku 1943 dal NKVD za úkol naplánovat deportaci obou etnik (Pohl 1999: 83). Svůj podíl na deportaci měly i úřady Čečensko-Ingušské autonomní republiky, které si vymýšlely důkazy o pomoci Čečenců nacistickým jednotkám, a tyto důkazy posílali úřadům

NKVD. Místní úřady také podporovaly oficiální sovětskou propagandu a hned po odsunu označily Čečence za zrádce vlasti (Campana 2007: 4).

3. 2. Deportace

Vysídlení Čečenců a Ingušů bylo plánováno několik týdnů dopředu. Beria přijel do Grozného 17. února 1944 se svými spolupracovníky Serovem, Kobulovem, Kruglovem a Mamulovem, kteří měli na deportaci osobně dohlížet (Polian 2004: 146). Ten samý den zaslal Berija Stalinovi telegram, ve kterém mu sdělil, že se přípravy na deportaci blíží ke konci. Dle plánu NKVD mělo být odsunuto 459 486 lidí, včetně těch, kteří žili v Dagestánu a Severní Osetii (Bugai 1992: 101). Ústřední orgány Sovětského svazu byly neustále informovány o přípravách i samotné realizaci deportace. Korespondence mezi jednotlivými administrativními a represivními orgány Sovětského svazu svědčí o jisté míře zkušeností s podobnými akcemi (Campana 2007:3).

Čečensko-Ingušská autonomní republika byla oficiálně zrušena v červnu roku 1944. Republika byla rozdělena mezi Stavropolský kraj, Severní Osetii, Gruzii a Dagestán (Jaimoukha 2005: 60). Deportaci pokládali Čečenci a Ingušové za zločin proti svému národu a náboženství. Mnozí příslušníci těchto národů přísahali na korán, že se pomstí za zlo, které bylo na jejich národu spácháno. O 50 let později vypukla válka v Čečensku, která byla jistě z části vyvolána díky této křivdě v historii (Katamidze 2008: 111).

3. 2. 1. Průběh deportace

Dne 23. února 1944 začal NKVD realizovat plán na deportaci Čečenců a Ingušů do Střední Asie a na Sibiř. Operace trvala téměř týden a nesla kódové označení „Čočka“. Tato deportace byla velmi brutální. Stovky tisíc lidí byly odvedeny do „sběrných míst“, ve kterých byly

nacpány do vagonů. Cesta do vyhnanství trvala několik dní, dokonce i týdnů a mnoho z deportovaných při ní zahynulo (Jaimoukha 2005: 60).

Lidé měli velmi málo času na zabalení svých věcí, v některých případech si s sebou nesměli vzít dokonce žádná zavazadla. Velký počet čečenských a ingušských domů byl spálen a vesnice srovnány se zemí. Několik domů bylo vyhozeno do povětří i s jejich obyvateli. Hrozné zacházení čekalo deportované i na jejich cestě do Střední Asie. Mnoho lidí při cestě zahynulo na následky hladu, zimy a nemocí (Souleimanov 2011: 82).

Deportace byla naplánována na dobu 8 dnů. V průběhu prvních třech dnů bylo odsunuto téměř 300 000 lidí převážně z nížin a podhůří. Ve zbývajícím čase jednotky NKVD deportovaly osady v horských oblastech, které byly velmi těžce dostupné pro nákladní automobily (Bugai 1992: 102).

Deportace Čečenců a Ingušů byla delší a těžší pro orgány a jednotky NKVD než dřívější operace na Kavkaze. Problematičnost této akce byla způsobena velkým počtem lidí určených k odsunu, z nichž velká část žila v horách, kde byl velmi těžký terén, ve kterém by se mohli příslušníci obou národů dobře bránit jednotkám NKVD. Aby si tedy jednotky NKVD ulehčily práci v těžko dostupném terénu, vymyslely její důstojníci lest na obyvatele okolních vesnic. Pozvaly Čečenské a Ingušské muže do měst k účasti na oslavách dne Rudé armády. Žádné oslavy se ovšem nekonaly a tito muži byli zatčeni a převezeni na vlaková nádraží, odkud měli být deportováni (Campana 2007: 2–3).

Většina z celkového počtu byla deportována do Kazachstánu a Kyrgystánu. Cca 240 000 Čečenců a 80 000 Ingušů bylo deportováno do Kazachstánu, 70 000 Čečenců a 2 000 Ingušů do Kyrgystánu (Polian 2004: 148). Zbytek byl rozptýlen do Uzbekistánu a Tádžikistánu. Ti Čečenci a Ingušové, kteří se odvážili vzdorovat deportaci, byli odsouzeni k nuceným pracím v koncentračních táborech na Sibiři (Jaimoukha 2005: 60).

Většina deportovaných cestovala v dobytčích nebo nákladních vagonech. Pouze několik politických a náboženských vůdců cestovalo v běžných vozech, protože hráli aktivní roli při deportaci. Tito čelní představitelé obou etnik spolupracovali s NKVD pod tlakem jeho příslušníků. Jejich úkolem bylo zajistit to, aby mezi lidmi nevznikla vzpoura proti nucenému vysídlení (Campana 2007: 3).

Ihned po ukončení vysídlovacích operací na Kavkaze byl vydán rozkaz na všechny fronty. Tyto rozkazy se týkaly Čečenců a Ingušů, kteří v době deportací bojovali za Sovětský svaz. Tito vojáci měli být odesláni ke zvláštním oddílům NKVD v Kazachstánu, odkud byli dále posíláni ke svým rodinám nebo do pracovních táborů (Jakovlev 2008: 167). Někteří velitelé odmítli splnit nařízení a své vajnachské spolubojovníky vydávali třeba za Osetince a Dagestánce. Pokud na to orgány NKVD později přišly, tak za to sovětští velitelé i přeregistrovaní vojáci zaplatili životem (Souleimanov 2011: 82–83).

NKVD nešetřil na této mimořádné operaci prostředky. Pro vysídlovací operaci bylo připraveno 194 vlakových souprav po 65 vagónech a stovky nákladních automobilů na přesun tisíců lidí z vesnic a měst na nádraží. Tyto nákladní automobily byly podle mnoha svědectví americké studebakery, které získal Sovětský svaz od Spojených států a měly pomáhat Rudé armádě na frontě (Nekrich 1978: 58–59). I přesto, že válka byla v plném proudu, tak neváhal NKVD nasadit na tuto operaci 100 000 vojáků a 19 000 operativních pracovníků ze speciálních oddílů (Courtois – Werth – Panné – Paczkowski – Bartošek – Margolin 1999: 199–200).

Celkový počet deportovaných při operaci Čočka a následně z armády byl téměř půl milionu. Kromě značného přesunu sil z fronty, si celá vysídlovací operace vyžádala také ohromné finanční prostředky. Deportace Čečenců a Ingušů vyšla odhadem na 150 milionů rublů, které mohly být investovány do armády a sovětská vláda za ně mohla nakoupit například 700 tanků (Gall – de Waal 2000: 59).

Ten kdo nemohl být transportován kvůli nemoci nebo jiným obtížím, byl příslušníky NKVD namísto zastřelen. Nejhrůznější čin se odehrál v odlehlé horské vesnici Khaibakh, kde příslušníci NKVD 27. února zavřeli více jak 700 lidí do stodoly, kterou zapálili a všichni lidé uvnitř uhořeli. Tímto činem si chtěli ulehčit práci, která by byla spojena s přepravou lidí z této vesnice do „sběrných míst“. V okolních vesnicích zase byli rovnou na místě popraveni starší a nemocní obyvatelé (Jaimoukha 2005: 60).

Po ukončení deportace informoval Beria Stalina o úspěšnosti celé operace. Dle jeho slov proběhlo vše „normálně“ a nemusely být řešeny žádné mimořádné události. Jednotky NKVD a armády musely podle zprávy řešit odpor jen v případě jednotlivců (Jakovlev 2008: 167). Ve skutečnosti se ovšem podařilo velkému počtu vajnachských bojovníků uprchnout do vysokohorských průsmyků, kde se k nim připojili další lidé, kteří se také dokázali ukrýt před deportací. Pokud úřady po ukončení vysídlovací operace našly nějakého Čečence nebo Inguše, tak byl buďto namísto zastřelen, nebo poslán do pracovního tábora (Naimark 2006: 91).

Na třítydenní cestě do vyhnanství zemřely tisíce lidí. Ve vagonech nebyly záchody ani možnost se umýt, zároveň do nich byli namačkáni ženy i muži společně, což představovalo pro tradiční vajnachskou společnost značné pokoření. Lidé neměli dostatek vody a potravin. Z těchto důvodů začala ve vozech řadit tyfová epidemie. Lidé nemohli mrtvé členy rodiny ani pohřbít a museli je nechat nepohřbené ve sněhu podél trati (Gall – de Waal 2000: 61).

Obrovské ztráty utrpěla také kultura Vajnachů. Byly ničeny unikátní historické památky, z nichž některé pocházely už ze starověku. V horských oblastech bylo zničeno kolem tisíce památníků starověké a středověké kultury. Pálily se nesmírně vzácné rukopisy a archivy. Ničilo se i tradiční vajnachské nádobí, vázy, šavle, koberce atd. (Jakovlev 2008: 169–170). Dále byly měněny názvy vajnachských měst

a vesnic. Náhrobky na hřbitovech byly vyvraceny a používány ke stavbě zdí a dláždění ulic. Do uvolněných domů se nastěhovali Rusové, Dagestánci a Osetinci. Cílem těchto aktivit bylo úplné vyhlazení čečenské a ingušské kultury (Gall – de Waal 2000: 61–62).

3. 2. 2. Příčiny deportace

Čečenci a Ingušové byli podobně jako další národy označeni za kolaboranty, což bylo hlavní záminkou k deportaci obou etnik z okrajové části Sovětského svazu. Ve skutečnosti se Stalin chtěl zbavit těchto národů již mnohem dříve. Vajnachové, kteří až do roku 1859 odolávali ruské kolonizaci, byli neporobeným národem (Courtois – Werth – Panné – Paczkowski – Bartošek – Margolin 1999: 199).

Stalin s Berijou nikdy nezapomněli Čečencům a Ingušům, že po občanské válce vzdorovali sovětizaci a kladli odpor i při následné kolektivizaci, při které neváhali bojovat s jednotkami NKVD a armádou. Lpění na vlastních tradicích, odolávání nátlaku centra a ozbrojený odpor ke kolektivizaci přimělo vedení Sovětského svazu k řešení, které mělo navždy vyřešit problémy s těmito národy. Z těchto důvodů byli Vajnachové deportováni a jako důvod vysídlení byla uvedena jejich údajná kolaborace s nacisty (Naimark 2006: 90).

V otázce kolaborace se názory velmi různí. Podle údajů NKVD na straně wehrmachtu bojovalo až 18 000 Čečenců a Ingušů. Kdežto mnoho vajnachských i ruských historiků možnou kolaboraci naprosto odmítají. O účasti Vajnachů při ozbrojených povstáních směřujících proti sovětské vládě, které se v historii udály již několikrát, nelze pochybovat, ovšem obvinění z hromadné kolaborace s nacisty je dle většiny autorů naprosto nesmyslné (Souleimanov 2011: 82).

Deportací Čečenců se Sovětský svaz ovšem zbavil na severním Kavkaze nejpočetnějšího a nejbojovnějšího národa, který kladl v historii neustálý odpor moskevskému centru. Sovětská vláda se obávala

možného separatismu Vajnachů, a proto je deportovala. Plánovala totiž do budoucna možný útok na Turecko a zabrání jeho několika oblastí. SSSR také nechtěl mít u svých hranic s Tureckem národy podobné v několika ohledech Turkům (Gall – de Waal 2000: 62–63).

Dalším důvodem mohl být Stalinův velkoruský šovinismus. On chtěl dojít k rusifikaci celé evropské části SSSR. K dosažení cíle se nebál použít násilné praktiky a koho jiného deportovat z Kavkazu než silné odbojné národy, které by se mu téměř jistě nepodařilo nikdy asimilovat (Medveděv – Medveděv 2003: 278–279). Stalin i Berija nosili v sobě hluboce zakořeněnou nenávist vůči kavkazským národům, přesto že byli oba původem také z Kavkazu (Gall – de Waal 2000: 63).

Sovětský svaz díky deportacím navíc získal levnou pracovní sílu, kterou mohl poslat tam, kde bylo zrovna zapotřebí. Proto byli vysídlenci často posíláni do nehostinných krajin, kde pracovali v těžkém průmyslu. V těchto oblastech měly často podniky nedostatek zaměstnanců, který ovšem dokázaly systémy speciálních osad a pracovních táborů efektivně nahradit. Tudíž deportace Čečenců a Ingušů mohla být také motivována deficitem pracovní síly v různých částech SSSR (Polian 2004: 47–48).

3. 2. 3. Život v nových domovinách

Pro deportované lidi bylo zpočátku velmi těžké si na pro ně fyzicky náročné přírodní prostředí suchých stepí zvyknout. Nejhorší to bylo obzvláště pro dospělé Vajnachy z horských oblastí, kteří trpěli velmi často nemocemi a depresemi. Vysídlenci byli navíc zbaveni dokladů a bylo jim zakázáno měnit místo pobytu a zaměstnání. Tímto se stali fakticky zajatci ve svých nových domovinách (Souleimanov 2011: 83).

Ti, kteří přežili deportaci, byli umístěni ve speciálních osadách a ihned zapojeni do prací v těžkém průmyslu nebo v zemědělství. Podmínky, ve kterých tzv. zvláštní vysídlenci žili a pracovali, byly otřesné. Byl akutní nedostatek jídla a oblečení, což způsobilo mnoho onemocnění

a následnou smrt. Deportovaní nemohli bez svolení opustit své vesnice o více než pět kilometrů (Jaimoukha 2005: 61). Zároveň se museli jednou nebo dvakrát do měsíce hlásit u místního úřadu NKVD. Vajnachům bylo také zakázáno používat svůj vlastní jazyk (Campana 2007: 3).

V nuceném exilu byli lidé vystaveni ponižování ze strany místních národů. Za tvrdou práci ve špatných podmínkách navíc dostávali pouze poukázky na potraviny. Pokud by se ovšem pokusili opustit vesnici, do které byli umístěni, nebo by přišli pozdě do práce, hrozilo jim až 20leté vězení v trestanecké kolonii. Dle odhadů v průběhu deportace a v prvních deseti letech vyhnanství přišlo o život více jak 250 000 Čečenců a Ingušů, což představovalo 60 % jejich celkového počtu (Souleimanov 2011: 83).

Všechny tyto skutečnosti způsobily v myslích zejména Čečenců nezhojitelnou ránu, která v myslích národa vyvolávala pocit ohrožení ze strany ruského národa a sounáležitosti vůči vlastnímu etniku. V průběhu času tyto nálady napomohly k utužení specifického čečenského nacionalismu. Tento specifický nacionalismus způsobil, že nová generace Čečenců byla odhodlána zajít v možných budoucích konfliktech s Rusy až do krajností (Gall – de Waal 2000: 58).

3. 3. Rehabilitace Čečenců a Ingušů

Se všemi vyhnanci se zacházelo jako s občany třetí kategorie, kteří nemají téměř žádná práva a dostanou jen ta nejhorší zaměstnání. V exilu patřili Čečenci a Inguši k nejproblémovějším vysídlencům pro místní orgány. Úspěšně se bránili rusifikaci úřadů a několikrát se proti nim dokonce hromadně vzbouřili. Vajnachové nenáviděli všechny, kteří měli podíl na jejich deportaci. Když se pak v roce 1953 dozvěděli o Stalinově smrti, tak podle pamětníků Čečenci a Inguši „tančili“ radostí, zatímco Rusové plakali (Gall – de Waal 2000: 68–69).

Po Stalinově smrti začala být postupně rušena všechna omezení pro vysídlené Vajnachy. Ti se již mohli svobodně pohybovat i daleko od svých vesnic a nemuseli se již hlásit místním úřadům. Čečenci a Inguši směli také veřejně používat své národní jazyky. Kvůli tomu následně začaly vycházet vajnachské noviny a bylo zavedeno čečenské a ingušské rozhlasové vysílání (Gall – de Waal 2000: 70). Nicméně nadále platil zákaz jejich návratu do Čečensko-Ingušska, který ovšem někteří lidé nedodrželi a začali se vracet do svých měst a vesnic. V jejich vlasti je ovšem čekaly represe ze strany místních orgánů a časté konflikty s novými osídlenci. I přes tyto skutečnosti se vajnachská populace nadále nelegálně vracela ze svého exilu ve Střední Asii (Souleimanov 2011: 83).

Až v únoru 1956 hovořil Chruščov ve svém tajném projevu na XX. sjezdu Ústředního výboru KSSS o nezákonnosti stalinských deportací, po které vyvstala otázka, jak řešit situaci deportovaných národů (Naimark 2006: 93). Straničtí funkcionáři vytvořili několik návrhů, jak naložit s národy, které byly neprávem vysídleny za Stalinovy vlády. Ministr vnitra Dudorov přišel s návrhem, který by vytvořil oblastní autonomie Čečenců a Ingušů v Kazachstánu a Kyrgyzstánu. Podle jeho názoru by bylo obnovení Čečensko-Ingušské autonomie na někdejších území velmi těžce uskutečnitelné a jejich návrat by měl řadu nežádoucích následků, jelikož jejich domovy už měly jiné majitele (Jakovlev 2008: 170).

Čečenci a Inguši ovšem neměli zájem žít v autonomních oblastech ve Střední Asii a začali se velmi rychle vracet do svých bývalých domovin. Sovětská vláda 9. ledna 1957 oficiálně povolila Vajnachům návrat do jejich vlasti a zároveň výnosem Nejvyššího sovětu obnovila Čečensko-Ingušskou autonomní republiku (Jakovlev 2008: 170). Místní obyvatelstvo ovšem s příchodem Čečenců a Ingušů nesouhlasilo a protestovalo proti tomuto rozhodnutí. V roce 1958 vypukly v Grozném rozsáhlé pouliční nepokoje mezi místním slovanským obyvatelstvem a Vajnachy, které byly vyvolány odporem místních lidí vůči Vajnachům (Souleimanov 2011: 84).

Podmínky pro vracející se Vajnachy nebyly v prvních několika letech vůbec příznivé. Ruské obyvatelstvo sídlící především ve městech nechtělo vydávat domy a pozemky zpět do rukou Čečenců a Ingušů. Zároveň si chtělo uchovat své politické a ekonomické postavení, čímž měli Vajnachové přístup jen k hůře placeným zaměstnáním. Skrze mocenské orgány se navíc Rusové snažili zabraňovat Vajnachům v získání lepšího vzdělání. Zakazovány byly také jejich kulturní tradice a události (Sheu 1997: 41–42).

Návratem Vajnachů nicméně vyvstaly velké problémy pro sovětskou správu. Vysokému počtu Čečenců a Ingušů byly dány pozemky ke stavbě domů jinde, než původně bydleli, jelikož jejich bývalé domy již měly svého majitele. Vajnachové se ovšem odmítali usadit na nových místech a začali novousedlíky ze svých domovů vyhánět, přičemž neváhali použít zbraně. Podle statistik ministerstva vnitra bylo mezi lety 1958–1972 obviněno z kriminálních činů cca 116 000 osob, to znamená, že každý šestý Vajnach byl v této době trestně stíhán (Naimark 2006: 93).

K obnovené Čečensko-Ingušské autonomní republice byly připojeny tři řídké osídlené okresy Stavropolského kraje, čímž sovětská vláda sledovala získání nových stavebních parcel pro Vajnachy a následné vyřešení ubytovací krize. Tyto tři okresy ovšem byly tradičně kozáckým územím, čehož v dalších letech využívaly různé ruské nacionalistické skupiny ve své rétorice (Gall – de Waal 2000: 71).

Naopak autonomní republice nebyla navrácena některá území, která jí v historii patřila. Jedná se zejména o východní předměstí Vladikavkazu zvané Prigorodný okres, který zůstal součástí Severní Osetie, ovšem v historii patřil k Ingušsku. Tato skutečnost vedla ke zhoršení ingušsko-osetských vztahů, které přerostly až v ozbrojené střety v roce 1992. Dále byl ponechán Dagestánu Auchovský okres, což vedlo k etnické nesnášenlivosti a ke konfliktům mezi místními Čečenci a některými dagestánskými etniky, převážně Avary a Laky (Souleimanov 2011: 84).

Podle statistik měla v roce 1961 Čečensko-Ingušská autonomní republika po návratu většiny Vajnachů z jejich exilu celkem 892 400 obyvatel, z toho 432 000 Čečenců a Ingušů (Jakovlev 2008: 171). Někteří členové obou etnik se vrátili do oblastí Dagestánu a Severní Osetie, ve kterých žili před deportací. V Kazašské a Kyrgyzské republice zůstalo 34 000 Čečenců a 22 000 Ingušů. Navzdory masivnímu návratu tvořili Vajnachové pouze 41 % populace. Nejpočetnější etnickou skupinou Čečensko-Inguška byli nadále Rusové, kteří tvořili 49 % obyvatelstva (Pohl 1999: 106–107).

Sovětská vláda se od poloviny 50. let snažila sovětizovat a rusifikovat Čečensko-Inguško. Ovšem její politika nebyla úspěšná a nadále tak posiloval čečenský, a v menší míře také ingušský, nacionalismus, který byl ovlivňován institucionálními, demografickými, socioekonomickými a kulturními faktory (Tanrisever 2000: 69).

Demografický boom zachvátil po repatriaci Čečenců a Ingušů zejména horské oblasti a venkov. Počet Čečenců v Čečensku se v 50. letech odhadoval na zhruba 300 000, podle sčítání v roce 1989 jich však žilo v Čečensku více jak 715 000, a tvořili téměř 66 % obyvatel. Demografický boom a vysoká nezaměstnanost ve venkovských oblastech vedly k odchodu tamějšího obyvatelstva do měst, ve kterých měli převahu tradičně Rusové a příslušníci dalších národů. Například v Grozném bylo obyvatelstvo tvořeno jen z jedné třetiny Vajnachy. U Ingušů byl demografický boom podobný (Souleimanov 2011: 87).

Ve státních institucích neměli Čečenci a Inguši téměř žádné zastoupení. Z tohoto důvodu se mezi nimi a moskevským centrem nevytvořily pevné vazby a Vajnachové čím dál intenzivněji pociťovali diskriminaci úřadů, kde seděli převážně Rusové (Tanrisever 2000: 69). Vajnachům bylo také bráněno v přístupu ke vzdělání. V převážné většině škol se vyučovalo v ruštině, která se používala i na úřadech. Správní orgány ovládané Rusy nepřispívaly finančně na žádné kulturní akce pořádané Vajnachy. V ropném průmyslu zase pracovali zejména Rusové.

Vysoká nezaměstnanost přiváděla mnoho Vajnachů ke kriminální činnosti jako způsobu obživy. Kromě hospodářství bylo v bídném stavu i zdravotnictví. V republice byl akutní nedostatek zdravotnického personálu a umíralo v ní nejvíce lidí ze všech částí Ruska na infekční choroby (Souleimanov 2011: 85).

Sovětská vláda se také po návratu Vajnachů z jejich exilu pustila do falzifikace čečenských a ingušských dějin. Pseudohistorikové ruského původu přišli například s tím, že Imám Šámil nebyl kavkazským hrdinou, ale byl to agent Anglie a Turecka (Shnirelman 2006: 280–281). Dalším „objevem“ ruských pseudohistoriků bylo to, že kavkazské národy odpradávná toužily žít v jednom státě společně s Rusy. S koncepcí dobrovolného vstupu čečenského a ingušského národa přišel ruský akademik Vitalij Vinogradov, který byl občanem Čečensko-Ingušské autonomní republiky (Jaimoukha 2005: 63).

Komunisté se také pokusili ospravedlnit Stalinovu deportaci Čečenců a Ingušů. Byly dokonce vytvářeny a prosazovány akademické teorie, podle kterých včasná „evakuace“ obou národů sovětskou armádou v roce 1944 zachránila Vajnachy před vyhlazením, které mělo údajně v úmyslu nacistické Německo (Souleimanov 2011: 86). Čečenští a Ingušští historikové bojovali proti těmto lžím všemi dostupnými prostředky a za své odlišné názory na historii byli perzekuováni (Shnirelman 2006: 278).

Čečenci tajně doufali, že se jejich politické, ekonomické a kulturní postavení v rámci Čečensko-Ingušské autonomní republiky někdy zlepší. Oni byli připraveni potvrdit právo na svoji zemi, až přijde vhodná doba. Tento čas nastal ke konci 80. let, kdy bylo zřejmé slábnutí mocenského aparátu Sovětského svazu, čehož využila vajnachská inteligence k tomu, aby získala větší práva pro jejich populaci. V jejich snažení jim také napomohl velký demografický boom, který probíhal od konce 50. let do konce 80. let zejména u Čečenců, jejichž počet se za tuto dobu více než zdvojnásobil (Jaimoukha 2005: 63).

Politické uvolnění způsobené politikou Michaila Gorbačova vedlo v Čečensku k vytvoření vůle po národním sebeurčení. Komunistická moc se snažila situaci ještě řešit tím, že v roce 1989 jmenovala poprvé od deportace předsedou Nejvyššího sovětu Čečence, Doku Zavgajeva. Nacionalistické skupiny se s tímto aktem ovšem nespokojily a vytvořily v Čečensku Národní kongres, který měl prosazovat zájmy lidu vůči komunistické moci. První zasedání Národního kongresu se konalo v listopadu 1990. Zasedání se účastnila všechna důležitá politická hnutí v Čečensko-Ingušské autonomní republice. Na zasedání byl vytvořen exekutivní výbor, do jehož čela byl vybrán Džohar Dudajev, který se rok před tímto shromážděním stal jediným sovětským generálem čečenského původu (Scheu 1997: 42).

V prvních týdnech roku 1991 byla na požadavek Národního Kongresu vytvořena Státní rada Čečenské republiky. Jednalo se o dobrovolnou organizaci a jejími členy se stali náčelníci jednotlivých klanů. Rada měla řešit meziklanové a mezietnické spory. V dubnu 1991 navrhla zákon, který měl zprostit viny všechny deportované Vajnachy a zároveň by zavedl systém náhrad za škody, které jim vysídlením vznikly. Tento zákon ovšem Nejvyšší sovět Čečensko-Ingušské autonomní republiky již nestihl schválit z toho důvodu, jelikož byl zanedlouho zrušen. Státní rada také požadovala, aby byly republice navraceny dva okresy, o které přišla v roce 1944. Jednalo se o Auchovský okres, který patřil nyní Dagestánu a Prigorodný okres, jež byl součástí Severní Osetie (Jaimoukha 2005: 64).

Všechny historické zkušenosti se sovětskou nadvládou, zejména deportace, roky ve vyhnanství ve Střední Asii a následná sovětizace a rusifikace, sloužily k vytvoření skupinové identity a solidarity mezi Vajnachy, kde hrál navíc velkou roli islám. Tato sounáležitost nesouvisela již jen s určitým teipem nebo vesnicí, ale dala jak Čečencům, tak i Ingušům pocit jejich vlastní národní identity (Lapidus 1998: 9–10).

Kolektivní hněv způsobený nespravedlnostmi sovětské vlády vůči vajnachským národům vypul na povrch až v roce 1990, kdy začali Čečenci pomýšlet na vytvoření svého vlastního nezávislého státu. Zastánci této myšlenky začali využívat historické křivdy na jejich národu, aby získali podporu pro své hnutí. Tato rétorika působila zejména na starší populaci a obyvatelstvo horských oblastí, jež se obávali dalších možných represí, či dokonce další deportace (Gall – de Waal 2000: 71).

Na konci 80. let tak skončilo téměř třicetileté období stabilního mírového života, ve kterém se vedle sebe naučili Vajnachové, Rusové a další národy žijící v Čečensko-Ingušské autonomní republice koexistovat. Například v Grozném se vytvořilo společenství lidí, kteří se vnímali navzájem jako tzv. Grozněnci. Toto sblížení znamenalo, že Vajnachové žijící v Grozném rozlišovali mezi Rusy z Grozného a Rusy z Ruska, a naopak Rusové odlišovali Vajnachy z Grozného například od Vajnachů z horských oblastí (Souleimanov 2011: 86–87).

3. 4. Postavení Čečenců a Ingušů po rozpadu Sovětského svazu

Po rozpadu Sovětského svazu vyhlásila většina svazových republik nezávislost. Podobně učinily dvě republiky v rámci Ruské federace. Jednalo se o Čečensko a Tatarstán, jež se chtěly po mnoha letech osamostatnit od ruské nadvlády. Tatarstán, který byl celý obklopen územím Ruské federace, se pustil do jednání s Kremlem, ze kterého vyšla v roce 1994 dohoda, jež Tatarstánu zajistila širokou míru autonomie v rámci Ruské federace. Čečensko bylo oproti Tatarstánu méně nakloněno ke kompromisům a chtělo si uchovat naprostou nezávislost. Měsíc poté, co Dudajev převzal moc od bývalého komunistického vedení v září 1991, vyhlásilo Čečensko nezávislost (Cornell 2003: 169).

Dudajev využil počáteční podporu Moskvy, jež byla vytvářena na základě Glasnosti, k tomu, aby si vynutil rozpuštění Nejvyššího sovětu Čečensko-Ingušské autonomní republiky, který byl vedený

komunistickou stranou v čele se Zavgayevem. Národní kongres tímto aktem převzal moc v republice. Nicméně čím dál tím vyšší požadavky Národního kongresu po čase vyvolaly odpor v Moskvě, která začala vyhrožovat vojenským zásahem. Ve skutečnosti ovšem neměl hroutící se Sovětský svaz moc a prostředky s danou situací něco dělat. Výkonný výbor Národního kongresu na to reagoval tak, že uspořádal prezidentské volby, které vyhrál Dudajev a byl 27. října 1991 prohlášen prezidentem Čečenska, navzdory nesouhlasu Moskvy i komunistů v Grozném. Navíc 1. listopadu, téměř dva měsíce před rozpadem SSSR, byl přijat zákon O státní suverenitě Čečenské republiky, čímž se de facto Čečensko odtrhlo od SSSR a stalo se nezávislým státem (Lapidus 1998: 12).

Prezidentské volby byly zcela v režii Národního kongresu, který narychlo schválil volební zákon a jmenoval ústřední volební komisi. Voleb se neúčastnila většina ruského obyvatelstva a také velkých počet Ingušů, jelikož ve dvou ingušských okresech nebyly volby volební komisí vůbec uspořádány. Podle oficiálních údajů Národního kongresu se voleb účastnilo 72 % oprávněných voličů, z nichž více než 90 % hlasovalo pro Dudajeva. Protidudajevovská opozice prohlašovala, že obě hodnoty byly mnohem nižší. Ruslan Chasbulatov, který byl předsedou ruského parlamentu, prohlásil volby v Čečensko-Ingušské autonomní republice za neplatné a někteří sovětsí poslanci, jako například Alexandr Ruckoj, prosazovali vyhlášení vojenského stavu a vyslání armády do Grozného, kde měli být Dudajev a členové kongresu zatčeni (Gall – de Waal 2000: 92–93).

Výnos vyhlášující výjimečný stav v Čečensku byl přijat 7. listopadu 1991, ovšem ihned se objevily problémy, které byly způsobeny mocenským zápasem mezi Borisem Jelcinem a Michailem Gorbačovem. Jelcin, který byl od června 1991 ruským prezidentem, ještě nevytvořil početné ozbrojené síly pro tuto akci a k vyslání vojsk do Čečensko-Ingušska potřeboval svolení právě sovětského prezidenta, který jej odmítl dát. Následující den po vyhlášení výjimečného stavu se

sešel čečenský parlament a odhlasoval prezidentovi pravomoci k obraně suverenity republiky. Ten stejný den došlo k výsadbě 600 ruských vojáků na vojenské základně poblíž Grozného, kterým se již nedostalo žádné podpory. Následující ráno již byla základna obklíčena čečenskými ozbrojenci. Celá záležitost se proměnila v komický příběh ruských ozbrojených sil, které se po domluvě Dudajeva a náměstka ruského ministra vnitra Vjačeslava Komisarova stáhly beze ztrát zpět do Ruska. V Moskvě se poté sešel Nejvyšší sovět a výjimečný stav odvolal. Dudajev byl po tomto „vítězství“ oslavován Čečenci jako čečenský osvoboditel. Veškerá opozice vůči němu se vypařila a Dudajev se stal národním hrdinou (Gall – de Waal 2000: 93–94).

Vyhlášení nezávislosti Čečenska na Rusku mělo velkou podporu mezi samotnými Čečenci. Kolektivní paměť čečenského národa nikdy nezapomněla na obtíže způsobené v historii Rusy. Například deportaci v roce 1944 brali jako genocidu spáchanou na jejich národu sovětským svazem. Většina vůdců hnutí za čečenskou nezávislost se buďto narodila nebo vyrostla ve vyhnanství. Tyto zkušenosti s ruskou nadvládou je utvrzovaly v jejich přesvědčení, že neexistuje žádný způsob, jak by mohli bezpečně žít pod ruskou nadvládou (Cornell 2003: 169).

Po tomto aktu se mnoho Čečenců a Ingušů, kteří zůstali ve vyhnanství i po jejich rehabilitaci v roce 1957 kvůli obavám z dalších represí, vrátilo z exilu ve Střední Asii. Naopak někteří ruští občané se po vyhlášení nezávislosti Čečenska rozhodli zemi z bezpečnostních důvodů opustit a odešli do Ruska (Jaimoukha 2005: 64). Rusů, Bělorusů a Ukrajinců žilo v roce 1991 v Čečensko-Ingušsku cca 300 000, z nichž opustilo zemi v prvním roce nezávislosti zhruba 50 000. Důvodem k odchodu, kromě obav o svoji bezpečnost, bylo to, že se stali občany druhé kategorie ve společnosti, kde dříve tvořili privilegovanou vrstvu (Gall – de Waal 2000: 106).

Čečenci vyhlásili svou samostatnost nezávisle na Inguších, kteří nebyli ani členy Národního kongresu a neměli tak možnost o čemkoli

rozhodovat v nově vytvořeném státě. Inguši se i v průběhu existence Čečensko-Ingušské autonomní republiky cítili utlačováni jak Rusy, tak i Čečenci. Proto se po vyhlášení nezávislosti Čečenska rozhodli uspořádat referendum 30. listopadu 1991, ve kterém se většina Ingušů vyslovila pro vytvoření vlastní republiky. Ingušsko, na rozdíl od Čečenska, potvrdilo svoji existenci v rámci Ruské federace a samostatná Republika Ingušsko byla ustanovena v červnu 1992 (Gall – de Waal 2000: 107).

Jelcinův neúspěšný vojenský zásah, který měl změnit vývoj v Čečensku, napomohl Dudajevovi získat absolutní moc v nově vzniklé Čečenské republice. Ovšem již na začátku roku 1994 byl Jelcin připraven zahájit vojenské tažení proti vzdorujícím Čečencům, jelikož Rusko bylo v této době silnějším státem než před třemi lety a samotný Jelcin si upevnil svou moc, když byla fyzicky potlačena vzpoura viceprezidenta Alexandra Ruckoje a předsedy parlamentu Ruslana Chasbulatova proti jeho osobě. Dudajevova neustálá anti-ruská rétorika také nepřidávala dané situaci na klidu. Ruská vláda se obávala narušení dodávek ropy z Kaspického moře, jelikož jediný ropovod z této oblasti vedl právě přes Čečensko. Ruská vláda chtěla tedy danou situaci řešit, ovšem kvůli osobnímu nepřátelství mezi Dudajevem a Jelcinem bylo jasné, že nemůže dojít k žádnému serióznímu jednání (Cornell 2003: 169–170).

Po rozpadu Sovětského svazu se na Severním Kavkaze šířily ve velké míře mezi mladými muslimy salafistické² myšlenky. Bylo to způsobeno tím, že mnoho lidí začalo navštěvovat jiné muslimské země, ve kterých často studovali islám a zvýšili tak své znalosti o tomto náboženství. Salafismus se na Severní Kavkaz dostal také tím, že ho sem začaly šířit různé zahraniční islámské organizace, které také podporovaly výstavbu mešit a islámských škol. Salafistické názory se staly velmi populární mezi mladými muslimy a jejich kazatelé získali vysoký počet následovníků (Sagramoso 2007: 694–695).

---

² Salafismus je konzervativní forma islámu, která se snaží navrátit muslimy k „pravému“ islámu. Představitelé Salafismu jsou proti uvolňování tradiční islámské víry (Sagramoso 2007: 695).

Mírnější formy Salafismu odmítaly násilí a chtěly dosáhnout islamizace státu skrze vzdělání muslimských obyvatel v této oblasti. Zároveň zdůrazňovaly dodržování mírových prostředků při šíření jejich myšlenek a uznávaly místní mocenské orgány. Na Severním Kavkaze se dařilo ovšem i radikálnímu Salafismu, který chtěl sjednotit celý Kavkaz pod islámskou vládou. Cílem radikálních salafistů bylo nahradit stávající struktury islámskými orgány. K dosažení svého cíle neváhali použít zbraní, pomocí kterých chtěli odstranit všechny nepřátele islámu. Za tímto cílem začali zakládat islámské vojenské skupiny, které bojovaly proti místním orgánům. Radikální Salafismus získal na Severním Kavkaze mnoho příznivců po vypuknutí první rusko-čečenské války v polovině 90. let. Tyto radikální skupiny se chopily zbraní proti ruským vojskům a orgánům i při druhé rusko-čečenské válce (Sagramoso 2007: 695–696).

Od první rusko-čečenské války až dodnes radikální islamisté z Čečenska a Inguška provedli několik desítek teroristických útoků, při kterých většinou o život přicházejí nevinní lidé. Ruské ozbrojené síly a proruské vlády v Čečensku a Ingušku se snaží proti militantním islamistům bojovat. Kreml tvrdí, že teroristé na Severním Kavkazu získávají prostředky ze zahraničí a jsou tak zapojeni do celosvětové teroristické sítě. Vládní jednotky v boji proti radikálům často terorizují běžné obyvatelstvo a mnoho nevinných lidí je vězněno, mučeno a zabíjeno bezpečnostními složkami jen za pouhé podezření z protivládní a teroristické činnosti. Neziskové organizace často upozorňují na porušování lidských práv státními orgány v Čečenské i Ingušské republice.

3. 4. 1. Čečensko

Dudajevovi se nedařilo získat v mezinárodním prostředí větší podporu a mezinárodní společenství odmítlo uznat čečenskou nezávislost. Režim v Čečensku také nemohl být v žádném případě označen za demokratický. Dudajev neváhal proti svým oponentům

nasadit národní gardu a držel ve svých rukou veškerou moc. Hospodářská situace se rychle zhoršovala a lidé pozvolna dávali najevo svoji nespokojenost. V zemi se naopak velmi dařilo organizovanému zločinu a korupci. Toho využila ruská propaganda, která líčila Čečensko jako základnu mafie, která řídila nelegální činnost po celé federaci. V Rusku tak sílily protičečenské nálady (Sheu 1997: 42–43).

Většina státních příjmů pocházela z ropy. Tyto příjmy zprvu držely nový režim „na nohou“. Během pár měsíců se ovšem natolik rozrostla korupce, že příjmy do státní kasy byly minimální. Vládní úředníci rozprodávali ropu a tržby končily v jejich rukou. Vysoké státní funkce zastávali lidé, kteří podporovali Dudajeva, ale také chtěli zbohatnout skrze své nově nabitě postavení. Ke konci Dudajevova režimu byla ropa rozkrádána i nižšími úředníky a mizelo i různé zařízení v rafinériích. Kromě ropy se v této bezcelní zóně také hojně obchodovalo se zbraněmi, které byly ukradeny při rozpadu Sovětského svazu. V Grozném s ropou i se zbraněmi obchodovaly početné mafiánské skupiny, jejichž členové si pořizovali nová luxusní auta, zatímco obyčejní lidé živořili (Gall – de Waal 2000: 116–119).

Většinová čečenská populace však velmi razantně chudla a musela svádět každodenní boj o přežití. Státní zaměstnanci již ke konci roku 1991 přestali dostávat plat a nebyly vypláceny ani důchody a sociální dávky. Státní moc takřka nekontrolovala zemi, čehož využily kriminální skupiny, které přebíraly kontrolu nad jednotlivými oblastmi. Tento stav začal vyvolávat odpor u lidí a začala vznikat opozice vůči Dudajevovi (Souleimanov 2011: 98–99). Této situace využila Moskva, která iniciovala v prosinci 1993 vznik tzv. Prozatímní rady Čečenska v Nadtěrečném okrese. Rada začala v okrese vyplácet důchody a sociální dávky, které se v zemi celé tři roky nevydávaly. Rada slibovala i ostatním lidem z dalších okresů blahobyt, pokud se přikloní na jejich stranu. Rada si mohla dovolit tyto platby, jelikož získávala vysoké příjmy z federálního rozpočtu (Souleimanov 2011: 106–107).

Moskevské centrum začalo začátkem roku 1994 spřádat plány jak znovu nastolit „pořádek“ v Čečensku. Jelcin přijetím nové ústavy v roce 1993 a zničením opozice vůči své osobě získal téměř naprostou moc v Ruské federaci a tuto moc mohl využít pro vyřešení problémového Čečenska. Jelcin také potřeboval zvýšit svou popularitu před blížícími se prezidentskými volbami. Navíc od roku 1995 měla vejít v platnost smlouva mezi mezinárodním naftařským konsorciem a Ázerbájdžánem na využívání ropných ložisek v Kaspickém moři, kterou bylo nejlehčí dopravit západním zájemcům přes čečenský ropovod do přístavu Novorossijsk. Ruská federace tak musela vyřešit problémové Čečensko, aby nepřišla o zisky spojené s tranzitem ropy přes své území a zároveň si upevnila své geopolitické postavení v rámci regionu. Ruská vláda tedy začala nejprve ve velké míře podporovat opozici. Podpora byla tvořena dokonce i tanky, vrtulníky a vojáky (Gall – de Waal 2000: 130–134).

Prozatímní vládě se nicméně nedařilo převzít moc v zemi, naopak začala ztrácet sympatie obyvatelstva, které ji vnímalo jako pouhou loutku Moskvy. Jelcin se nakonec rozhodl pro přímou ozbrojenou intervenci. Intervence měla navrátit Čečensko pod jurisdikci Ruské federace a zabránit existenci nelegálních ozbrojených skupin (Souleimanov 2011: 109–111).

3. 4. 1. 1. První rusko-čečenská válka

Dne 11. prosince 1994 postoupily ruské armádní jednotky ze tří směrů do Čečensko-Ingušska, čímž byla formálně zahájena první rusko-čečenská válka. Cílem bylo obklíčit hlavní město republiky a zatknout vedoucí představitele čečenských separatistů v čele s Dudajevem (Forsberg – Herd 2005: 458).

Kreml počítal s rychlým ukončením bojů, jelikož Dudajevův režim se rozpadal a ruská armáda byla mnohem větší než ta čečenská. Ruské jednotky však obsadily Grozně až po dvou měsících tvrdých bojů, které si

vyžádaly desetitisíce obětí. Válka tímto ovšem neskončila, čečenští bojovníci se uchýlili do hor, ze kterých prováděli útoky na federální jednotky. Rusům se nepodařilo zastavit partyzánské operace ani neustálým bombardováním čečenských měst a vesnic. Odpor čečenských partyzánů se nepodařilo zlomit ani po té, co byl v dubnu 1996 zabit Dudajev. Odhaduje se, že první rusko-čečenská válka měla zhruba 50 000 obětí, z nichž většinu tvořilo civilní obyvatelstvo. Navíc kvůli válce uprchly ze svých domovů statisíce lidí, jež se vydaly do bezpečnějších oblastí Čečenska nebo do okolních republik (Cornell 2003: 170).

I přes nepřiměřeně bezohledné vedení války, které mělo pro civilní obyvatelstvo velmi drastické účinky, se nicméně ruské armádě nepodařilo získat celé území Čečenska pod svou kontrolu. Obě strany konfliktu podepsaly 27. května 1996 příměří v Moskvě, ovšem boje v omezené míře nadále pokračovaly. Válka byla ukončena až Chasavjurskou dohodou 31. srpna 1996, ve které se obě strany zavázaly, že budou řešit konflikt politickou cestou bez použití násilí. Čečenským prezidentem se po uzavření příměří stal Aslan Maschadov, který byl jedním z hlavních představitelů čečenské opozice vůči Rusku. Konečná dohoda, která by upravovala vztahy mezi Ruskem a Čečenskem, měla být vytvořena do konce roku 2001. Bylo to dáno tím, že obě strany měly v této době naprosto odlišné požadavky. Čečensko požadovalo nezávislost, kdežto ruská vláda chtěla zachovat teritoriální integritu Ruské federace (Sheu 1997: 46–47).

Tímto příměřím získalo Čečensko de facto nezávislost. Ovšem podle platné federální ústavy patřilo nadále pod Ruskou federaci. Rusko ponechalo Čečensko vlastnímu osudu a to mohlo začít budovat svůj vlastní samostatný stát. Pro jeho budování bylo zapotřebí velkých finančních prostředků, které ovšem Moskva odmítla poskytnout a čečenská vláda neměla dostatek financí na obnovu své země. Kvůli válce se navíc ještě prohloubila ekonomická krize a bylo velmi mnoho nezaměstnaných, kteří se přidávali k různým ozbrojeným skupinám. Stát nebyl schopný ovládat celé své území a radikální islamistické skupiny,

v čele s generálem Šamilem Basajevem, začaly plánovat obsazení sousedního Dagestánu (Cornell 2003: 170–171).

Radikální islamisté čečensko-dagestánského původu vpadli do Dagestánu v srpnu 1999. Útočníci chtěli obsadit oblasti sousedící s Čečenskem a na tomto území vyhlásit tzv. Islámský stát. Rusko na vzniklou situaci reagovalo na podzim invazí do de facto nezávislého Čečenska. Čečensko bylo po první rusko-čečenské válce v troskách a až na některé severní okresy v něm zavládl naprostý chaos. Válka zničila téměř veškerou infrastrukturu a ze svých domovů muselo utéci téměř 50 % obyvatel. V tomto prostředí se začal velmi rychle šířit islámský radikalismus. Radikální Čečenci požadovali odplatu za zničení své země a za smrt tisíců Čečenců. Radikální islamismus se v této době začal velmi rychle šířit i do dalších kavkazských republik, zejména Inguška a Dagestánu (Souleimanov 2006: 49–51).

3. 4. 1. 2. Druhá rusko-čečenská válka

Začátkem srpna 1999 byl nahrazen Sergej Stepashin na postu premiéra Ruské federace Vladimírem Putinem, který byl do té doby hlavou Federální bezpečnostní služby. Putin obvinil z teroristických útoků čečenské islamisty a navrhoval invazi do Čečenska, pro kterou získal podporu ruské společnosti. Druhá rusko-čečenská válka začala 8. srpna 1999 a v létě 2001 již ruská armáda, společně s proruskými čečenskými jednotkami, ovládala většinu území. Separatisticko-islamistické skupiny se skryly v horách, odkud podnikaly útoky na federální a proruské jednotky (Cornell 2003: 171–172).

Záminkou pro invazi do Čečenska, kromě vpádu ozbrojených skupin do Dagestánu, se stala série bombových útoků na bytové domy v Moskvě a dalších ruských městech. Výbuchy si vyžádaly více než 300 obětí a ruská vláda označila za pachatele čečenské teroristy, kteří měli útoky provést s podporou tamní vlády, která toto obvinění ihned odmítla.

Nicméně útoky vyvolaly v ruské společnosti velký strach a vláda získala podporu pro intervenci v Čečensku (Souleimanov – Ditrych 2008: 1201).

Poté co ruská vojska ovládla většinu čečenského území, jmenovala ruská vláda hlavou Čečenska Achmata Kadyrova, jež byl muslimským duchovním, který za první rusko-čečenské války bojoval proti ruským jednotkám. Při druhé rusko-čečenské válce již stál na straně Moskvy. Kadyrov hrál důležitou roli při ozbrojeném konfliktu. Podařilo se mu například domluvit obsazení několika čečenských měst ruskou armádou bez zbytečného krveprolití. Mnoho Čečenců ovšem Achmatu Kadyrovovi nevěřilo a považovali ho za pouhou loutku Kremlu. Vůdce čečenských separatistů Aslan Maschadov označil Kadyrova za zrádce vlasti a vyzval radikální islamisty, aby mu přinesli jeho hlavu. Kadyrov během krátké doby své vlády přežil nejméně tři pokusy o atentát. Kreml podporou Achmata Kadyrova na postu prezidenta sledoval možné zřízení promoskevské vlády v Čečensku (BBC 2000).

Druhá rusko-čečenská válka se od té první odlišovala podle prohlášení ruské vlády v tom, že zatímco v té první ruská armáda bojovala proti národním separatistům, kteří bojovali za nezávislost Čečenska, tak v té druhé už válčila proti islamistickým fanatikům, zločincům a teroristům, které nezajímal zisk nezávislosti, ale bojovali za vytvoření islámského chalífátu na základě radikálních salafistických myšlenek. V této válce tedy již rusové bojovali místo se separatisty s teroristy a válka byla ruskými médii označována za protiteroristickou operaci. Moskva také zdůrazňovala cizí povahu tohoto konfliktu, jelikož na straně teroristů válčila řada bojovníků ze zemí Blízkého východu a organizace z těchto zemí také finančně a materiálně podporovaly čečenský odboj. Vladimír Putin, který byl prezidentem Ruské federace od března 2000, upozorňoval na internacionalizaci konfliktu v Čečensku a tedy na boj Ruska proti celosvětovému džihádistickému terorismu, čímž chtěl zajistit mezinárodní podporu pro druhou válku v Čečensku (Souleimanov – Ditrych 2008: 1199–1200).

Rusku se druhou rusko-čečenskou válkou podařilo nainstalovat v Čečensku vládu, která byla loajální vůči politice Moskvy. Válka však způsobila rozsáhlou humanitární katastrofu. Při konfliktu bylo zabito nejméně 80 000 civilistů, více jak 10 000 ruských vojáků a zhruba 30 000 čečenských bojovníků. Dalších až 350 000 lidí uprchlo z republiky. Země byla válkou naprosto zničena a lidé trpěli hladem a nemocemi (Souleimanov 2011: 203–205).

V referendu uskutečněného v Čečensku v březnu 2003, jehož výsledky byly podle mezinárodních organizací zcela jistě zfalšovány, byla přijata nová ústava Čečenska, která udržela Čečensko v rámci federace, zároveň měly být vyhlášeny nové prezidentské volby. Moskva naplánovala volby čečenského prezidenta na říjen 2003. Bylo zřejmé, že udělá vše pro vítězství Achmata Kadyrova, který byl proruským kandidátem. Ve zmanipulovaných volbách Kadyrov zvítězil a stal se prezidentem Čečenské republiky (Souleimanov 2011: 261–264).

V květnu 2004 byl spáchán již několikátý atentát na Achmata Kadyrova, který nepřežil. Začalo se spekulovat o tom, že moc převezme jeho syn Ramzan. Tomu však ještě nebylo potřebných 30 let, které vyžadovala po kandidátovi na prezidenta Čečenska nová čečenská ústava z roku 2003. Byl ovšem jmenován vicepremiérem a začal fakticky vládnout (Žilková 2015). Prezidentské volby 29. srpna 2004 vyhrál Alu Alchanov, jež byl zvolen za podpory Kremlu (Souleimanov 2011: 285).

Alchanov byl jen dosavadním řešením Putina, který podporoval spíše politiku Ramzana Kadyrova. Kadyrov byl totiž tím, který označoval podobně jako Putin všechny ozbrojené skupiny za teroristy, ať byly jejich cíle jakékoliv. Alchanov na nátlak Moskvy podal ke konci roku 2006 demisi a Putin jmenoval prozatímním prezidentem Kadyrova, který byl později potvrzen i čečenským parlamentem a vládne dodnes. Kadyrov získal od Moskvy za úkol zlikvidovat veškeré povstalecké a teroristické organizace, za tímto účelem mu byla poskytnuta volná ruka v realizaci tohoto cíle a také neomezené finanční prostředky. Díky těmto penězům

bylo znovu vybudováno hlavní město Grozné, které bylo téměř zničeno válkou (Žilková 2015).

3. 4. 1. 3. Čečensko pod vládou Ramzana Kadyrova

Ramzan Kadyrov rozpoutal velmi tvrdý boj proti teroristickým organizacím, který ovšem nejvíce pociťovali obyčejní lidé. Čečenské bezpečnostní orgány pronásledovaly všechny obyvatele Čečenska, u kterých měly i jen malé podezření z protivládní činnosti a z napomáhání teroristickým organizacím. Tito lidé byli častokrát bezdůvodně zatýkáni, vězněni, mučeni a dokonce i zabíjeni. Kadyrov sám prohlašoval, že by měly být potrestány všechny rodiny, jejichž příbuzní jsou členy teroristických hnutí nebo jim aktivně napomáhají a nehodlají se vzdát. Toto prohlášení ještě zvýšilo pronásledování obyvatel Čečenska a také uvedlo do praxe novou taktiku bezpečnostních složek, které začaly vypalovat domy rodin, u kterých měly podezření z napojení na teroristické skupiny. Neziskové organizace zaznamenaly jen od června 2008 do března 2009 téměř třicet případů, kdy byly vypáleny domy lidí údajně napojených na teroristy. Tímto velmi krutým zacházením se bezpečnostním složkám Čečenska podařilo velmi omezit aktivity teroristických skupin a Kadyrov tím získal ještě větší podporu Kremlu (Marty 2009: 4).

Proruský prezident Kadyrov skutečně stabilizoval zemi v mnoha ohledech. Tato stabilita je ale získána za cenu omezování lidských práv obyvatel Čečenska. Bezpečnostní složky v Čečensku nepronásledují jen lidi, kteří by mohli být napojeni na teroristické organizace, ale také všechny možné odpůrce režimu Ramzana Kadyrova. V zemi neexistují žádná opoziční média. Televize i rozhlas jsou kontrolovány státem a pod kontrolou je i z velké části internet. Postavení Kadyrova a stabilita země jsou přednější než lidská práva a svobody (BBC 2015).

Zastánce radikálních salafistických myšlenek se sice v Čečensku podařilo umlčet, ale ne zcela zničit. Islamistické organizace častokrát uprchly před bezpečnostními složkami čečenského prezidenta. Přemístily se do sousedních republik Severního Kavkazu, především do sousedního Ingušska, kde je v poslední době situace mnohem problematičtější než v Čečensku. Kromě Ingušska se radikální islamistické myšlenky rozšířily také do Dagestánu, Severní Osetie a Kabardsko-Balkarska (Šmíd 2008).

Také ochránci lidských práv pracující v Čečensku se po nástupu Ramzana Kadyrova na post prezidenta republiky ocitli pod pečlivým dohledem místních úřadů, které později neváhaly tyto aktivisty zavražďovat a zatýkat. V létě 2009 byla provedena řada únosů a vražd pracovníků ruské organizace za lidská práva Memorial, jež po těchto událostech přerušila svoji činnost v Čečensku (Marty 2009: 4).

V Čečensku, kromě teroristických a separatistických skupin, je také velmi rozšířený organizovaný zločin, který se věnuje převážně únosům a prodeji zbraní a drog. Všechny tyto organizace získávají své rekruty zejména ve venkovských oblastech, kde není dostatek příležitostí pro mladé muže. Kadyrovský režim označuje všechny tyto skupiny bez výjimky za teroristické organizace a tvrdě proti nim bojuje. Ve skutečnosti ovšem i režim Ramzana Kadyrova nese rysy terorismu i organizovaného zločinu kvůli represím namířeným proti civilnímu obyvatelstvu i jakékoliv možné opozici (Šmíd 2014: 38–39).

Problematickou oblastí Čečenska je také situace čečenských uprchlíků. Mnozí z nich bydleli v centrech pro pomoc uprchlíkům, u svých rodin a přátel a další tisíce uprchlíků utekli do sousedních zemí, zejména do Ingušska. Úřady sice na konci roku 2007 poslali uprchlíkům oficiální dopis, ve kterém je ujistily, že jim bude opatřeno bydlení, ale ve skutečnosti jsou uprchlíci ponecháni vlastnímu osudu a centra, ve kterých bydleli, byla na začátku roku 2008 uzavřena. Kvůli nezájmu úřadů o čečenské uprchlíky jich tak dodnes velký počet zůstává v Ingušsku,

kde přidělávají této malé republice další problémy, kterých má již tak dostatek (Marty 2009: 5).

Podle ruských médií i samotného prezidenta Putina se čečenskému prezidentovi podařilo nastartovat ekonomiku zničenou dvěma válkami a stabilizovat bezpečnostní situaci v Čečensku. Hospodářství se podařilo nastartovat kvůli ziskům z ropného průmyslu a finanční podpoře federální vlády. V Čečensku se podle oficiálních údajů tamní vlády podařilo snížit velmi razantně nezaměstnanost a aktivitu radikálních skupin. Putin také vyjádřil svou podporu Kadyrovovi do prezidentských voleb plánovaných na září 2016 (Fuller 2016).

Čečensko je v dnešní době relativně stabilně fungující zemí. Této stability je dosaženo jen díky využívání nijak neomezených represí vůči obyvatelům Čečenska. Porušování lidských práv je zde na denním pořádku a každoročně je v Čečensku usmrceno několik desítek osob za podivných okolností. Ramzan Kadyrov ovládá veškerou moc i veřejný život v zemi. On a jeho nejbližší spojenci ovládají média, soudy, bezpečnostní orgány, parlament i polovojenské jednotky. Lidé v Čečensku tak mají jedinou možnost a tou je smířit se s nynější situací.

3. 4. 2. Ingušsko

V Republice Ingušsko žilo podle sčítání obyvatel z roku 2010 téměř 413 000 lidí, z nichž samotní Inguši tvoří 94 %. Zbytek je tvořen z velké části Čečenci a Rusy. Hlavním městem republiky se stalo v roce 2002 město Magas, které nahradilo v této funkci město Nazraň. V republice neexistuje žádný významný průmysl a je tedy závislá na prostředcích, které dostává z Moskvy. Kromě špatné hospodářské situace jsou také v Ingušsku velké problémy s korupcí, kriminalitou, existencí radikální islamistických skupin, zdravotnictvím a školstvím. Radikální islamisté z Ingušska provádějí teroristické útoky i za hranicemi republiky a bezpečnostním složkám se je nedaří zničit. Na území

Inguška se dodnes nachází několik tisíc uprchlíků. Jedná se především o Inguše ze Severní Osetie a Čečence, kteří uprchli do Inguška před válkou. Podle odhadů neziskových organizací během druhé rusko-čečenské války uteklo do Inguška více než 100 000 Čečenců (Matveeva – Savin 2012: 1–2).

Prvním prezidentem Inguška se stal generál Ruslan Aušev, který vládl až do roku 2001, kdy odstoupil. Aušev byl generálem sovětské armády a po odchodu z ní patřil k největším kritikům Kremlu. Kritizoval ruskou vládu za rozpoutání dvou válek v sousedním Čečensku a také ruskou armádu za používání neadekvátních prostředků při řešení těchto konfliktů. Ruslan Aušev patří dodnes k nejhlasitějším kritikům současné politiky ruské vlády na Severním Kavkaze (Čt24 2009).

V tom samém referendu v listopadu 1991, které se týkalo odtržení od Čečenska a vytvoření vlastní republiky v rámci Ruska, se také hlasovalo o tom, jak se má republika zachovat v otázce Prigorodného okresu. Většina Ingušů hlasovala pro to, aby vláda požadovala navrácení daného území na pravém břehu Těreku, které sovětská vláda v roce 1944 přiřkla Severní Osetii. V Prigorodném okrese navíc žily tisíce Ingušů. Moskva danou situaci neřešila a ta se koncem roku 1992 přelila do ozbrojeného konfliktu mezi Inguši a Osetinci (Gall – de Waal 2000: 107–108).

Konflikt se rozhořel 22 října 1992, kdy do Prigorodného okresu vtrhli ingušští ozbrojenci, kteří chtěli pomstít nedávnou smrt tří Ingušů. Ingušové vyháněli Osetince a obsazovali své bývalé vesnice. Moskva vyslala do oblasti vojska, která obsadila Inguško a zastavila invazi. Osetinci byli tradičním spojencem Rusů na Kavkaze a očekávalo se tedy, že jim budou federální vojska nadržovat. Osetinci se chopili iniciativy a začali Inguše velmi brutálně vyhánět ze svých domovů. Mnoho Ingušů přišlo o život a ke konci roku jich bylo více než 60 000 vyhnáno do Inguška. Ingušské domy byly navíc zbořeny. Čečenská vláda

vyhlásila v této krizi neutralitu, což Ingušové Čečencům nikdy neodpustili (Gall – de Waal 2000: 108).

I když Ingušsko nebojovalo za nezávislost jako sousední Čečensko, tak se násilí, které se odehrávalo v Čečensku, nakonec přelilo i na jeho území. Čečenští rebelové chtěli rozšířit válku do sousedních muslimských republik, což se jim na konci 90. let částečně podařilo v sousedním Dagestánu a Ingušsku. V Ingušsku se nespokojenost části obyvatel razantně zvýšila v roce 2002, kdy byl prezidentem Ingušské republiky zvolen nepopulární Murat Zyazikov. Zyazikov byl proruským prezidentem, který po svém uvedení do funkce začal velmi tvrdě potlačovat jakoukoli opozici vůči Moskvě (Rotheroe – Butts 2010).

Zyazikov byl bývalým velitelem Federální bezpečnostní služby v Ingušsku a na post prezidenta byl dosazen za pomoci Kremlu. Podle nezávislých organizací byly volby zmanipulovány, ovšem ruská vláda je ihned uznala a Zyazikov se stal prezidentem. Kreml také doporučil Zyazikovovi, aby s opozicí a povstalci nevedl žádný dialog a tvrdě proti nim zakročil, což se také stalo (Sagramoso 2007: 688).

Po nástupu Zyazikova se ovšem bezpečnostní situace v Ingušsku ještě více zhoršila. Za jeho vlády se více než zdvojnásobil počet členů bezpečnostních složek státu, které pronásledovaly stále větší počet lidí. Lidé byli častokrát bezdůvodně zatýkáni a mučeni policií, která tak sháněla jakékoliv informace o povstaleckých skupinách. Obyvatelé Ingušska si na tyto praktiky místních orgánů často stěžovali, ovšem nikdo již jejich stížnosti neprošetřoval. Byly také hlášeny případy, kdy samotní policisté vykrádají domy zatčených lidí, nebo bezdůvodně někoho zatknou, přičemž pak žádají výkupné za jeho propuštění. Chování represivního aparátu mělo za následek rostoucí počet útoků ze strany rebelů. Jejich cílem se staly zejména policejní stanice a místní úřady. Obyvatelé Ingušska se raději vyhýbali místům s vysokou koncentrací lidí, jelikož by se to místo mohlo stát terčem útoku rebelů, ale i proruských skupin (Matveeva – Savin 2012: 12–13).

Přední ruská organizace pro lidská práva Memorial, která sleduje eskalaci násilí v Ingušsku už od roku 2000, zkoumala případy mladých lidí, kteří zmizeli nebo byli zabití a následně označeni bezpečnostními složkami za rebely. Ve všech případech, kterým se věnovala, došla k závěru, že se jednalo o nevinné Inguše, kteří nebyli nijak napojeni na rebelské skupiny. Toto zabíjení nevinných ovšem nutí stále více lidí, aby se přidali k ozbrojeným skupinám a bojovali se zbraní v ruce za svá práva (Chassay 2009).

Velikost povstaleckých skupin rostla také kvůli špatným hospodářským podmínkám v Ingušsku. V roce 1997 byla v republice 52% nezaměstnanost a více než 85 % populace žilo pod hranicí chudoby. V roce 2004, i přes ekonomický růst a zvýšení příjmů republiky, bylo 54 % nezaměstnaných aktivních obyvatel Ingušska a 61 % populace žilo nadále pod hranicí chudoby. Mladí muži se tak stále častěji přidávali k ozbrojeným skupinám, jelikož kvůli chudobě a vysoké nezaměstnanosti neviděli jinou alternativu ke svému životu (Sagramoso 2007: 691–692).

V září 2004 se opět vyhrotila situace mezi Ingušskem a Severní Osetií. Islamističtí ozbrojenci zaútočili na školu v severoosetském Beslanu v den oslav začátku školního roku, kde zajali dohromady cca 1 100 žáků, učitelů a rodičů. Po následné akci bezpečnostních složek byla škola sice osvobozena, ovšem celá tragédie způsobila smrt minimálně 370 lidí. Podle ruských úřadů bylo 19 z 33 útočníků obyvateli Ingušska. Po této události hrozilo možné vypuknutí konfliktu mezi Severní Osetií a Ingušskem, jelikož Osetinci požadovali pomstu za oběti v Beslanu. Ingušští islamisté mají, kromě dalších teroristických činů, také na svědomí dva výbuchy v letech 2008 a 2010 na tržišti ve Vladikavkazu, při kterých zahynulo nejméně 30 lidí, a výbuch v hale na moskevském letišti Domodědovo v lednu 2011, kde bylo zabito 40 lidí (Parfitt 2011).

Ingušsko bylo za vlády prezidenta Zjazikova nejnebezpečnějším místem na celém Kavkaze. Každoročně v něm byly zabity desítky lidí radikálními islamisty a bezpečnostními složkami, které při

protiteroristických operacích neváhaly ve velké míře porušovat lidská práva občanů Inguška (Marty 2009: 5). Kreml si uvědomil, že bude muset bezpečnostní situaci v Ingušsku řešit a nahradil tedy nenáviděného Zyazikova Yunus-Bek Yevkurovem, jež byl generálem ruské armády (Harding 2009).

Po nástupu prezidenta Yevkurova, který zahájil řadu reforem, jež měly zlepšit hospodářskou a bezpečnostní situaci, získaly neziskové organizace na ochranu lidských práv naději, že se situace v Ingušsku zlepší. Ovšem v létě 2009 provedli radikální islamisté několik atentátů a bezpečnostní situace v zemi se opět velmi vyhrotila. Atentáty připravily o životy desítky občanů, mezi kterými byli i vysocí představitelé státu (Marty 2009: 9). Cílem útoků se stal i samotný prezident Yevkurov. Sebevražedný atentátník najel autem plným výbušnin do prezidentovy kolony a prezident byl velmi těžce zraněn. Kreml a i místní vláda obvinili z teroristického útoku militantní islamistické skupiny. Bezpečnostní složky ihned po útoku zahájily protiteroristickou operaci, jež si vyžádala desítky lidských životů. Moskva navíc uvažovala o tom, že by požádala čečenského prezidenta Kadyrova, který dokázal zničit většinu povstaleckých skupin v Čečensku, aby pomohl vyřešit situaci v Ingušsku (Harding 2009).

Problémovou oblast nadále představují osetinsko-ingušské vztahy. Nepřátelství mezi Inguši a Osetinci sahá daleko do historie. Osetinci, kteří jsou z většiny ortodoxním křesťanským národem, byli významnými spojenci ruského impéria na Severním Kavkaze v jeho boji proti muslimským národům již v 19. století (Parfitt 2011). Inguši se nikdy nesmířili s tím, že jim nebyl Prigorodný okres navrácen. Oba národy si dodnes nedůvěřují a označují jeden druhého za nepřítele. Míra napětí mezi nimi se odvíjí od konkrétních situací v daném období. Po několika teroristických útocích Ingušů v Severní Osetii se již málem znovu rozhořel konflikt mezi oběma republikami.

V průběhu let bylo již učiněno několik dohod mezi politiky Severní Osetie a Inguška o návratu Ingušů do Prigorodného okresu. Většina z nich ovšem ve skutečnosti k ničemu nevedla. Domy Ingušů byly buďto zničeny, nebo měly jiné obyvatele. K vyřešení situace nepřispívaly ani teroristické útoky Ingušů v Severní Osetii. Osetinci nahlíželi na Inguše jako na teroristy a Inguši se zase obávali toho, že se na nich budou chtít Osetinci mstít. V Ingušsku tak zůstává stále velký počet ingušských uprchlíků ze Severní Osetie (Kusov 2010).

Optimismus mezi ingušskými uprchlíky vyvolala dohoda ze 17. prosince 2009 mezi prezidentem Inguška Yevkurovem a prezidentem Severní Osetie Mansurovem. Na základě této dohody se měla začít budovat infrastruktura a pracovní místa pro Inguše, kteří se měli v průběhu let postupně vracet. Ingušští uprchlíci tuto dohodu vítají, jelikož tak vidí možnost jak se dostat z Inguška, kde je katastrofální bezpečnostní situace. Ruská vláda přislíbila během několika let investice v hodnotě 7 miliard rublů do ekonomiky Prigorodného okresu, ve snaze vytvořit pracovní místa pro vracející se Inguše. Kromě problematiky návratu ingušských uprchlíků, se také dohoda týká společného řešení problémů, které jsou společné pro obě republiky. Jedná se o špatný hospodářský rozvoj, přebujelou korupci a vysokou míru zločinnosti (Dzutsati 2010).

Hospodářské problémy se nedaří ingušské vládě vyřešit dodnes a obdobně je na tom i oblast bezpečnosti. I přes jisté zlepšení za vlády prezidenta Yevkurova je bezpečnostní situace v Ingušsku stále velmi napjatá a místní vládě se jí nedaří dlouhodobě zlepšit. Lidé jsou častokrát bezdůvodně pronásledováni policií, která se všemožně snaží získat nějaké informace o militantních islamistických skupinách, které provádějí teroristické útoky v Ingušsku, ale i za jeho hranicemi. Každý rok je v Ingušsku zabito několik desítek osob. Situaci nenapomáhá ani špatná hospodářská situace a všudypřítomná korupce. S postupným návratem Ingušů do Prigorodného okresu se může znovu objevit spor mezi Inguškem a Severní Osetií, jelikož by mezi navrátilci mohli být radikální

islamisté. Aktivita těchto osob může poštvat Osetince proti ostatním Ingušům žijícím v Severní Osetii, ale také by mohla rozšířit radikální islamistické názory mezi Osetinci, kteří vyznávají islám.

4. Deportace Krymských Tatarů

Krymští Tataři představují jen jednu z tatarských skupin, z nichž žije převážná většina v Ruské federaci. Název Tataři se používá pro označení několika národů turkického původu, které vyznávají islám sunnitského směru a hovoří turkickými jazyky. Velký počet Tatarů žije například v Baškirii, Tatarstánu, Uzbekistánu a Kazachstánu. Vývoj Tatarů usídlených na Krymském poloostrově byl odlišný od vývoje jiných tatarských národů. Bylo to dáno tím, že na Krymu žila jiná početná etnika. Jednalo se například o Janovany, Řeky, Gruzíny, Židy, Slovany, Armény a další turkický národ Chazary. Tato etnická různorodost byla způsobena výjimečnou geografickou polohou Krymu, který se stal dějištěm četných migračních proudů (Pargač 2015: 2).

Turkické skupiny, z nichž později vznikl národ Krymských Tatarů, přicházely na Krym od 13. století jako vojáci Zlaté hordy, kteří se zde začali usazovat. V polovině 15. století se začala Zlatá horda rozpadat a roku 1441 vznikl Krymský Chanát, který byl nezávislý na Zlaté hordě. Krymský Chanát byl od roku 1478, po napadení Osmanskou říší, do roku 1772 protektorátem Osmanské říše, který nicméně fungoval značně nezávisle (Pohl 1999: 109–110). Přibližně půl milionu Krymských Tatarů, kteří obývali v této době Krym a část jižní Ukrajiny, se živilo na jihu zemědělstvím a na severu kočovným způsobem života. Krymský Chanát udržel svou nezávislost na expanzivním Rusku až do roku 1783 (Williams 2002: 326).

4. 1. Historické pozadí deportací

Kromě zemědělství a pastevectví byl důležitým zdrojem příjmů Krymského Chanátu v 16. a 17. století obchod s otroky, které prodávali nebo vraceli zpět za výkupné. Během těchto staletí se Krymský Chanát stal hlavním dodavatelem slovanských otroků, z nichž byla většina zachycena v Moskevské Rusi a jižním Polsku. Tyto nájezdy neměly

politicko-územní ambice, ale jednalo se jen o čistě ekonomickou záležitost (Matsuki 2006: 176)

Největší část otroků byla prodána do Osmanské říše, kde byl díky jejímu rozvoji velký zájem o otroky, kteří byli využíváni zejména v námořnictvu. Navíc, jelikož míra úmrtnosti otroků na galérách byla vysoká, bylo zapotřebí nepřetržitě dodávat nové otroky. Odhadnout přesný počet lidí zajatých Krymskými Tatary je nemožné, jelikož neexistují úplné a přesné zdroje (Matsuki 2006: 176). Ekonomické dopady otrockých nájezdů Krymských Tatarů byly pro Moskevskou Rus obrovské. Rolníci byli kvůli nebezpečí nuceni se stěhovat více na sever, kde byla oproti jihu nehostinnější půda, což mělo za následek pomalejší rozvoj této oblasti (Matsuki 2006: 182).

Kromě otrockých nájezdů bránil dále Krymský chanát ekonomické a vojenské expanzi Ruska svou polohou. Krymští Tataři totiž kromě Krymu ovládali i jižní části Ukrajiny, čímž zabraňovali ruské přítomnosti v Černém moři (Pohl 1999: 110). Geopolitickou důležitost Krymu poprvé vyjádřil chorvatský katolický teolog a panslavista Juraj Križanič v roce 1660, když tvrdil, že pokud chce Rusko dosáhnout dominance nad Osmanskou říší, tak musí dobýt krymský poloostrov a ovládnout Černé moře (Pargač 2015: 3).

Moskevská Rus se roku 1687 rozhodla zaútočit na Krymský Chanát a získat ho pod vlastní kontrolu, aby tak zamezila nájezdům krymských otrokářů, dala možnost rozvoji svých jižních oblastí, kde se nacházela úrodná černozem a umožnila ekonomickou a vojenskou expanzi Ruska. Vyřešit problém s Krymskými Tatary dokázala až po téměř století Kateřina II. Veliká, která v roce 1783 po vítězství ruských vojsk nad spojenými tatarsko-tureckými oddíly anektovala krymský poloostrov a z Krymu se stala tzv. sýpka východní Evropy (Matsuki 2006: 181–182).

Před anexí poloostrova za sebou měli Krymští Tataři a Rusové roky nepřátelství. Ruští pozorovatelé charakterizovali v 19. století dobytí Krymu jako akt pomsty proti poslední říši Tatarů, která velmi dlouho

zotročovala Rusko (Kreindler 1986: 388). Ještě v roce 1775 žilo na krymském poloostrově 250 000 lidí, z nichž bylo 80 % Krymských Tatarů a 12 % Řeků. Připojením Krymu k ruskému impériu se ovšem tvář poloostrova začíná měnit. Stal se důležitým strategickým bodem carského Ruska, do kterého začala imperiální vláda přivádět Rusy, Ukrajince, Němce a Bulhary. Měnil se také způsob života a noví osídlenci s sebou přinášeli evropské kulturní prvky a jiná náboženství. Z těchto důvodů začala probíhat rozsáhlá emigrace Krymských Tatarů do zahraničí, zejména do Osmanského Turecka a také do Turky kontrolovaných oblastí Rumunska a Bulharska. V těchto oblastech i dnes žijí malé komunity Krymských Tatarů (Pargač 2015: 3).

Na rozdíl od Krymských Tatarů, kteří se nezapojili do expanze Ruska a opouštěli Krym, se Kazaňští Tataři po jejich přičlenění k Rusku v polovině 16. století stali součástí ruské expanze do Střední Asie a jako obchodníci se významně podíleli na rozvoji ekonomiky ruského impéria (Pargač 2015: 3).

Největší vlna emigrace Krymských Tatarů proběhla po Krymské válce, která probíhala v letech 1853-1856. Ruská vláda podezírala místní obyvatelstvo z kolaborace s nepřítelem. Podle úředníků Krymští Tataři napomáhali Osmanům kvůli tomu, že byli také muslimové. Ruští představitelé požadovali vysídlení těchto zrádců vlasti a byly proti nim namířeny četné represe (Kozelsky 2008: 866–867).

Na základě těchto obvinění a represí došlo mezi lety 1860 a 1863 k největší tatarské migraci od anexe Krymu v roce 1783 až do deportace celého národa v roce 1944 (Kozelsky 2008: 867). Dle odhadů opustilo v této velké migrační vlně Krym až 40 tisíc Krymských Tatarů. Navíc od 70. let 19. století, díky propojení Krymu s ostatními částmi ruského impéria, přicházel na poloostrov ještě větší počet nových přistěhovalců a Krymští Tataři tak ztratili většinu. V roce 1897 žilo na Krymu již 545 000 obyvatel, z toho ovšem jen 35,5 % Krymských Tatarů (Pargač 2015: 3).

Ti Krymští Tataři, kteří zůstali na poloostrově, koexistovali na Krymu již jako méně početná skupina oproti Rusům. Během Ruské revoluce v roce 1917 a následné občanské války podporovali Krymští Tataři bolševiky, kteří je po získání moci odměnili v roce 1921 vytvořením autonomní krymské republiky (Zaloznaya – Gerber 2012: 266)

Populace Krymské autonomní sovětské socialistické republiky byla tvořena již jen ze čtvrtiny Krymskými Tatarů. Nicméně se jednalo o nejlepší období Krymských Tatarů v historii (Williams 2002: 326). V prvních letech sovětského režimu byla snaha napravovat spáchané křivdy vůči minoritním etnikům z carské minulosti. Krymští Tataři se tak mohli na úřadech domlout vlastní národním jazykem a jejich děti se ve školách učili mateřskému jazyku. Byla podporována místní kultura a vycházely noviny a knihy psané v krymské tatarštině (Kreindler 1986: 389).

Nicméně tato podpora krymské národní kultury byla od konce 20. let 20. století nahrazena rusifikací, kdy byl opět kladen důraz na ruský jazyk a kulturu, jako za carských dob. V roce 1928 proběhla čistka nařízená Stalinem proti krymským komunistům na Krymu, což znamenalo konec tzv. zlatého věku krymsko-tatarské kultury. Ve 30. letech 20. století byly čistky namířeny na zbytky krymsko-tatarské inteligence (Kreindler 1986: 389–390).

Intelektuálové byli obviňováni z buržoazního nacionalismu, kontrarevoluce, trockismu apod. Během tohoto období se NKVD zaměřila také na muslimské duchovní vůdce, ze kterých byla většina buďto deportována nebo rovnou zabita a na náboženské školy a mešity, které byly uzavírány a ničeny (Kirimal 1958). I přes tyto represe vůči krymskému národu vstoupilo mnoho Krymských Tatarů do Rudé armády poté, co byl Sovětský svaz napaden nacistickým Německem (Kreindler 1986: 389–390).

Německé a rumunské jednotky vtrhly na Krym v září 1941 a během pár týdnů obsadily téměř celý poloostrov. Pouze Sevastopol vydržel

náporu německých vojsk až do července 1942. Nacisté vyhladili na poloostrově většinu cikánské a židovské populace a chovali se nevybíravě i k samotným Krymským Tatarům. Ti je ovšem po zkušenostech se sovětskými represemi vítali jako osvoboditele. Sovětský svaz dostal poloostrov zpět pod svou kontrolu v dubnu roku 1944, kdy donutili německá vojska ke stažení. Krym se na první dva týdny dostal po správu NKVD, která ihned začala provádět represe na Krymských Tatarech (Pohl 1999: 112–113).

4. 2. Deportace

Bezprostředně po osvobození Krymu zahájil NKVD vyšetřování, při kterém hledal anti-sovětské prvky. 10. května Berija poslal Stalinovi písemný návrh týkající se deportace Krymských Tatarů. Hovořil v něm o nevhodnosti života tohoto národa v pohraničním pásmu Sovětského svazu kvůli jejich zrádné činnosti (Polian 2004: 151). Den poté Státní výbor pro obranu, řízený Stalinem, zveřejnil dekret, ve kterém nařídil deportaci Krymských Tatarů. Vyhláška se kromě uvedení důvodu, kterým byla kolektivní spolupráce s Němci, věnovala detailně také samotné deportaci (Campana 2015: 3).

Velkou roli, o dost větší než v případě vysídlení Čečenců a Ingušů, hrály v odsunu Krymských Tatarů místní orgány a vůdci stranických hnutí, kteří posílali zprávy úředníkům NKVD, ve kterých informovali o přehnaném zapojení Krymských Tatarů v německých jednotkách. Tyto zprávy přispěly k vytvoření milné představy o masivní kolaboraci Krymských Tatarů. Na vysídlení tohoto národa osobně dohlížel Berija a jeho dva asistenti, Kruglov a Serov. Pečlivá příprava, která je zřejmá z korespondence mezi několika orgány, dokazuje to, že pro byrokratické a represivní aparáty byla deportace Krymských Tatarů rutinní záležitostí (Campana 2015: 3–4).

Deportace Krymských Tatarů byla podobně tvrdá a krutá jako v případě Čečenců a Ingušů. Lidé byli do „sběrných míst“ odvezeni bez jídla a často i bez zavazadel. Poté byli namačkáni do nákladních vagonů, ve kterých museli vydržet i více než dvacet dní, než dorazili na místo určení. Po příjezdu byli nuceni pracovat v otřesných podmínkách za minimální přiděly potravin (Nekrich 1978: 111).

4. 2. 1. Průběh deportace

Deportace Krymských Tatarů byla zahájena těsně před svítáním 18. května 1944. Příslušníci tohoto národa byli na Krymu shromažďováni a hromadně deportováni do Střední Asie, Kazachstánu a Uralského pohoří. Vysídlení Krymských Tatarů bylo do poslední chvíle udržováno v tajnosti. Dokonce ani vojáci NKVD, kteří měli deportace vykonávat, do poslední chvíle o této akci nevěděli (Uehling 2004: 79).

Krymské vysídlovací operace se účastnilo více než 23 000 vojáků a 9 000 zpravodajských důstojníků NKVD. Tyto jednotky zatkly cca 1 000 německých agentů a téměř 8 000 aktivních kolaborantů. Tak byli označeni ti, kteří sloužili v policejních sborech, kterým veleli Němci. Jednotky NKVD našly 16 000 palných zbraní a 5 miliónů nábojů (Katamidze 2008: 109).

Celkově bylo deportováno cca 194 000 členů národa Krymských Tatarů. Pro odvoz těchto lidí na vlaková nádraží bylo použito 250 nákladních automobilů a 100 vojenských Jeepů, které získala Rudá armáda od Spojených států k boji proti Nacistům. Deportovaní byli namačkáni do 67 vlakových souprav, jež byly tvořeny dobytčími vagony a vysláni na cestu na východ (Pohl 2000).

Již 20. května, jen tři dny po zahájení deportace, poslal Beria telegram Stalinovi, ve kterém ho informoval o blížícím se konci

vysídlovací operace. V telegramu oznámil Stalinovi, že z Krymu bylo doposud vysláno 63 vlakových souprav a ujistil ho, že zbylé 4 budou vyslány na cestu na východ ještě téhož dne. Během operace nedošlo k žádným větším incidentům mezi příslušníky NKVD a Krymskými Tatary (Bugai 1992: 138–139).

Skutečnost, že za pouhé tři dny bylo z Krymského poloostrova odsunuto více jak 194 000 osob, svědčí o kvalitní přípravě příslušníků NKVD a rychlé kooperaci mezi jednotlivými složkami byrokratického aparátu Sovětského svazu (Pohl 2000). Většina Krymských Tatarů byla deportována do Uzbekistánu, ve kterém vznikla nejpočetnější kolonie v okolí Taškentu. Zbytek byl vysídlen do Uralského pohoří, Kazachstánu a Tádžikistánu (Polian 2004: 152).

Deportace se týkala všech členů národa bez rozdílu. Z Krymu byly vysídleny i rodiny s dětmi vojáků Rudé armády, kteří bojovali za SSSR na frontě. Dále se odsun týkal také Krymských Tatarů, kteří byli členy komunistické strany a zastávali na Krymu důležité pozice. V neposlední řadě se deportace týkala také krymsko-tatarských partyzánů, kteří aktivně bojovali proti německému nepříteli po boku sovětských partyzánů. Odsunuti byli i novináři a spisovatelé, kteří v době okupace roznášeli protiněmecké letáky v turečtině po celém Krymu (Kirimal 1958).

Krymští Tataři, kteří sloužili v Rudé armádě, byli o několik měsíců později demobilizováni a posláni do pracovních táborů na Sibiři a do horských oblastí Uralu. Tito vojáci byli po Stalinově smrti propuštěni z pracovních táborů a mohli se vrátit ke svým rodinám, které již žily ve vyhnanství (Campana 2008: 2). Rusové a Ukrajinci, kteří byli v manželstvích s Krymskými Tatary, si mohli vybrat, zdali zůstanou, nebo pojedou se svými příbuznými na východ (Naimark 2006: 96).

Podmínky převozu vlaky byly tragické a vryly se do paměti deportovaných osob, které tuto cestu přežily. Lidé trpěli hladem, žízní

a nemocemi, které se v uzavřených vlakových soupravách rychle šířili (Campana 2008:2). Vlaky ovšem nezastavovaly a lidé byli ponecháni ve vagonech s velmi nemocnými, nebo již mrtvými lidmi. Když po několika dnech vlak konečně zastavil, tak jen pro to, aby byli ze souprav vyházeni mrtví a pokračovalo se dál v cestě (Naimark 2006: 106).

Sovětský svaz ihned po deportaci zahájil politiku „detatarizace“ Krymského poloostrova. Do opuštěných domů přicházeli Rusové a Ukrajinci, byly například ničeny památky, přejmenovávány ulice a páleny knihy. Krymská autonomní republika byla 25. července 1946 zrušena a území se stalo součástí Ruské sovětské federativní socialistické republiky (Campana 2008: 2–3).

V souvislosti s deportací Krymských Tatarů se nejhrůznější čin odehrál až za dva měsíce po jejím ukončení. Bogdan Kobulov, jeden z Beriových stoupenců, se 19. července 1944 dozvěděl, že z jedné oblasti na poloostrově nebyli Krymští Tataři deportováni. Tato informace se k němu dostala jen pár hodin poté, co Beria slavnostně ohlásil Stalinovi vyčištění Krymského poloostrova od Krymských Tatarů a vůdci této operace za to byli odměněni medailemi. Jednalo se o vesnice v Arabatském pásu, kde žili zejména rybáři. Většinu těchto lidí tvořili ženy, děti a starci, jelikož muži byli stále na frontě (Altan 2012).

Kobulov dal jasný rozkaz, že do 24 hodin musí být zbylí Krymští Tataři pryč z Krymu. Zároveň to muselo být provedeno v tajnosti, aby se o této akci nedověděl Stalin ani Beria. Příslušníci NKVD shromáždili všechny Krymské Tatary z vesnic v Arabatském pásu do přístavu Genicsek. Odtud je poslali na staré lodi do nejhlubší části Azovského moře, kde ji nechali potopit (Altan 2012).

4. 2. 2. Příčiny deportace

Záminkou pro deportaci Krymských Tatarů se stala, podobně jako u dalších národů, které byly deportovány, kolaborace s nacistickým Německem. Ve skutečnosti je hlavní důvod jiný, stejně jako tomu bylo v případě odsunu Čečenců a Ingušů. Stalin choval odpor ke Krymským Tatarům už dlouhou dobu před válkou. Do roku 1930 sice měli Krymští Tataři vysokou míru autonomie, ovšem v tomto roce byla zaváděna kolektivizace, proti které kladli odpor, a mnoho Krymských Tatarů se obrátilo proti režimu. Stalin na to reagoval represemi a mnoho příslušníků národa bylo uvězněno. Sovětská vláda začala zavírat kulturní instituce, Krymští Tataři nesměli používat svůj jazyk a členové inteligence byli uvězněni. Toto pronásledování přimělo Krymské Tatary k tomu, že byli rozhodnuti přijmout jakoukoli alternativu k sovětské nadvládě. Německá okupace se tak stala jejich jedinou alternativou (Pohl 1999: 111–112).

Během války sice rekrutovali Němci do svých řad 1 632 Krymských Tatarů a organizovaly asi 20 000 Tatarů do jednotek domobrany. Tato domobrana měla za úkol bojovat proti sovětským partyzánským skupinám. Krymští Tataři bojovali ovšem také za Sovětský svaz. Několik stovek Tatarů bylo u partyzánů a další je podporovali zásobováním. V Rudé armádě působilo cca 20 000 tisíc příslušníků tohoto národa (Pargač 2015: 6).

To, že vysídlení na základě kolaborace s nepřítelem bylo jen záminkou, potvrzují důkazy, které se našly po obsazení Krymu německou armádou. V kancelářích komunistických funkcionářů byly nalezeny dokumenty, které ukazují, že sovětská vláda měla v úmyslu deportovat Krymské Tatary do Kazachstánu ještě před příchodem německé armády. Tato skutečnost dokazuje, že deportování všech Krymských Tatarů na základně kolektivní viny způsobené kolaborací s nepřítelem bylo jen záminkou a důvody k tomuto činu byly jiné (Kirimal 1958).

Skutečným důvodem, který vedl sovětskou vládu k provedení deportace celé populace Krymských Tatarů, byly historické a kulturní vazby na Turecko, se kterým neměl Sovětský svaz v historii zrovna dobré vztahy a zároveň měl zájem o některá turecká území. Z těchto důvodů bylo pro Stalina nepřijatelné, aby se v blízkosti hranic s Tureckem nacházel národ, který má blízko k jejich potencionálnímu budoucímu nepříteli (Fishter 1978: 169–170).

Představa o Krymských Tatarech, jako barbarch a obchodnících s otroky, kteří staletí pustošili a zotročovali ukrajinské a ruské stepi, zůstala silná v myslích mnoha Slovanů, kteří jim nikdy neodpustili jejich otrocké výpravy. Krymští Tataři také bojovali s Osmanskou říší proti Ruskému impériu. Toto historické dědictví napomáhalo sovětské vládě v přesvědčování svých občanů, aby věřili jejich obviněním vůči Krymským Tatarům, že napomáhali nacistickému Německu v boji proti Rudé armádě a se zotročováním slovanské populace na krymském poloostrově (Pohl 1999: 110).

Dalším důvodem k vysídlení Krymských Tatarů mohla být také potřeba pracovní síly v zemích Střední Asie. Deportované osoby byly velmi často umisťovány na ty nejhorší pozice za minimální mzdu, což velmi pomáhalo místním ekonomikám (Pargač 2015: 7).

4. 2. 3. Život v nových domovinách

Největší počet Krymských Tatarů byl vysídlen do Uzbekistánu. Jednalo se o více než 150 000 osob. Téměř 8 600 Krymských Tatarů bylo odvezeno do Udmurské a Marijské autonomní republiky, které se nacházejí v uralské horské oblasti. Zbytek byl převezen do míst v Kazachstánu, Tádžikistánu a Kyrgystánu (Williams 2002: 334).

Podmínky k životu byly v místech exilu velmi složité. Místní úřady byly informovány o plánované deportaci na poslední chvíli nebo dokonce vůbec, a nebyly tedy na příchod deportovaných vůbec připraveny.

Chyběly peníze a potřebný čas, aby se mohly o fyzicky a psychicky oslabené lidi dobře postarat. Nedostatek ubytovacích míst a potravin, odlišné klimatické podmínky a rychlé šíření chorob mělo za následek nepříznivý demografický vývoj národa Krymských Tatarů v průběhu prvních let exilu (Campana 2008: 2).

Úřady přijímaly deportované obyvatelstvo jako zrádce vlasti. Zástupci rodin museli každý třetí den podávat hlášení úřadům o své rodině a práci, kterou vykonali. Na rozdíl od úřadů se místní obyvatelstvo chovalo k deportovaným s pochopením, což bylo způsobeno kulturní blízkostí. Zejména ve vztahu s Uzbeky se stal islám a kulturní tradice prostředkem ke sblížení (Pargač 2015: 7).

Krymští Tataři, podobně jako ostatní deportované národy, byli ihned registrováni v systému „zvláštního osídlení“. Oblasti kam byli vyhoštěni, představovali jakési rezervace, z nichž bylo zakázáno cestovat. Na Uralu pracovali lidé většinou v průmyslových podnicích, kde byla velmi vysoká fyzická náročnost. Ve Střední Asii deportovaní pracovali především na produkci bavlny nebo v jiných státních a kolektivních podnicích. Část Krymských Tatarů deportovaných do Střední Asie pracovala také v průmyslu, který sem nechal Stalin přesunout ze západní části Sovětského svazu kvůli ochraně před možnou válkou s Německem (Uehling 2004: 100).

4. 3. Rehabilitace Krymských Tatarů

I přes jisté sblížení Krymských Tatarů s národy ve Střední Asii nadále přetrvávaly kulturní rozdíly a přesídlenci doufali, že se budou moci někdy vrátit na Krym. Krymští Tataři považovali středoasijský svět za zaostalý, což bylo způsobeno konzervativními projevy islámského života u místních národů, který byl velmi odlišný od života na evropeizovaném Krymském poloostrově (Pargač 2015: 7).

Krymští Tataři se chovali a oblékali jako Rusové, zatímco Uzbekové a Tádžikové si holili hlavu a neholili bradu, čímž tradičně vyjadřovali svou muslimskou identitu. Všechny tyto rozdíly vedly k uzavřenému životu jednotlivých národů a mladí Krymští Tataři většinou dodržovali endogamii. Po Stalinově smrti v roce 1953 začaly deportované národy požadovat zrušení režimu speciálních osídlenců a prosazovat návrat do své vlasti (Pargač 2015: 8).

Na tyto požadavky reagoval Nikita Chruščov v dubnu 1956 zrušením režimu speciálních osídlenců. Tím získali deportovaní lidé zpět možnost hlásit se ke svému národu, studovat na všech školách, pracovat i mimo přesídlenecké kolonie apod. Některé národy získaly dokonce právo na návrat do své vlasti. Toto se ovšem netýkalo Krymských Tatarů, kterým bylo nadále odepřeno právo vrátit se zpět na Krym a stále byli označováni za zrádce vlasti (Pohl 1999: 116–117).

Důvodem tomu mohla být jejich ekonomická důležitost ve Střední Asii a také to, že Sovětský svaz nechtěl mít na Krymu, který pro ně byl strategicky důležitý, etnikum, které má vazby na Turecko. Návrat do historické vlasti nebyl umožněn ani Meschetským Turkům a Volžským Němcům (Williams 2002: 344).

Po tomto rozhodnutí panovalo mezi Krymskými Tatary velké rozčarování a nehodlali se s ním jen tak smířit. Začali organizovat masové hnutí, které by mělo usilovat o umožnění jejich návratu na krymský poloostrov. Krymsko-tatarské národní hnutí se formovalo převážně z přesídlenců v Uzbekistánu a můžeme ho rozdělit do tří fází: 1. 1956-1964, 2. 1964-1970 a 3. 1970-1989 (Pargač 2015: 8).

V první fázi byli aktivní zejména starší Krymští Tataři, kteří byli bývalými sovětskými a stranickými pracovníky. Tito lidé tvořili bývalou elitu v rámci krymského národa a nyní byli zbaveni svých funkcí. Hlavními aktivitami hnutí v této době bylo apelování na stranické orgány skrze dopisy a petiční akce, aby řešily problémy Krymských Tatarů (Altan 1995).

Členové hnutí byli pod přísným dohledem vnitřních orgánů Sovětského svazu, zejména se o ně zajímala státní bezpečnost. Státní moc používala proti členům hnutí různé formy represí. Naprosto běžnými prostředky, které mocenský aparát uplatňoval vůči důležitým představitelům hnutí za návrat na Krym, se stalo stíhání a mučení (Polian 2004: 211).

Peticemi pokračovali aktivisté i ve druhé fázi. Kromě nich začali organizovat i masové demonstrace a oslavy významných výročí. Tradičními dny manifestací byl den narození Lenina, jelikož za jeho vlády byla vytvořena Krymská autonomní republika, a 18 květen, tedy den, kdy byla zahájena deportace Krymských Tatarů z Krymu. Přitvrdila rovněž i státní bezpečnost, která používala brutálnější praktiky vůči aktivistům (Pargač 2015: 9).

Represe vůči členům hnutí ovšem nedokázaly odradit Krymské Tatary od pořádání velkých demonstrací, které byly často brutálně rozehnány. Násilně bylo ukončeno například shromáždění Krymských Tatarů v říjnu 1966 věnované 45. výročí založení Krymské autonomní sovětské socialistické republiky (Polian 2004: 211).

Krymsko-tatarské hnutí za návrat na Krym dokázalo také navázat styky se členy sovětského hnutí za lidská práva, kteří sídlili v Moskvě. Zároveň se jim podařilo zajistit stálou přítomnost členů krymsko-tatarského hnutí v hlavním městě, kteří tak mohli neustále komunikovat s hnutím za lidská práva a permanentně lobbovat za Krymské Tatary u institucí v Moskvě. Intenzivnější lobbing v Moskvě ze strany Krymských Tatarů přesvědčil sovětské orgány, aby začaly řešit jejich problémy (Altan 1995).

Nejvyšší sovět Sovětského svazu vydal 5. září 1967, poté co 27. srpna a 2. září proběhly dvě velké manifestace v Taškentu, dva dekrety. Prvním bylo zrušeno obvinění Krymských Tatarů z kolaborace s nacisty a jejich označení jako zrádců vlasti. Druhý dekret povoloval Krymským Tatarům pobývat po celém území Sovětského svazu,

ale pouze v souladu se zákonem o zaměstnanosti a s pasovými předpisy (Polian 2004: 211).

Tyto dekrety vyvolaly u části lidí nadšení a chtěli se ihned vrátit na Krym. Návrat ovšem nebyl tak jednoduchý. Proti byl byrokratický aparát, který znemožňoval Krymským Tatarům vyřízení pasových povinností a získání zaměstnání na Krymu. Ředitelé podniků na poloostrově měli zakázáno přijímat Krymské Tatary, ředitelé škol přijímat jejich děti a notáři legalizovat jejich nákup nemovitostí. Tyto překážky ze strany úřadů se podařilo mezi lety 1968-1979 překonat přibližně 15 000 lidí. Jednalo se především o rodiny nejaktivnějších představitelů hnutí Krymských Tatarů (Polian 2004: 211–212).

Třetí fáze, která trvala od roku 1970 do roku 1989, byla charakteristická masovým stíháním vracejících se Krymských Tatarů, kteří byli zatýkáni a posíláni zpět do Střední Asie. Mocenský aparát použil represe i vůči čelním představitelům krymsko-tatarského hnutí, kteří sídlili převážně v Taškentu. Obětí se stal i Mustafa Džemilev, který byl jedním z vůdců hnutí a bojuje za práva Krymských Tatarů i v dnešní době. Mustafa Džemilev byl do roku 1989 šestkrát uvězněn za jeho protisovětskou činnost. V roce 1975 držel 285 dní hladovku, což přineslo mezinárodní podporu celému hnutí (Altan 1995).

Krymské Tatary, kteří se vrátili do své vlasti i přes různé mocenské překážky, nečekalo na poloostrově žádné milé přivítání. Byli neustále pod kontrolou státní bezpečnosti a bylo pro ně velmi složité najít bydlení a práci. Například v roce 1978 byl zatčen Musa Mamut za to, že nedostal povolení žít ve svém domě a nesplnil pravidla „pasové“ politiky. Po návratu z vězení se vrátil do svého domu a hrozilo mu další zatčení. Mamut se rozhodl vzít si raději život, když nemůže svobodně žít ve své vlasti. Když pro něho přišla státní bezpečnost, upálil se ve svém domě. Musa Mamut se stal mučedníkem a jeho smrt dodala hnutí novou sílu v boji za jejich práva (Uehling 2002).

Krymští Tataři neustále bojovali za svá práva a za jejich návrat na krymský poloostrov po celou dobu jejich vyhnanství. Od cílů, které měli, je nedokázaly odradit ani četné represe a byrokratické překážky ze strany mocenského aparátu. Velká část Krymských Tatarů byla neustále připravena na přesun do své vlasti (Polian 2004: 214).

Úřady se neustále snažily zabránit návratu Krymských Tatarů na Krym. Přišly s nápadem, jak Krymské Tatary odradit od jejich touhy po návratu do vlasti. Chtěly vytvořit autonomní oblast ve Střední Asii, kterou nazvaly Mubarek. Krymským Tatarům zde byly slíbeny pracovní místa, místa k ubytování a vlastní kulturní instituce. Úřadům se podařilo získat pro tento plán podporu několika prominentních Krymských Tatarů, ovšem ani ti nedokázali přesvědčit větší počet lidí, aby se v nové oblasti usídlili. Krymští Tataři k nové oblasti necítili žádné historické vazby, které je neustále poháněly při jejich cíli (Uehling 2002).

Po nástupu M. S. Gorbačova do čela ÚV KSSS, který byl proreformně smýšlejícím vůdcem, získali Krymští Tataři novou naději pro dosažení svého cíle. V červenci 1987 se více než dva tisíce Krymských Tatarů shromáždilo na Rudém náměstí, kde skandovaly Gorbačovovo jméno a požadovaly schůzku s ním (Altan 1995).

Gorbačov nepoužil proti demonstrantům sílu a povolil zahájení rozhovorů s protestujícími. Toto se stalo historickým milníkem pro Sovětský svaz. Ještě před deseti lety, a ještě hůře v průběhu Stalinova režimu, by pravděpodobně byli účastníci uvězněni nebo zabiti. Gorbačov ovšem nemohl sáhnout k represím, jelikož by to mohlo ohrozit glasnost a hospodářskou restrukturalizaci (Powell 2011: 6).

Po několika dnech se vláda dohodla na schůzce s delegací Krymských Tatarů. Po tomto setkání vláda sestavila komisi, která měla prošetřit krymské požadavky. První komise pod vedením Andreje Gromyky studovala problémy Krymských Tatarů jedenáct měsíců a 9. července 1988 zamítla návrat Krymských Tatarů zpět na Krym a vytvoření jejich vlastní autonomní republiky (Altan 1995).

Gromykoovo rozhodnutí bylo pro vládu nepříjemné, jelikož toto zamítnutí bylo v rozporu s glasností. Gorbačov nemohl odmítnout jejich požadavky, jelikož by tím popřel svůj příslib svobodě a demokracii. Proto rozhodl o vytvoření nové komise, jejímž cílem mělo být vypracování plánu, který zajistí bezpečný návrat Krymských Tatarů do jejich vlasti (Powell 2011: 6).

Vedením druhé komise byl pověřen Gennadij Yanayev 12. července 1989. Yanayev na základě svého čtyřměsíčního šetření doporučil v listopadu 1989 sovětské vládě, aby dovolila Krymským Tatarům návrat na krymský poloostrov a obnovila jejich autonomii (Altan 1995).

Výnos Nejvyššího sovětu ze 14. listopadu 1989 „O nezákonnosti a zločinnosti represivních aktů proti násilně přestěhovaným národům a zajištění jejich práv“ vytvořil právní rámec pro repatriaci Krymských Tatarů. Dále bylo 1. října 1990 přijato usnesení, které se týkalo organizačního a materiálního zabezpečení repatriace krymského obyvatelstva. Usnesení z roku 1990 ovšem nebylo kvůli rozpadu Sovětského svazu uskutečněno. Nicméně návratu Krymských Tatarů na Krym již nebylo nijak právně bráněno (Pargač 2015: 10).

Zástupci Ústředního výboru komunistické strany Ukrajiny (ÚVKSU) se po tomto výnosu rozhodli nějakým způsobem řešit možný hromadný návrat deportovaných osob zpět na Krym, což by mohlo přinést hospodářské problémy a způsobit etnické konflikty. Z těchto důvodů byli do Uzbekistánu, kde se nacházel největší počet možných repatriantů, vysláni úředníci ÚVKSU, jejichž úkolem bylo odradit co možná největší počet lidí od návratu na Krym (Korostelina 2015: 41).

Tento plán ÚVKSU nevyšel a od roku 1989 začal masivní návrat Krymských Tatarů zpět na Krym. 1. 1. 1989 žilo na Krymu jen 38 400 Krymských Tatarů, ovšem již na konci roku 1991 jich na Krymském poloostrově žilo více než 140 000. Od tohoto roku nicméně ubýval jejich každoroční velký nárůst. Bylo to způsobeno poměrně velkými náklady

na přepravu na Krym, špatnou ekonomickou situací repatriantů na poloostrově a také osobními důvody. Jejich bývalé domy navíc obývali příslušníci slovanských národů (Pargač 2015: 10).

Kromě toho, že se Krymští Tataři na základě politiky glasnosti a následných usnesení mohli vrátit do své vlasti, zároveň se mohli dostat k historickým informacím. Jedním z hlavních principů glasnosti byla otevřenost k minulosti. Tím se staly historické záznamy a dokumenty veřejně dostupnými. Lidé tak dostali možnost dozvědět se o tom, čím si museli jejich předci projít. Tyto informace vzbudily u nových generací prudký nárůst národního sebeuvědomění a mezi některými Krymskými Tatary se začaly objevovat separatistické tendence (Powell 2011: 5).

Ukrajina musela brát na tyto skutečnosti zřetel a počítat s možnými problémy, které mohly vznikat mezi Krymskými Tatary a dalšími národy žijícími na Krymském poloostrově. Největší rozdíl je v náboženství, kdy se Krymští Tataři hlásí k islámu, kdežto většina Rusů a Ukrajinců žijících na Krymu k pravoslavnému křesťanství.

4. 4. Postavení Krymských Tatarů po rozpadu Sovětského svazu

Problémy s rehabilitací Krymského národa byly po rozpadu Sovětského svazu v roce 1991 záležitostí Ukrajiny. Krym byl totiž 19. dubna 1954 u příležitosti třístého výročí příklonu Ukrajiny k Ruskému impériu darován Nikitou Chruščovem, který v té době zastával post prvního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu, Ukrajinské sovětské socialistické republiky (USSR). V té chvíli se jednalo o naprosto bezvýznamnou událost, jelikož si nikdo nedokázal představit možný rozpad Sovětského svazu. Tímto aktem ovšem získala jakoukoliv působnost a pravomoc nad poloostrovem USSR (Saluschev 2014: 38).

Ruská vláda se ke konci roku 1991 začala zabývat možnostmi, za jakých by si mohla udržet svou kontrolu nad Sevastopolem, jelikož

se jedná o velmi důležitý přístav, kde kotví ruská černomořská flotila. V prosinci 1991 byl ruskou vládou vydán dekret, na základě kterého měl být vypracován plán, který nadále zajistí Rusku kontrolu nad přístavním městem s jeho aglomerací. Ukrajinská vláda popsala tento dekret za „časovanou bombu“ v ukrajinsko-ruských vztazích (Geiß 2015: 428).

Zároveň ruský parlament přijal v květnu 1992 rezoluci, která prohlásila převod Krymu pod správu tehdejší USSR za protiprávní. V rezoluci se také psalo o tom, že by ruská vláda měla hledat jakýkoliv způsob, kvůli kterému by byl Krymský poloostrov navrácen zpět pod správu Ruska (Paul 2015: 1–2).

Rada bezpečnosti OSN upozornila Rusko, že se ve smlouvě mezi ním a Ukrajinou, která byla podepsána 19. listopadu 1990, zavázalo, že bude respektovat územní celistvost Ukrajiny v rámci jejích existujících hranic, což je neslučitelné s dekretem vydaným ruskou vládou a s možnými požadavky na znovuzískání Krymského poloostrova pod správu Ruské Federace. Teprve až 31. května 1997 podepsali Ukrajina a Ruská federace Smlouvu o přátelství, spolupráci a partnerství, na základě které byla potvrzena územní celistvost obou států a neporušitelnost hranic, které mezi nimi existují. Zároveň byl ve smlouvě vyřešen statut Sevastopolu, jehož území zůstalo pod ruskou správou (Geiß 2015: 428–429).

V referendu na Krymu, které proběhlo v lednu 1991, se 93 % krymských voličů vyslovalo pro vytvoření Krymské autonomní sovětské socialistické republiky v rámci Sovětského svazu. Ve stejném roce, 1. prosince proběhlo ukrajinské referendum o nezávislosti Ukrajiny na Sovětském svazu. Na Krymu se pro samostatnost Ukrajiny vyslovalo jen 54 % voličů, což je mnohem méně než celostátní průměr, který byl 91 %. Již v těchto dvou referendech můžeme vidět náznaky možného budoucího separatismu krymského poloostrova v rámci nezávislé Ukrajiny (Katchanovski 2015).

Ukrajinská vláda musela vyřešit statut Krymu a vymezit jeho pravomoci. Proto v dubnu 1992 přijal ukrajinský parlament zákon, který vymezoval pravomoci Krymské autonomní republiky v rámci Ukrajiny. Tento zákon ovšem velmi nejasně a omezeně definoval autonomní statut Krymu (Baudier 2009: 20).

Proti zákonu se postavili Krymští Tataři, jelikož v něm neviděli žádné zvýhodnění svého národa a odsoudili tuto dohodu o rozdělení pravomocí mezi Ukrajinou a Krymskou autonomní republikou. Krymští Tataři brali dohodu jako akt zrady a požadovali její zrušení, či změnění tak, aby v dohodě bylo patrné postavení a pravomoci Krymských Tatarů (Mizrokhi 2009: 6).

Zároveň v Kyjevě nikdo nepředpokládal možné zvýšení separatistických snah. 5. května 1992 ovšem krymská vláda přijala zákon O státní nezávislosti Krymu. Tento zákon dával Krymu právo na vyhlášení nezávislosti, zřizoval krymské bezpečnostní síly, zahraniční politika se stala nezávislou na Ukrajině a vytvářel prezidentský režim na Krymu (Baudier 2009: 20).

Ústavní soud Ukrajiny prohlásil 13. května 1992 tento zákon za protiústavní a bylo navrženo krymskému parlamentu, aby jej zrušil. Zákon byl samozřejmě odmítnut i ukrajinským parlamentem a byl hledán kompromis mezi ukrajinskou a krymskou vládou. Krymský parlament nakonec ustoupil a zákon zrušil. Rozbroje mezi vládami ovšem napomáhaly růstu separatistických tendencí. Postavení Krymu v rámci Ukrajiny bylo tak velmi nejasné a jeho statut byl vyřešen až v roce 1996, respektive 1998 (Mizrokhi 2009: 6–7).

V roce 1994 probíhaly na Krymu volby prezidenta Krymské autonomní republiky i volby do parlamentu. V této době byly separatistické tendence ruského etnika nejvyšší od vzniku nezávislé Ukrajiny. Této situace využil Jurij Meshkov, který založil separatistické politické hnutí s názvem Ruský blok a kromě Rusů získal podporu i ruský mluvících Ukrajinců. Jeho hlavním cílem bylo připojení Krymu k Ruské

Federaci. Meshkov s přehledem zvítězil ve druhém kole krymských prezidentských voleb se ziskem 73 % hlasů. Zároveň jeho strana získala 67 % hlasů, tedy 54 z 92 křesel v parlamentu (Sasse 2007: 159–162).

Silné proruské tendence na Krymu byly patrné i v ukrajinských prezidentských volbách v roce 1994. V těchto volbách téměř 90 % zúčastněných voličů na Krymu hlasovalo pro Leonida Kučmu, který zastával proruské postoje, kdežto jen 9 % hlasovalo pro Leonida Kravčuka, který byl ukrajinským nacionalistou (Baudier 2009: 22).

Ruský blok ovšem nedokázal řešit ekonomické a sociální problémy, které tížily obyvatele Krymu. Kvůli tomu velmi rychle klesala popularita Ruského bloku i prezidenta Meshkova. Vnitřní rozpory v Ruském bloku a politika ukrajinské vlády vedly k postupnému rozpadu této strany v roce 1995. V tomto roce prezident Kučma dočasně pozastavil krymskou ústavu a zrušil post prezidenta Krymu. Proruské politické strany neuspěly ani v krajských volbách v roce 1995 (Katchanovski 2015).

Meshkov se snažil se situací ještě něco udělat. Odletěl do Moskvy, kde se pokoušel získat podporu ruských poslanců pro zásah Ruska na Krymu, který by pomohl místním separatistům k odtržení poloostrova od Ukrajiny a přičlenění k Ruské federaci. Ovšem jeho požadavek se neseťkal s pochopením, protože Rusko zrovna válčilo v Čečensku a nechtělo se zapojit do možného konfliktu na Krymském poloostrově (Baudier 2009: 22). Separatistické snahy se tak staly neúspěšnými a na Krymu se výrazně zvýšil vliv ukrajinské vlády (Katchanovski 2015).

Po rozpadu Sovětského svazu se ukrajinské politické elity rozhodovaly o podobě nezávislé Ukrajiny. Jednou z možností bylo vytvoření federace, která by podle zastánců lépe reagovala na regionální hospodářské problémy, posílila demokratičnost nového státu a odkazovala na svůj multietnický původ. Tento návrh ovšem neprošel a nová ústava, která byla přijata v roce 1996, vytvořila z Ukrajiny unitární stát. Na základě této ústavy byla potvrzena autonomie Krymu, který tak

jako jediný region, ve kterém se většina obyvatel hlásí k ruskému etniku, získal statut autonomní republiky (Roznai – Suteu 2015: 6–7).

Průzkum mezi obyvateli Krymu v roce 1996 ukázal, že 59 % etnických Rusů požaduje připojení Krymu k Rusku. Stejný požadavek vyjádřilo 41 % Ukrajinců a 8 % Krymských Tatarů. Kyjev tak přidělením autonomie Krymu sledoval stabilizaci regionu a ukončení separatistických snah (Katchanovski 2015).

Na základě ústavy byl Krym neoddělitelnou součástí Ukrajiny. Krymská autonomní republika sice mohla mít svou vlastní ústavu a vydávat své vlastní zákony, ovšem nic nemohlo být v rozporu s ústavou nebo zákony Ukrajiny. Kvůli tomu mohl ukrajinský ústavní soud rušit všechny zákony krymské vlády, pokud by byly v rozporu s těmi ukrajinskými. Ve skutečnosti tak byly pravomoci krymských vládních institucí převážně lokálního významu (Roznai – Suteu 2015: 8–9).

V lednu 1998 dosáhla ukrajinská vláda kompromisu s představiteli Krymu ohledně zákona O Autonomní republice Krym. Oba tábory se nakonec dohodly na jeho znění a zákon byl přijat. Pro ukrajinskou vládu bylo důležité, že Krym na základě zákona nemohl mít svou vlastní zahraniční politiku a neměl kontrolu nad bezpečnostními silami (Sasse 2007: 189–190).

Všechny tyto události vedly k závěrům, že proruské separatistické hnutí na Krymu bylo neúspěšné a že Krym bude bez problémů fungovat jako autonomní region v rámci jednotné Ukrajiny. Ovšem opak je pravdou a separatistické tendence si nadále uchovaly značnou popularitu. V průzkumu v roce 2001 se 50 % obyvatel Krymu vyslovilo pro přičlenění poloostrova k Ruské federaci a 9 % pro samostatný stát. Separatistické tendence ještě zvýšila v roce 2004 Oranžová revoluce, po kterých Ukrajina získala prozápadního a nacionalistického prezidenta Viktora Juščenka. Většina voličů Krymu v těchto volbách hlasovala pro Viktora Janukoviče, který byl proruským kandidátem na prezidentský úřad (Katchanovski 2015).

Průzkum z roku 2008 dokazoval, že zejména ruské etnikum nepřestalo doufat ve vystoupení Krymu z Ukrajiny a přičlenění k Ruské federaci. V tomto roce bylo pro 76 % Rusů, 55 % Ukrajinců a 14 % Krymských Tatarů. Zároveň by více jak polovina Krymské populace jako celek byla pro větší autonomii v rámci Ukrajiny. Tyto výsledky dokazovaly silný separatismus daného regionu, ovšem také dávaly ukrajinské vládě možnosti, jak danou situaci řešit. Mohla dát Krymu větší autonomii, čímž by uklidnila separatistické tendence (Pickett 2012: 11). Ve stejném průzkumu hlasovalo také 33 % Krymských Tatarů pro připojení Krymu k Turecku (Katchanovski 2015).

Vyřešení Krymské otázky bylo již od vzniku nezávislé Ukrajiny velmi důležitou výzvou, jejíž pozitivní vyřešení by napomohlo zajistit stabilitu na Krymu. Neustálé problémy mezi Krymskými Tatary a etnickými Rusy, kteří obviňovali ukrajinskou vládu z nadržování Krymským Tatarům, vedly k tomu, že větší část obyvatelstva Krymu požadovala připojení k Ruské federaci. Napětí mezi oběma etniky probíhalo na dvou úrovních. První je socioekonomická, jelikož se Rusové obávali, že budou muset s Krymskými Tatary soupeřit o už tak malý počet pracovních míst a dostupných zdrojů. Druhá úroveň je tvořena kulturními zvyklostmi. Rusové se báli nekontrolovatelné islamizace Krymského poloostrova a narůstajícího vlivu Turecka a Saudské Arábie. Vliv těchto dvou zemí byl již patrný při stavbě nových mešit. Napětí mezi národy někdy přerostlo až do ozbrojených střetů, hlavním důsledkem těchto obav je to, že se obě společnosti navzájem ignorují a jedna směřuje k Rusku, kdežto ta druhá k islámskému světu (Baudier 2009: 28–29).

Ukrajinská vláda samozřejmě chtěla vidět Krym v rámci Ukrajiny, nedokázala však nikdy zcela vymítnout separatistické tendence z poloostrova. Ty se navíc měnily velmi rychle v závislosti na politické situaci Ukrajiny. Kvůli tomu tvořil Krym nejméně stabilní region v rámci Ukrajiny a hrozilo velmi často nebezpečí možného odtržení, kdyby se do hry vložila Moskva (Pickett 2012: 11–12).

V průzkumech provedených v roce 2009 a 2011 klesaly separatistické tendence napříč všemi třemi hlavními etniky v rámci Krymu. Ovšem po Euromajdanu, který se odehrál v listopadu 2013, naprostá většina obyvatel Krymu podpořila Janukovyčovu vládu a oponovala Euromajdanu. Demonstranti protestovali proti pozastavení Ukrajinsko-evropské asociační dohody a protesty se postupem času přelily až do ozbrojených střetů. Tato situace vedla až k pádu prezidenta Janukovyče. Zároveň se s touto událostí velmi razantně zvýšilo volání po odtržení Krymu od Ukrajiny a přičlenění k Ruské federaci. Separatistické nálady se v této době začaly razantně objevovat také na východní Ukrajině, kde vypukla občanská válka mezi ruskými separatistickými hnutími a vládními jednotkami (Katchanovski 2015).

Po pádu Janukovyče a nástupu nové prozápadní ukrajinské vlády bylo pravděpodobné, že se Ukrajina bude chtít stát členem Evropské unie i Severoatlantické aliance (Katchanovski 2015). Proti vstupu do těchto organizací byly tradičně východní a jižní oblasti Ukrajiny, ve kterých žije početné ruské etnikum. Na Krymu hlasovalo v neoficiálním referendu v roce 2006 98 % obyvatel proti vstupu do NATO. Nikde jinde na Ukrajině nebyl odpor ke vstupu do organizace takhle vysoký (Mizrokhi 2009: 11–12).

Do situace se již vložila Ruská federace, která začala podporovat různá separatistická hnutí uvnitř Ukrajiny. Pro Moskvu bylo nepřijatelné, aby se Ukrajina stala členem NATO, jelikož to Rusko bralo jako bezpečnostní hrozbu. Zároveň si Ruská federace chtěla udržet svou flotilu na Krymu. Hrozilo totiž, že kdyby se Ukrajina stala členem NATO, tak by černomořská flotila musela opustit základnu v Sevastopolu (Katchanovski 2015).

V únoru 2014 začalo Rusko přebírat kontrolu nad Krymem. V ulicích krymských měst se začali objevovat neoznačení a ozbrojení vojáci, kteří začali obsazovat důležitá administrativní místa (Korostelina 2015: 42). Krymský parlament odmítl uznat novou vládu

Ukrajiny a vyhlásil referendum, ve kterém se mělo hlasovat o možném připojení Krymu k Ruské federaci. Většina obyvatel Krymu hlasovala pro připojení a po schválení vstupu ruským parlamentem se Krym stal součástí Ruské federace (Katchanovski 2015).

Rozhodnutí krymských úřadů o vypsání referenda, které má rozhodnout o vystoupení Krymu z Ukrajiny, není vůbec překvapující. Na Krymu je většina populace Rusů, kteří nesouhlasili s nástupem nové prozápadní vlády v Kyjevě. Rusové žijící na Ukrajině se obávali silného příklonu k západu a možné „ukrajinizace“ země. Pro tyto důvody by nemělo být překvapením, že lidé na Krymu využili převratu v Kyjevě a hlasovali pro sjednocení s Ruskem. Většinová populace Krymu také věřila, že se bude mít v rámci Ruské federace lépe a podaří se odstranit ekonomické a sociální problémy, které tížily obyvatele Krymu po rozpadu Sovětského svazu (Saluschev 2014: 39).

4. 4. 1. Postavení Krymských Tatarů v rámci Ukrajiny

Zasedání krymského oblastního výboru Komunistické strany Krymu, které se konalo 5. a 6. ledna 1990 a věnovalo se problematice vztahů mezi etniky, se zúčastnili již i zástupci Krymských Tatarů. V květnu 1990 byl přijat tímto výborem dokument, který se věnuje návratu Krymských Tatarů. Dokument uznal, že se na poloostrově mohou usazovat. Nicméně jen povolil skutečnost, která se již několik let odehrávala (Polian 2004: 214).

Přestože se ukrajinské úřady z počátku stavěly proti návratu Krymských Tatarů, postupem času chtěly této situaci využít ve svůj prospěch. Příchodem repatriantů zpět na Krym chtěly snížit početní dominanci ruského obyvatelstva. Začaly tedy Krymské Tatary podporovat v jejich návratu a slíbily jim kulturní práva a pomoc při hledání bydlení a zaměstnání. Krymští Tataři tuto pomoc uvítali, ale obávali se

možného budoucího připojení k Rusku kvůli většinové ruské populaci (Pargač 2015: 10).

Zlepšující se postavení Krymských Tatarů na Krymském poloostrově dokazuje svolání historicky druhého Kurultaje v červnu 1991. Kurultaj představuje jakési volené shromáždění všech Krymských Tatarů, které volí třiatřiceti členný Medžlis, což je jeho výkonný orgán. Svoláním Kurultaje odkazují Krymští Tataři na rok 1917, kdy proběhlo první shromáždění. Dne 26. června 1991 byl zvolen předsedou Kurultaje Mustafa Džemilev a místopředsedou Refat Chubarov (Pargač 2015: 11; Altan 1995).

Hlavním cílem, který byl na shromáždění přijat, bylo vytvoření vlastní státnosti i za pomoci mezinárodních organizací. Tento cíl se jevil ovšem velmi nereálně, když Krymští Tataři tvořili v této době pouze 10 % obyvatel Krymu. Kurultaj si tento fakt později uvědomil a namísto nacionalistické rétoriky hlásal nutnost soužití všech národů Krymu. Radikálnější rétoriku převzala strana Adolat, která ovšem nezískala větší podporu. Vůči těmto Krymským Tatarům začali vystupovat ruští nacionalisté, kteří nechtěli Krymské Tatary na Krymu a požadovali nezávislost na Ukrajině (Pargač 2015: 11–12).

Zvyšující se počet Krymských Tatarů na poloostrově zvyšoval etnické nepřátelství mezi národy a mocenský aparát musel tuto situaci začít řešit. Za účelem zabránění etnických konfliktů na Krymu přijala ukrajinská vláda v roce 1991 státní program, který se zabýval adaptací a integrací Krymských Tatarů zpět do ukrajinské společnosti. Mělo jim být umožněno vzdělání ve vlastním jazyce. Podobných svobod se jim dostalo i v případě jejich kultury. Tento program byl ukončen v roce 1997 a byl brán jako úspěšný (Polian 2004: 214).

Zároveň ukrajinská vláda doporučila ukrajinským médiím, aby podporovala mírové soužití všech etnických skupin na Krymském poloostrově. Ještě před vznikem nezávislé Ukrajiny totiž média informovala neustále o střetech mezi místními obyvateli a repatrianty.

Ukrajinské noviny tedy začaly psát o dlouhé tradici respektu a mírového soužití mezi Krymskými Tatary a ukrajinským obyvatelstvem. Zároveň ujišťovaly, že ukrajinská vláda poskytne Krymu dostatečné prostředky k uspokojení všech potřeb repatriantů (Korostelina 2015: 41).

Postupem času získávali Krymští Tataři stále více práv a měli i větší politické pravomoci. Mohli si také sami spravovat určité oblasti, kde měli převážnou většinu. V roce 1999 byla dokonce ukrajinskou vládou uznána rada zástupců Krymských Tatarů, která se nazývala Medžlis. Ovšem neustále existovalo mezi nimi a proruskými skupinami určité napětí (Fix – Knott 2014: 3).

Veřejní činitelé, média a i populace na Krymu zanedlouho poznali, že pro bezproblémovou integraci Krymských Tatarů nejsou dostatečné finance a politika přesídlení Krymských Tatarů se setkala s opovržením většinové populace poloostrova. Nezaměstnanost, malé penze, špatné zdravotnictví a školství, nedostatek stavebních parcel a mnoho dalších problémů bylo dáváno za vinu příchodu Krymských Tatarů. Ti byli také označováni za zrádce, jelikož za druhé světové války údajně pomáhali německé armádě. Ekonomická prosperita některých krymských rodin byla přičítána jejich trestné činnosti, kterou proruské skupiny viděly v korupci a praní špinavých peněz, spíše než v jejich tvrdé práci. Krymští Tataři byli také označováni za barbary, kteří nejsou vhodní pro moderní způsob života (Korostelina 2015: 41–42).

Problémovou oblastí, na kterou si repatrianti často stěžovali, byly pozemky, které dostali od ukrajinské vlády. Krymští Tataři žili před deportací převážně v horských a přímořských oblastech a v okolí velkých měst. Od úřadů ovšem dostalo 60 % repatriantů pozemky ve stepních oblastech, kde jich před deportací žilo necelých 30 %. Úředníci se hájili tím, že horské a přímořské oblasti jsou přelidněné, což ve skutečnosti nebyla pravda (Polian 2004: 214–215).

Repatrianti obcházeli často nařízení úřadů a usazovali se na jiných místech, než od nich bylo vyžadováno. Obsazování pozemků vedlo

k problémům mezi Krymskými Tatary a Rusy. Krymští Tataři začali obsazovat půdu bez povolení úřadů, jelikož nesouhlasili s přidělením půdy daleko od jejich bývalých vesnic a měst. Ruské skupiny proti tomuto obsazování protestovaly a označovaly Krymské Tatary za ilegální squattery (Fix – Knott 2014: 3). Proběhlo i několik lokálních střetů mezi národy, a to zejména v situacích, kdy o přidělené nebo obsazené pozemky Krymských Tatarů dlouhodobě žádalo i místní obyvatelstvo (Pargač 2015: 10).

Krymští Tataři zakládali na nepovolených pozemcích své osady, které se skládaly z dočasných přístřešků a nákladních kontejnerů, ve kterých si přivezli své věci. Úřady nechaly tyto nelegální usídlení srovnat se zemí, ovšem zanedlouho byly vybudovány znovu. Těmto osadám ovšem chyběla základní infrastruktura a podmínky k životu tak byly velmi zlé (Uehling 2002).

Krymským Tatarům komplikovaly život v prvních letech života na Krymu také obtíže se získáním ukrajinského občanství. Problém to byl zejména pro ty repatrianty, kteří přišli na Krym po vzniku samostatné Ukrajiny. Od 1. prosince 1991 tak bylo mnohem složitější získat ukrajinské občanství. Mnoho repatriantů nemělo potřebné dokumenty a vrátit se pro ně do Střední Asie, nebylo pro většinu lidí finančně možné. Tito lidé nejenže neměli politická práva, ale také velmi těžce sháněli zaměstnání, nedostávali penzi, nemohli podnikat, atd. (Pargač 2015: 11–12).

Mnoho Krymských Tatarů se nemohlo účastnit ukrajinských prezidentských voleb v roce 1994, jelikož neměli ukrajinské občanství a jeho získání bylo neustále prodlužováno ze strany úřadů. Většina Krymských Tatarů dosáhla na ukrajinské občanství až v roce 1998, v té době ho nemělo již jen pár osob. Krymským Tatarům bylo také po přijetí nové ústavy a zákona o Krymu zřejmé, že nedosáhnou nikdy své národní vlasti a budou se muset smířit s tím, že budou mít jen malou kontrolu nad řízením poloostrova (Baudier 2009: 23).

Antagonismus převážně ruských skupin vůči Krymským Tatarům byl viditelný již mnoho let dopředu před rokem 2014. Rusové neustále označovali Krymské Tatary za zrádce a jejich kulturu za barbarskou. Svalovali na ně i vinu za hospodářské problémy, které trápily velkou část Ukrajiny. Ruská populace na Krymu věřila, že pokud by patřila pod Ruskou federaci, tak by se vyřešily jejich problémy. Jejich touha připojit se k Ruské federaci je patrná z průzkumů, které byly na Ukrajině prováděny od roku 1991 do roku 2013.

4. 4. 2. Anexe Krymu

Anexe Krymu byla zahájena na konci února 2014 krátce po odchodu Viktora Janukovyče z postu prezidenta republiky. V této době se začali na Krymu objevovat ozbrojení muži v zelených uniformách bez označení. Tito muži obsadili krymský parlament a další důležité budovy, čímž usnadnili místním ruským představitelům převzít moc nad Krymským poloostrovem. Oleksandr Turčynov, který v té době zastával post prozatímního prezidenta Ukrajiny, přikázal ukrajinským vojákům, aby zůstali v kasárnách a nebojovali se separatisty. Nová krymská vláda začala velmi rychle s přípravami referenda o odtržení Ukrajiny a následném připojení k Ruské federaci (Paul 2015: 2).

Referendum bylo nezákonné a nelegitimní, jelikož bylo v rozporu s ukrajinskou ústavou. Nebyl prostor ani čas pro veřejné diskuse o důsledcích hlasování, nebyli pozváni mezinárodní pozorovatelé a voliči byli často zastrašováni. Národní shromáždění, Kurultaj a jeho výkonný orgán, Medžlis odmítali referendum o připojení k Rusku a navrhli všem Krymským Tatarům, aby se referenda neúčastnili (Aydin 2014: 86).

Narychlo organizované a ilegální referendum proběhlo 16. března a podle oficiálních výsledků se ho zúčastnilo 83 % obyvatel poloostrova a 96,7 % z nich hlasovalo pro připojení k Rusku. Tyto výsledky byly ihned po zveřejnění napadeny ukrajinskou vládou a označeny za zfalšované

(Shevel 2014). Tento fakt podpořil i Viktor Ostapchuk, který ve svém dopise, jež podepsalo dalších 239 akademiků z celého světa, označil oficiální výsledky voleb za zmanipulované. Dle odhadů nezávislých organizací se referenda zúčastnilo maximálně 50 % obyvatel, z nichž jen polovina hlasovala pro připojení k Ruské federaci. Tomu by odpovídaly i průzkumy prováděné na Krymu před Euromajdanem, ve kterých byla pro připojení poloostrova k Rusku vždy cca polovina. Navíc na referendum dohlíželo cca 40 000 neoznačených ruských vojáků a místních proruských milic, kteří mohli voliče zastrašovat a ovlivnit tak jejich rozhodnutí (Aydin 2014: 86).

I přes tuto skutečnost, že bylo referendum velmi pravděpodobně zfalšováno a zároveň ovlivňováno ozbrojenci, Putin 18. března podepsal s čelními představiteli poloostrova smlouvu o připojení Krymu k Ruské federaci. Po tomto aktu následovalo mezinárodní odsouzení této akce a byla schválena řada sankcí od západních zemí vůči Ruské federaci a hlavním proruským představitelům Krymu. Sankce byly zaměřeny zejména na ekonomický sektor s cílem oslabit Rusko. Na základě těchto sankcí začala ruská ekonomika zpomalovat a očekávaly se její další problémy. Rusko bude muset také velmi investovat do Krymu, jelikož ten byl velmi závislý na příjmech od ukrajinské vlády (Shevel 2014).

Evropská unie a Spojené státy odsoudily referendum a následně připojení Krymu k Ruské federaci jako nezákonné. Společné prohlášení předsedy Evropské rady Hermana Van Rompuye a předsedy Evropské komise José Manuela Barrosa označilo referendum za nelegitimní a nezákonné a jeho výsledek nebude uznán. Zároveň silně odsuzují porušení svrchovanosti a územní celistvosti Ukrajiny Ruskem a vyzývají ho, aby okamžitě stáhl své ozbrojené síly (Korostelina 2015: 42).

Rusko zpočátku popíralo jakoukoli vojenskou účast na Krymu. Po připojení poloostrova k Ruské federaci ovšem Putin přiznal, že na Krymu operovali ruští vojáci, kteří pomáhali krymským separatistickým jednotkám. Dále prohlásil, že on sám dohlížel na anexi Krymu

(Paul 2015: 2). Na rozdíl od Donbasu, který se nachází na východě Ukrajiny, se Krym vyvaroval eskalace do násilného konfliktu. Velká část bezpečnostních složek na poloostrově slíbila věrnost separatistům a následně i Rusku. Ruská vláda odůvodnila anexi Krymu humanitární intervencí a precedentem kosovské nezávislosti. Tyto důvody ovšem zcela odmítla ukrajinská vláda, stejně tak i USA a další západní státy, které jednostranně odmítají odtržení a anexi Krymu jako nezákonnou a zcela v rozporu s mezinárodním právem (Katchanovski 2015).

Anexe Krymu byla poslední eskalací separatistických tendencí na Krymském poloostrově, které se v různé intenzitě objevovaly na Krymu již od zisku ukrajinské nezávislosti. Rusko si anexí Krymu zajistilo vládu nad pro ně důležitým strategickým místem a nemusí již s ukrajinskou vládou žádným způsobem řešit přítomnost svých vojenských sil v Sevastopolu (Geiß 2015: 428).

Kromě zisku strategického místa a zajištění přítomnosti ruské flotily v Černém moři sledovalo Rusko zábořem Krymu i další cíle. Anexí Krymu se ještě více destabilizovala situace na Ukrajině, zejména v její východní části, což s určitostí nenapomáhá ukrajinským euroatlantickým integračním snahám. Zároveň Rusko ukázalo, že je velmoc a Putin silný vůdce, který si tímto „úspěchem“ zajistil ještě větší podporu ruské společnosti. Podle Putina a dalších čelních představitelů Ruska došlo také k nápravě historické nespravedlnosti, která se stala roku 1954, když Chruščov daroval Krym USSR (Paul 2015: 2).

Na ruský zábor Krymu bychom měli nahlížet z různých úhlů pohledu. Samozřejmě byly ruské akce na poloostrově extrémním porušením mezinárodního práva, když byla porušena svrchovanost a územní celistvost Ukrajiny. Neměli bychom ovšem chápat ruskou anexi Krymu jen jako pokus o zvýšení geopolitické moci a etablování se na mezinárodní scéně jako supervelmoc. Je zapotřebí chápat historické vazby poloostrova k Rusku, většinové ruské obyvatelstvo a ukrajinskou nacionalistickou politiku, která odcizovala čím dál tím více Krym

od zbytku Ukrajiny. Nemělo by tedy být překvapením, že lidé na Krymu využili převratu v Kyjevě a odtrhli se. Budoucnost Krymu je nejistá, ovšem je velmi nepravděpodobné, že by se v dohledné době měl stát opět součástí Ukrajiny.

4. 4. 3. Postavení Krymských Tatarů v rámci Ruské federace

Krymští Tataři, kteří tvoří téměř 12 % obyvatel poloostrova, byli vyzváni svými čelními představiteli, aby se referenda neúčastnili. Při telefonickém rozhovoru před konáním referenda, který mezi sebou vedli Vladimir Putin a vůdce Krymských Tatarů Mustafa Džemilev, ve kterém Džemilev upozorňoval Putina na znepokojení Krymských Tatarů z nedávných událostí, slíbil Putin zajištění bezpečnosti a práv Krymských Tatarů. Dle jeho slov měla být v dohledné době přijata taková opatření, která povedou k vyřešení všech sociálních, ekonomických a právních problémů Krymských Tatarů, které se nepodařily ukrajinským orgánům za mnoho let vyřešit (Gutterman 2014).

Dále ruský prezident ve svém projevu v ruském parlamentu dva dny po referendu slíbil, že by měla být přijata legislativní rozhodnutí, která obnoví práva Krymských Tatarů a „očistí“ jejich dobré jméno, které bylo „pošpiněno“ v době jejich deportace. Také měly být na Krymu tři oficiální jazyky, které se měly využívat na úřadech i vyučovat ve školách. Byly jimi ruština, ukrajinština a krymská tatarština. Většina Krymských Tatarů těmto slibům nevěřila. Stále je mezi nimi totiž silně zakořeněna vzpomínka na deportaci a roky útrap ve vyhnanství. Zároveň byli také znepokojeni demokratickými nedostatky ruské státní správy (Žídková – Melichar 2015: 100).

Sliby prezidenta Putina nebyly uskutečněny a situace po připojení poloostrova k Ruské federaci byla zcela odlišná. Političtí představitelé Krymských Tatarů byli perzekuováni, krymské ozbrojené skupiny prováděly noční útoky na menšiny a byly ničeny mešity. Po místních

volbách na Krymu v září 2014 se stalo stíhání politických představitelů Krymských Tatarů téměř každodenní rutinou. Ozbrojené skupiny a policejní jednotky vtrhly 16. září do Medžlisu, kde zabavovaly notebooky, disky a dokumenty a o pár dní později musela být celá budova vyklizena. Tímto přestal Medžlis fakticky fungovat poprvé od roku 1991, kdy byl založen. Nyní, pouhých šest měsíců po obsazení Krymu Ruskem, byla jeho činnost ukončena (Izmirli 2014).

Pravděpodobně za to mohly názory Medžlisu odsuzující ruskou anexi a neustálé nabádání Krymských Tatarů, aby s okupační vládou nespoupracovali (Aydin 2014: 86). Navíc dva hlavní vůdci Krymských Tatarů Mustafa Džemilev a Refat Chubarov obdrželi od krymské vlády pětiletý zákaz vstupu na Krym (Izmirli 2014). Podle Refata Chubarova Krymští Tataři prožívali mezi lety 1991-2014 období relativní prosperity jejich kultury. Za 23 let pod vládou Kyjeva se jim podařilo obnovit jejich jazyk, vybudovat školy, zveřejnit několik knih v krymské tatarštině, hrálo se divadlo v národním jazyce a dokonce byl zřízen i televizní kanál. Anexí Krymu Ruskou federací podle něho tato ukrajinská éra končí (Žídková – Melichar 2015: 99). Pětiletý zákaz vstupu, stejně jako Džemilev a Chubarov, dostal také Ismet Yüksel, který je hlavním představitelem diaspory Krymských Tatarů v Turecku a byl poradcem Medžlisu (Aydin 2014: 86).

Krymští Tataři, ale i v některých případech Ukrajinci, jsou neustále stíháni policií a tajnými službami. Kromě nich ovšem působí na Krymu ozbrojené jednotky sebeobrany, které byly vytvořeny již před referendem v roce 2014. Tyto jednotky pronásledují proukrajinské aktivisty a minority žijící na poloostrově, které zcela beztrestně unášejí, mučí a zadržují. Krymský parlament v červnu 2014 schválil zákon O lidovém povstání, který zlegalizoval tyto ozbrojené skupiny. Podle zákona měly ovšem jen pomáhat policii například s kontrolou dokladů. Ve skutečnosti ovšem tyto jednotky fungují ve většině případů bez přítomnosti policie. Krymští Tataři a Ukrajinci žijící na Krymu byli navíc nuceni vzdát se svého ukrajinského občanství a přijmout občanství ruské. Pokud tak nechtěli učinit, stali se

„cizinci“ ve své vlasti a museli žádat úřady o povolení k pobytu (Korostelina 2015: 42).

S výjimkou ruské pravoslavné církve, jsou všechny ostatní církve vystaveny diskriminaci a zastrašování. Je jim ničen majetek a jejich představitelé jsou vyslýcháni. Jsou také zavírány krymsko-tatarské školy a pod tlakem jsou i média. Kritičtí novináři jsou pod neustálým dohledem a v několika případech byli i napadeni a vyhoštěni z Krymu. Navíc je zakázáno vydávat knihy v krymské tatarštině (Paul 2015: 3).

Ruské úřady zakázaly Krymským Tatarům oslavy 70. výročí deportace, které se měly uskutečnit 18. května 2014. Každý rok se v tento den sejde až 35 000 Krymských Tatarů na hlavním náměstí v Simferopolu, kde truchlí za mrtvé během deportace. Vláda poslala do ulic polovojenskou policii, která měla odrazovat skupiny od shromažďování. Přesto asi 15 000 lidí nepodlehlo zastrašování a uctilo památku svých předků před mešitou Kebir v Simferopolu (Aydin 2014: 87). Oslavám se krymským úřadům nepodařilo zabránit ani o rok později (UNPO 2015).

Nezávislé organizace bojující za lidská práva, stejně jako EU a OSN, jsou hluboce znepokojeny z rostoucího počtu a rozsahu porušování lidských práv Krymských Tatarů orgány Krymské republiky. Nejčastěji jsou perzekuce namířeny proti členům Medžlisu, jehož členové jsou obviňováni z extrémistických aktivit. Tímto represivní orgány legitimizují pronásledování Krymských Tatarů a umlčují tak jejich kolektivní hlas. Represím nejsou vystaveni jen političtí představitelé, ale i obyčejní občané, kteří se také bojí o svoji bezpečnost. Místní proruská vláda v čele se Sergejem Aksjonovem, který je etnickým Rusem, na stížnosti Krymských Tatarů nijak nereaguje (Payot 2016).

Tajné služby neustále prohledávají domovy a kanceláře Krymských Tatarů, ve kterých hledají důkazy o jejich protivládní činnosti. Hledají také „extremistický“ materiál, který tvoří islámské knihy a učebnice, jež byly dříve legální, ale nyní je jejich vlastnění zakázáno (Paul 2015: 3). Kvůli

represím ze strany úřadů a represivních složek opustilo Krym již po více než roce něco málo přes 20 000 Krymských Tatarů. Většina z nich odešla do západní části Ukrajiny a také do Turecka, kde se nachází početná diaspora Krymských Tatarů (UNPO 2015). Krymští Tataři žijící nadále na Krymu se cítí také opuštěni od Turecka, které namísto obhajování práv Krymských Tatarů prohlubuje hospodářské vztahy s Ruskem (Paul 2015: 4).

Dva roky po anexi Krymu prohlásil Putin, že to je historický úspěch pro Ruskou federaci i obyvatele poloostrova. Většina etnických Rusů žijících na Krymu podporuje ruskou anexi Krymu. Nicméně Krymští Tataři se s Anexí nechtějí smířit a tento odpor má spíše vzrůstající tendenci. To samozřejmě představuje pro krymskou vládu, i vládu Ruské federace, nepříjemný problém, který musí nějakým způsobem řešit, jelikož se jedná o početné etnikum. Krymských Tatarů žije na Krymu téměř 300 000 a tvoří cca 12 % populace celého poloostrova. Někteří z nich bojují proti nespravedlnostem, které jsou vykonávány na jejich národu, radikálními způsoby. Jedná se například o ozbrojené středy s bezpečnostními složkami, o ničení infrastruktury a ve výjimečných případech i o útoky na ruské etnikum (UNPO 2016).

Krymští Tataři jsou neustále zavražďováni, pronásledováni a stíháni. Byla zakázána výuka jejich jazyka, kultura je omezována a probíhají útoky na Mešity i jejich domy. Mají strach o bezpečnost svých blízkých a mnoho jich opouští Krymský poloostrov. Tyto represe namířené vůči Krymským Tatarům by mohly radikalizovat mladé lidi, kteří by se po vzoru severokavkazských muslimských národů mohli uchýlit k radikálnímu islámu a řešit svou situaci dokonce ozbrojenými akcemi, které se již v menší míře dějí.

5. Komparace

Za jeden z nejhorších zločinů Stalinova režimu bylo vždy považováno neopodstatněné vysídlení několika národů Sovětského svazu z jejich domovin. Jak Krymští Tataři, tak i Čečenci a Inguši byli označeni za kolaboranty a deportováni do nehostinných oblastí Sovětského svazu. Tyto odsuny se týkaly celých národů. Zároveň byly zrušeny jejich autonomní republiky, včetně všech administrativních struktur v „potrestaných“ regionech. Čečenci, Ingušové a Krymští Tataři měli být dle vyhlášky Nejvyššího sovětu z února roku 1948 deportováni navždy (Werth 2008: 10).

Na uskutečnění obou deportací měl hlavní podíl Lidový komisariát vnitřních věcí, který měl na starosti přípravu i samotnou realizaci obou odsunů. Obě deportace jasně dokazují, jak obrovskou moc měl v Sovětském svazu represivní administrativní aparát. Stalin odsuny nařizoval podle doporučení Berii, který měl poté za úkol jejich vypracování i samotnou realizaci. Po odsunu národů z jejich vlasti byly také zničeny veškeré kulturní památky, které jakkoli odkazovaly k těmto národům.

Na obě deportace bylo vynaloženo obrovské množství prostředků a to v době, kdy nadále pokračovala válka s nacistickým Německem a na frontě byl nedostatek vojenské techniky, materiálu a zásob. Odsunů se účastnily desetitisíce příslušníků NKVD a pro přemístění deportovaných i vojáků bylo využito stovek nákladních automobilů a vlakových souprav.

Pro obě deportace se stala záminkou jejich údajná kolaborace s nacistickým Německem během okupace daných území. U Čečenců a Ingušů je jen minimum náznaků spolupráce s Němci. Nacisté okupovali jen část jejich území a to jen několik týdnů. V případě Krymských Tatarů

je situace jiná. Několik set až tisíců Krymských Tatarů spolupracovalo s Němci při vyhledávání sovětských partyzánů. Nicméně je důležité říci, že se nikdy k nepříteli Sovětského svazu nepřipojila většina příslušníků daného etnika. Rozsudek kolektivní viny ovšem způsobil situaci, že zatímco Čečenci, Ingušové a Krymští Tataři bojovali za Sovětský svaz na frontě, tak jim právě Sovětský svaz deportoval jejich rodiny a příbuzné.

Hlavní důvody deportací byly ovšem v obou případech jiné. Sovětský svaz nechtěl mít na svých hranicích etnika, která by mohla mít pozitivní vztah se sousedními státy. Proto deportoval zmíněné národy do centrálních oblastí Sovětského svazu ve Střední Asii, Kazachstánu, na Sibiři a za Uralem. Dalším důvodem mohlo být to, že Sovětský svaz těmito odsuny a následným umístěním deportovaných do zemědělských a průmyslových podniků získal velmi levnou pracovní sílu v oblastech, kde jí byl akutní nedostatek. V odsunech sehrál také důležitou roli tzv. velkoruský šovinismus Stalina i Berii, u kterých byla patrná rasová nenávisť vůči neslovanským národům.

I přesto, že byli Stalin i Berija Gruzínci, tak přijali etnické předsudky bývalých carů. Deportace národnostních menšin znamenaly konec dřívější politiky SSSR ve 20. letech, která byla naopak pro podporu kulturního rozvoje neruských národností a pro jejich kulturní autonomii. Tato politika neměla ovšem podporu u majoritní skupiny obyvatel. Mnoho Rusů bylo totiž proti kulturní autonomii jednotlivých národností, což ruští nacionalisté využili ve svůj prospěch a podporovali deportace etnických skupin z okrajových oblastí SSSR (Pohl 1999: 3–4).

Sovětské deportace byly charakteristické obrovskou mírou profesionalizace. Na námi analyzovaných odsunech bylo dobře vidět, jak represivní orgány Sovětského svazu prováděly deportace těchto národů s mimořádnou rychlostí a efektivitou, a to i přesto, že na nich spolupracovaly desetitisíce příslušníků NKVD ve spolupráci s úředníky

z místních samospráv, v oblasti dopravy, zásobování, a další byrokracií (Martin 1998: 823).

Deportace byly plánovány detailně, nic nebylo ponecháno náhodě. Tam, kde byl nařízen odsun, přicházely oddíly NKVD překvapivě. Obklíčily vesnici tanky a nákladními vozy a daly obyvatelům jednu hodinu na to, aby se připravili na deportaci. Poté je příslušníci NKVD naložili do nákladních vozů a odvezli na nejbližší železniční stanice, kde již byly připraveny vagony, které měly dotyčné dopravit do místa určení. Čečenská a Ingušská autonomní republika zmizela z mapy stejně rychle jako republika Krymských Tatarů. Tam kde bývalé obyvatele připomínaly domy, památníky a náhrobky, tak musely být zbourány z rozkazu Stalina (Baberowski 2004: 174).

Samotné deportace byly plánovány dopředu, ovšem místní úřady se v rámci utajení do poslední chvíle nic nedozvěděly o brzkém příjezdu desítek tisíc deportovaných. Nebylo tedy připraveno žádné ubytování a lidé byli umisťováni do přístřešků, stájí i pod širé nebe, i když se rychle blížila zima. Velmi rychle ovšem místní úřady začaly deportované umisťovat do kolchozů, sovchozů a průmyslových podniků, kde panovaly velmi tvrdé pracovní podmínky a i přes to neměli žádnou jistotu ohledně bydlení a stravování (Courtois – Werth – Panné – Paczkowski – Bartošek – Margolin 1999: 198).

Obě deportace byly svým průběhem velmi brutální a měly za následek obrovské ztráty na lidských životech. Lidé ztratili svůj majetek, životní úroveň, svobodu i kontakt se svými blízkými, kteří byli deportováni jinam. Čečenci, Inguši i Krymští Tataři žili a pracovali ve svých nových „domovinách“ ve strašných podmínkách, kde trpěli hladem a nemocemi. Zároveň nikdo nesměl opustit bez povolení svou vesnici. I přes zákazy si ale dokázali udržet své tradice a náboženství. Také si uchovali pocit nesmírné křivdy a nespravedlnosti trvajících dodnes.

Výsledkem deportací bylo také to, že se mezi Čečenci, Inguši, Karačajevci, Balkary a Krymskými Tatary vyvinuly blízké vztahy, což bylo zapříčiněno pravděpodobně velmi podobným osudem. Tyto speciální vztahy byly udržovány i po návratu do jejich vlasti. Například Krymští Tataři sympatizovali a podporovali Čečence v 90. letech v boji za svou samostatnost (Jaimoukha 2005: 61). Deportace dále posílily národní jednotu Čečenců a Ingušů, kteří dříve příliš neuvažovali o sobě jako o členech národa, ale viděli se jako příslušníci určitého klanu.

Dědictví Stalinových odsunů zanechalo hluboké šrámy v kolektivní paměti vysídlených národů, které po rozpadu Sovětského svazu vedly k ozbrojeným konfliktům. Při bojích přišlo o životy mnoho Vajnachů a desetitisíce lidí přišlo o střechu nad hlavou. Uprchlíci dodnes představují v Čečensku a Ingušsku velký problém. Místní vlády se touto problematikou příliš nezabývají a ponechávají uprchlíky svému vlastnímu osudu. V obou republikách také velmi kvete organizovaný zločin a korupce. Na Krymu je situace odlišná. Jelikož po rozpadu Sovětského svazu byl součástí Ukrajiny, tak zde nedocházelo ke konfliktům s ruskou armádou. Ukrajinská vláda se snažila situaci přicházejících Krymských Tatarů v 90. letech řešit a také brala tento národ jako rovný s ostatními národy žijícími na Krymu.

Jelikož se Krymští Tataři mohli vracet do své vlasti až těsně před rozpadem Sovětského svazu, na rozdíl od Čečenců a Ingušů, kteří se mohli vrátit už v 50. letech, byli ještě více vykořeněni ze své původní země a měli také větší problémy s návratem do svých vesnic a měst. Jejich domy měly již nové majitele, kterými byli převážně Rusové, kteří se svých obydlí nechtěli vzdát. Kvůli tomuto problému docházelo k roztržkám mezi Rusy a Krymskými Tatary ihned po jejich návratu. Kromě toho byli Rusové proti tomu, aby měli Krymští Tataři stejná politická práva, mohli používat svůj jazyk a dodržovat své kulturní tradice.

Od března 2014, kdy již Krym patří pod Ruskou federaci, si Krymští Tataři stěžují na špatné zacházení ze strany místních úřadů. I podle neziskových organizací zabývajících se dodržováním lidských práv dochází na Krymském poloostrově k jejich porušování. Situace je tak obdobná jako v Ingušsku a Čečensku, kde bezpečnostní složky také terorizují místní obyvatelstvo. Situace na Krymu se ovšem od stavu na Severním Kavkaze liší v tom, že na poloostrově policie, kterou tvoří převážně příslušníci ruského etnika, tvrdě zasahuje zejména vůči Krymským Tatarům. Ti to chápou tak, že úřady proti nim nezasahují kvůli jejich údajné trestné činnosti, ale jen proto, že jsou příslušníci jiného národa. Na Severním Kavkaze pracují v bezpečnostních složkách převážně Vajnachové, což je dáno tím, že v Čečensku a Ingušsku mají Čečenci, respektive Inguši většinu. Na Krymu ovšem tvoří Krymští Tataři místní minoritu a v bezpečnostních složkách pracují zejména Rusové. Počet Krymských Tatarů se odhaduje na 300 000, což představuje cca 12 % obyvatel Krymského poloostrova. Většinu zde mají etničtí Rusové, z nichž část dodnes bere Krymské Tatary jako zrádce a s ohledem na jejich odlišné náboženství a tradice o nich hovoří jako o barbarech.

Vlády v Ingušsku, Čečensku i na Krymu existují díky podpoře Kremlu. Za to prosazují proruskou politiku, která jim zajistí vládnoucí pozici. Aby si zachovaly přízeň moskevského centra, tak neváhají porušovat lidská práva svých obyvatel. Bezpečnostní složky těchto republik mají za úkol razantně potlačovat jakékoliv opoziční názory a separatistické snahy v republice. Za tímto účelem používají různé represivní prostředky. Každoročně je v Čečensku a Ingušsku zabito několik desítek lidí a podobný počet je nezvěstný. Pokud místní bezpečnostní složky někoho usmrtí, ihned vydají zprávu, že se jednalo o člena teroristické organizace.

S teroristy, kteří vyznávají radikální islám, mají v obou severokavkazských republikách značné problémy. Tyto radikální skupiny provádějí atentáty po celé Ruské federaci. Jejich útoky se odehrály například ve škole v Beslanu, v divadle na Dubrovce, na moskevském letišti Domodědovo, či na tržištích ve Vladikavkazu a Nazrani. Federální vláda tlačí na místní úřady, aby tyto teroristické organizace zničily. Místní bezpečnostní složky tak neváhají používat mučení a výhrůžky na lidech, aby získaly informace o teroristických skupinách. Lidé tak mají strach, že by se mohly příští represe týkat jejich blízkých a jich samotných.

V obou kavkazských republikách není zrovna patrná snaha ze strany ruských úřadů se situací něco dělat. Kreml příliš nezajímají zprávy o pronásledování a vraždění nevinných lidí. Jde mu jen o to, aby místní vlády potíraly jakékoliv separatistické tendence, čímž zůstane Čečensko i Inguško nadále v rámci Ruské federace. Místní vlády jsou závislé na Rusku a drží se u moci jen díky podpoře z Kremlu. Kvůli velmi špatné hospodářské situaci jsou také závislé na příjmech z federálního rozpočtu. Ruská vláda nechává žít obě země svým životem a zasahuje jen v případech, při kterých by mohlo dojít k narušení územní integrity Ruské federace, nebo pokud jsou oběťmi zvláště místních orgánů etničtí Rusové.

Na Krymu se tyto ozbrojené skupiny vyznávající radikální islám nevyskytují. Dle mého názoru ovšem situace, která panuje na Krymu dnes, může podnítit vznik těchto skupin. Situace Krymských Tatarů je od anexe poloostrova Ruskou federací totiž podobná jako u Čečenců a Ingušů. Mladí Krymští Tataři by se kvůli represivním zákrokům vůči jejich národu ze strany místních úřadů mohli radikalizovat a ozbrojeně bojovat proti těmto utlačovatelům. Zároveň je na Krymu poměrně špatná hospodářská situace a velká nezaměstnanost, která také nutí Krymské Tatary k tomu, aby se živilí nelegální činností. Místní i federální vláda by se měla snažit této možné radikalizaci krymsko-tatarského etnika předejít.

6. Závěr

Diplomová práce se zabývala vybranými národy, které postihl stejný osud, když byly za svou údajnou kolaboraci s nacistickým Německem deportovány ze svých historických vlastí. Deportace Ingušů, Čečenců a Krymských Tatarů zanechala nesmazatelnou stopu v jejich kolektivní paměti. Práce zkoumala široké období existence těchto národů. Hlavním cílem této diplomové práce bylo zjistit, zdali deportace provedené za vlády Stalina hrály nějakou roli v novodobých dějinách Ruské federace. Dále jsme se v práci zabývali příčinami, které přiměly Stalina k tomu, aby dal souhlas k provedení deportací a jak dané deportace pozměnily životy deportovaných národů. V práci byly stanoveny následující výzkumné otázky: Jaké byly příčiny deportace zmíněných národů? Jak deportace pozměnila dosavadní život těchto národů? Jakou roli hraje dědictví Stalinových odsunů v novodobých dějinách Ruské federace?

Naprostá většina autorů, kteří se zabývají problematikou deportací v bývalém Sovětském svazu, se přiklání k názoru, že údajná kolaborace námi analyzovaných národů s nacisty byla pouhou záminkou, která umožnila sovětskému vedení snadněji obhájit odsun Čečenců, Ingušů a Krymských Tatarů v ruské společnosti. Následná sovětská propaganda vyvolala odpor vůči těmto národům u ruského etnika, které považovalo Vajnachy a Krymské Tatary za zrádce vlasti a souhlasilo s jejich potrestáním, kterým se stalo vysídlení z jejich historické vlasti do pro ně neznámých oblastí Sovětského svazu.

Příčiny, kvůli kterým byli Čečenci, Inguši a Krymští Tataři deportováni, jsou ve skutečnosti jiné. Stalin se obával možných separatistických snah těchto národů, které žily v okrajových částech Sovětského svazu, jelikož měly kulturně, nábožensky a jazykově blíže k sousedním Turkům nežli k Rusům. Stalin navíc údajně plánoval možnou invazi do Turecka a nechtěl mít v blízkosti jeho hranic etnika, která by mohla v budoucnu dělat problémy.

Deportace velkého počtu lidí se také hodila sovětské vládě z toho důvodu, že v místech exilu deportovaných národů nebyl dostatek pracovní síly zejména do podniků, které sem byly přesunuty Stalinem ještě před válkou, aby je uchránil před případnou invazí nacistického Německa. Nesmíme také zapomenout na Stalinův velkoruský šovinismus, jehož zastáncem byl také Beria, přestože sami byli původem z Gruzie. Jejich cílem bylo rusifikovat celou evropskou část Sovětského svazu, čemuž by se deportované národy s jistotou bránily.

Okamžitě po příjezdu byli lidé zaměstnáváni v místních podnicích. Vysídlenci pracovali na těch nejhorších pozicích ve velmi špatných podmínkách, za což byli odměněni jen minimálním příjmem. Místní orgány do poslední chvíle nevěděly o příjezdu takového počtu lidí a pro deportované tedy nebylo připraveno žádné bydlení. Deportovaní se také často museli vyrovnat s životem v naprosto odlišných podmínkách, než na které byli zvyklí. Navíc první roky exilu trpěli akutním nedostatkem potravin, oblečení a léků. Lidé měli často psychické problémy, jelikož při deportaci přišli o mnoho blízkých a někteří členové rodin byli odsunuti do jiných míst. Deportace tak naprosto změnila dosavadní život Vajnachů a Krymských Tatarů.

Nedostatek ubytovacích míst, potravin a základních potřeb, odlišné klimatické podmínky, rychlé šíření chorob a psychické problémy deportovaných lidí měli za následek nepříznivý demografický vývoj v průběhu první let exilu. Místní úřady považovaly vysídlence za zrádce vlasti. Zástupci rodin museli minimálně jednou týdně podávat hlášení úřadům o své rodině a práci, kterou vykonali. Deportovaní také nesměli bez dovolení opustit oblasti, ve kterých byli umístěni, a navíc jim bylo bráněno ve vykonávání vlastních kulturních tradic. Místní obyvatelstvo se naopak chovalo k deportovaným s pochopením a snažilo se jim pomoci překonat těžkosti v nových místech jejich života. Kromě obrovského počtu lidských obětí, které si vyžádala samotná deportace a následný pobyt ve vyhnanství, byla také nenávratně poškozena kulturní

a historická paměť deportovaných národů, jelikož byly spáleny téměř všechny knihy o těchto národech a zničeny jejich kulturní památky. Vysídlenci žili v ponižujících podmínkách, které v budoucnu velmi ovlivnily vztahy s Rusy.

Roky útrap, způsobené Stalinovými deportacemi, nepochybně zanechaly v kolektivní paměti námi analyzovaných národů odpor vůči nadvládě Rusů, který je patrný dodnes. Dědictví Stalinových deportací přineslo ruské vládě po rozpadu Sovětského svazu řadu problémů. Ruská federace musela zanedlouho po svém vzniku řešit řadu konfliktů. Většina z nich sice nebyla příliš rozsáhlá a dokázaly je vyřešit samostatně, nebo jen s minimální pomocí federálních institucí, místní vlády. Některé konflikty však přerostly do velkých ozbrojených bojů, ve kterých již byly jednotky Ruské federace aktivně zapojeny. Jedná se zejména o osetinsko-ingušský konflikt v Prigorodném okrese a dvě rusko-čečenské války. Konflikty si vyžádaly tisíce mrtvých a mnoho Vajnachů přišlo o střechu nad hlavou.

Tyto skutečnosti zanechaly v myslích Čečenců a Ingušů podobné stopy, které tam byly uloženy deportacemi, životem ve vyhnanství a rusifikací po repatriaci Vajnachů. Také tyto události radikalizovaly poměrně značnou část vajnachské populace, která dodnes bojuje proti ruské nadvládě. Situace Krymských Tatarů byla zcela odlišná. Ti se totiž mohli vracet do své historické vlasti až těsně před rozpadem Sovětského svazu a problémy s jejich návratem již tak musela řešit Ukrajina, která ponechala Krymským Tatarům stejná práva jako ostatním národům žijícím na jejím území. Krymští Tataři se dostávali do konfliktů zejména s místní ruskou populací, ne však do nějakých velkých ozbrojených bojů. Nicméně nyní Krym již dva roky patří pod Ruskou federaci a nemůžeme vyloučit možné vyhrocení situace mezi ruským etnikem a početnými Krymskými Tatary.

Ruská vláda nainstalovala do obou severokavkazských republik i na Krym proruský smýšlející vlády, které mají udržovat pořádek v zemi

a rozdrtit jakékoliv separatistické tendence. Vlády Ramzana Kadyrova v Čečensku, Yunus-bek Yevkurova v Ingušsku a Sergeje Aksjonova se k moci dostaly zejména díky podpoře Moskvy. Všechny republiky jsou také závislé na příjmech z federálního rozpočtu, jelikož jejich hospodářská situace není příliš dobrá. Z těchto důvodů se snaží splnit všechny požadavky Kremlu a jsou odhodláni za tímto cílem používat jakékoliv prostředky i proti vlastním lidem.

Jak v Čečensku a Ingušsku, tak i na Krymu jsou porušována práva občanů bezpečnostními složkami státu. Zatýkání, výslechy, bití a zadržování jsou každodenní činností policie a jejím cílem se může stát téměř kdokoli. Lidé se nemohou kvůli bezpečnostním orgánům jakkoli bránit, jelikož místní soudy a úřady jsou pod vlivem tamějších vlád. V souvislosti s uskutečňovanou politikou v těchto republikách nemůžeme v žádném případě hovořit o demokracii. Členové opozice jsou perzekuováni, média ovládána vládou a neexistuje svoboda slova. Lidé mají strach z možného postihu, a proto se příliš nezapojují do dění v jejich zemi. Navíc jsou volby i referenda ovlivňovány tak, aby výsledky vyhovovaly místním vládám a zejména federální vládě v Moskvě.

Kreml, i sám Putin zavírají oči před porušováním práv občanů Ruské Federace na Krymu, v Čečensku a Ingušsku. Federální vláda nikterak neomezuje místní vlády v jejich represivní politice vůči vlastním občanům. Jedinými, kdo má v těchto třech republikách nějaké zastání od federální vlády, jsou etničtí Rusové. Ruské vládě jde zejména o zachování územní celistvosti Ruské federace a za tímto účelem vyžaduje od místních orgánů, aby udržovaly republiky stabilní, potlačovaly veškerou opozici, napomáhaly proruským tendencím ve společnosti, zničily radikální islamistické skupiny a tvrdě zakročily proti jakýmkoli separatistickým snahám.

Díky represivní politice vlád v Ingušsku, Čečensku a na Krymu jsou všechny republiky stabilní součástí Ruské federace a v blízké

budoucnosti je nepředstavitelné, že by se na tomto stavu mělo něco změnit. Ve všech republikách ovšem existují ozbrojené skupiny a zločinecké organizace, které se nedaří místním vládám zcela vymýtit. Z hlediska bezpečnosti je na tom dnes nejhůře Inguško, které ovšem za poslední roky dokázalo, kvůli své represivní politice vůči všem odpůrcům režimu, situaci v zemi výrazně zlepšit. V Čečensku vládne tvrdou rukou Ramzan Kadyrov, kterému se podařilo za jeho vlády zničit velký počet ozbrojených skupin a výrazně tak zlepšit bezpečnostní situaci v zemi.

Krymští Tataři si po anexi Krymu Ruskou federací začali ve velké míře stěžovat organizacím bujícím za lidská práva na špatné zacházení bezpečnostních složek vůči jejich osobám. Byly hlášeny dokonce i případy mučení a usmrcení. Krymské úřady ovšem všechna obvinění odmítají a tvrdí, že bezpečnostní složky používají přiměřené prostředky proti zadrženým osobám. Lze nyní, dva roky po přičlenění Krymu k Ruské federaci, jen těžce odhadovat, jak se bude situace na Krymském poloostrově dále vyvíjet. Zdali se situace uklidní, nebo se místní početné krymské etnikum radikalizuje a spory s Rusy se přemění v ozbrojený konflikt. Zatím je však situace na poloostrově stabilní.

V dnešní době je obrovským problémem pro Ruskou federaci existence radikálně-militantních skupin, které provádějí teroristické útoky po celém Rusku. Většina členů těchto organizací převzala radikální islámské myšlenky, které se začaly objevovat na Severním Kavkaze zejména po první rusko-čečenské válce. Dodnes se nedaří tyto teroristické organizace zcela vymýtit z Ruské federace. Do těchto organizací vstupují lidé, kteří jsou nespokojeni se životem ve strachu, který je způsoben represivní politickou místních vlád. Tito lidé také nemohou najít dlouhodobější zaměstnání a nevidí tak jinou alternativu ke svému životu. Existence těchto skupin je umístěna z velká části právě na Severním Kavkaze. Na Krymu se prozatím radikální islámské myšlenky výrazněji nerozšířily. Nicméně současná situace Krymských Tatarů, která je podobná té u lidí na Severním

Kavkaze, může způsobit, že se mladí Krymští Tataři začnou radikalizovat, přebírat myšlenky radikálního islámu a bojovat proti místním bezpečnostním složkám.

Přestože ruská anexe Krymu představovala jasné porušení mezinárodního práva, tak se nedá očekávat, že sankce uvalené Evropskou unií a Spojenými státy donutí Ruskou federaci k tomu, aby „navrátila“ Krymský poloostrov zpět pod pravomoc Ukrajiny. Anexe Krymu naopak ještě zvýšila popularitu Vladimíra Putina v Rusku a je velmi nepravděpodobné, že by i jeho případná výměna na postu prezidenta Ruské federace mohla přinést navrácení Krymu. Ruská společnost kvituje rozhodnutí připojit Krym k federaci a jakýkoliv pokus zpochybnit tento čin ze strany ruského politika, by znamenal téměř jistou politickou sebevraždu. Spíše je zapotřebí se ptát, zdali Putin nezaměří svou pozornost na východní oblasti Ukrajiny, kde žije také početné ruské etnikum a objevují se poměrně silné separatistické tendence.

7. Seznam literatury

Altan, M. B. (1995). A Brief History of the Crimean Tatar National Movement. *The Crimean Review* (<http://home.online.nl/sota/ctnm.htm>, 27. 2. 2016).

Altan, M. B. (2012). The Arabat Tragedy I: New Facts about the Mass Deportation of the Crimean Tatars. *International Committee for Crimea*. 26. 12. 2012 (<http://www.iccrimea.org/surgun/arabat01.html>, 28. 2. 2016).

Aydin, F. T. (2014). Crimea Tatars and Russia's Annexation of Crimea. *Turkish Policy Quarterly* 13 (3), str. 81–92.

Baberowski, J. (2004). *Rudý teror. Dějiny stalinismu* (Praha: Brána).

Baudier, M. (2009). *Crimea, the conflict that did not (yet) happen* (Vienna: Diplomatic Academy of Vienna).

BBC (2000). Russia appoints Chechen leader. 12. 6. 2000 (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/787811.stm>, 30. 3. 2016).

BBC (2015). Chechnya profile. 18. 8. 2015 (<http://www.bbc.com/news/world-europe-18188085>, 1. 4. 2016).

Bell-Fialkoff, A. (2003). *Etnické čistky* (Praha: Práh).

Blum, R. – Stanton, G. H. – Sagi, S. – Richter, E. D. (2007). „Ethnic cleansing“ bleaches the atrocities of genocide. *European Journal of Public Health* 18 (2), str. 204–209.

Bugai, N. F. (1992). *Iosif Stalin – Lavrentiu Berii: Ich nado deportirovat'. Dokumenty, fakty, kommentarii* (Moskva: Družba naradov).

Butler, R. (2010). *Nástroje stalinského teroru* (Praha: Svojtka).

Campana, A. (2007). The Massive Deportation of the Chechen People: How and why Chechens were Deported. *MassViolence*. 5. 11. 2007

(http://www.massviolence.org/IMG/article_PDF/The-Massive-Deportation-of-the-Chechen-People-How-and-why.pdf, 28. 1. 2016).

Campana, A (2008). Sürgün: The Crimean Tatars' Deportation and Exile. *MassViolence*. 16. 6. 2008
(http://www.massviolence.org/IMG/article_PDF/Surgun-The-Crimean-Tatars-deportation-and-exile.pdf, 30. 1. 2016).

Cornell, S. E. (2003). The War Against Terrorism and the Conflict in Chechnya: A Case for Distinction. *Fletcher Forum of World Affairs* 27 (2), str. 167–184.

Courtois, S. – Werth, N. – Panné, J. – Paczkowski, A. – Bartošek, K. – Margolin, J. (1999). *Černá kniha komunismu I. Zločiny, teror, represe* (Praha: Paseka).

Čt24 (2009). Nikdo nemůže nic zaručit, říká generál Ruslan Aušev. 3. 9. 2009 (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1387219-nikdo-nemuze-nic-zarucit-rika-general-ruslan-ausev>, 30. 3. 2016).

Dzutsati, V. (2010). Ingush-Ossetian Relations Show Signs of Improvement. *Global Research and Analysis*. 4. 1. 2010
([http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews\[tt_news\]=35867&no_cache=1#.Vw90EEZztaQ](http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews[tt_news]=35867&no_cache=1#.Vw90EEZztaQ), 28. 3. 2016).

Fisher, A. W. (1978). *The Crimean Tatars* (Stanford: Hoover Institution Press).

Fix, L. – Knott, E. (2014). *In Crimea, Time for Pressure, not Acceptance* (Berlin: DGAP).

Forsberg, T. – Herd, G. P. (2005). The EU, Human Rights, and the Russo-Chechen Conflict. *Political Science Quarterly* 120 (3), str. 455–478.

Fuller, L. (2016). Putin Cautions Kadyrov, But Gives Green Light For His Reelection. *Radio Free Europe, Radio Liberty*. 26. 3. 2016 (<http://www.rferl.org/content/caucasus-report-putin-kadyrov-reelection/27637133.html>, 30. 3. 2016).

Gall, C – de Waal, T. (2000). *Čečensko: vítězství a prohry* (Praha: Themis).

Geiß, R. (2015). *Russia's Annexation of Crimea: The Mills of International Law Grind Slowly but They Do Grind* (Newport: Stockton Center).

Gutterman, S. (2012). Crimean Tatar leader tells Putin secession would break post-Soviet pact. *Reuters*. 12. 3. 2014 (<http://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-putin-crimean-idUSBREA2B1CM20140312>, 26. 3. 2016).

Harding, L. (2009). Ingushetia president survives assassination attempt. *TheGuardian*. 22. 6. 2009 (<http://www.theguardian.com/world/2009/jun/22/russia-ingushetia-yevkurov-assassination-attempt>, 29. 3. 2016).

Hughes, J. (2001). Chechnya: the causes of a protracted post-soviet conflict. *Civil wars* 4 (4), str. 11–48.

Chassay, C. (2009). Russian killings and kidnaps extend dirty war in Ingushetia. *TheGuardian*. 20. 9. 2009 (<http://www.theguardian.com/world/2009/sep/20/ingushetia-dirty-war-russia>, 26. 3. 2016).

Chlevňuk, O. V. (2008). *Historie Gulagu. Od kolektivizace do „velkého teroru“* (Praha: BB/art).

Izmirli, I. P. (2014). The Tale of the First Local Elections in Occupied Crimea and the End of the Mejlis Era. *The Jamestown Foundation*. 23. 9. 2014 ([http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews\[tt_news\]=42860&cHash=c0ee9669eded556618fdc921608286a2#.VwJqCVI9abR](http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews[tt_news]=42860&cHash=c0ee9669eded556618fdc921608286a2#.VwJqCVI9abR), 26. 3. 2016).

Jaimoukha, A. (2005). *The Chechens. A handbook* (London: RoutledgeCurzon).

Jakovlev, A. (2008). *Rusko plné křížů. Od vpádu do pádu bolševismu* (Brno: Doplněk).

Jones, A. (2006). *Genocide: A Comprehensive Introduction* (London: Routledge).

Karlas, J. (2008). Komparativní případová studie. In: Drulák, P., *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích* (Praha: Portál), s. 62–91.

Katamidze, S. (2008). *Věrní soudruzi, nelítostní kati* (Český Těšín: KMa).

Katchanovski, I. (2015). Crimea: People and Territory before and after Annexation. *E-International Relations*. 24. 3. 2015 (<http://www.e-ir.info/2015/03/24/crimea-people-and-territory-before-and-after-annexation/>, 26. 3. 2016).

Kirimal, E. (1958). Complete Destruction of National Groups as Groups: The Crimean Turks. *International Committee for Crimea* (<http://www.iccrimea.org/historical/crimeanturks.html>, 27. 2. 2016).

Korostelina, K. (2015). Crimean Tatars From Mass Deportation to Hardships in Occupied Crimea. *Genocide Studies and Prevention: An International Journal* 9 (1), str. 33–47.

Kozelsky, M. (2008). Casualties of Conflict: Crimean Tatars during the Crimean War. *Slavic Review* 67 (4), str. 866–891.

Kreindler, I. (1986). The Soviet Deported Nationalities: A Summary and an Update. *Soviet Studies* 38 (3), str. 387–405.

Kusov, O. (2010). Ossetian-Ingush optimis – will it last? *Prague Watchdog*. 16. 1. 2010 (<http://www.watchdog.cz/?show=000000-000024-000004-000022&lang=1>, 29. 3. 2016).

Lapidus, G. W. (1998). Contested Sovereignty: The Tragedy of Chechnya. *International Security* 23 (1), str. 5–49.

Martin, T. (1998). The Origins of Soviet Ethnic Cleansing. *The Journal of Modern History* 70 (4), str. 813–861.

Marty, D. (2009). Situation in the North Caucasus Region: security and human rights. *Committee on Legal Affairs and Human Rights*. 29. 9. 2009 (http://assembly.coe.int/CommitteeDocs/2009/ajdoc43_2009.pdf, 30. 3. 2016).

Matsuki, E. (2006). The Crimean Tatars and their Russian-Captive Slaves. An Aspect of Muscovite-Crimean Relations in the 16th and 17th Centuries. *The Mediterranean Studies Group Hitotsubashi University*. ([http://hermes-ir.lib-hit-u.ac.jp/rs/bitstream/10086/14906/1/chichukai0001801710.pdf](http://hermes-ir.lib.hit-u.ac.jp/rs/bitstream/10086/14906/1/chichukai0001801710.pdf), 30. 1. 2016).

Matveeva, A. – Savin, I. (2012). *Ingushetia: Building Identity, Overcoming Conflict* (London: Safeworld).

Medveděv, Ž. – Medveděv, R. (2003). *Neznámý Stalin* (Praha: Academia).

Mizrokhi, E. (2009). *Russian 'separatism' in Crimea and NATO: Ukraine's big hope, Russia's grand gamble* (Quebec: Laval University).

Naimark, N. M. (2006). *Plameny nenávisti. Etnické čistky v Evropě 20. století* (Praha: Lidové noviny).

Nekrich, A. (1978). *The Punished Peoples: The Deportation and Fate of Soviet Minorities at the End of the Second World War* (New York: W. W. Norton).

Parfitt, T. (2011). The Secret History of Beslan. *Pulitzer Center on Crisis Reporting*. 2. 3. 2011 (<http://pulitzercenter.org/articles/beslan-terrorism-ossetian-ingush-conflict-north-caucasus>, 30. 3. 2016).

Pargač, J. (2008). Krymští Tataři: etnická konsolidace, destrukce a hledání budoucnosti. *Hospodářská a kulturní studia*. 7. 11. 2015 (http://www.hks.re/domains/hks.re/wiki1/doku.php?id=krymsti_tatari-pargac, 29. 1. 2016).

Paul, A. (2015). *Crimea one year after Russian annexation* (Brusel: European Policy Centre).

Payot, G. (2016). MRG expresses concern over the situation of Crimean Tatars at the UN. *Minority Rights Group International*. 22. 3. 2016 (<http://minorityrights.org/advocacy-statements/mrg-expresses-concern-over-the-situation-of-crimean-tatars-at-the-un/>, 26. 3. 2016).

Pickett, N. R. (2012). Homeland vs. Our Land: Conflicting Identities in Crimea. *Center for Russian, East European and Eurasian Studies* (<http://fmso.leavenworth.army.mil/Collaboration/universities/KU-Homeland-Pickett.pdf>, 26. 3. 2016).

Pohl, O. (1999). *Ethnic Cleansing in the USSR. 1937-1949* (Westport: Greenwood Press).

Pohl, O. (2000). The Deportation and Fate of the Crimean Tatars. *International Committee for Crimea*. 15. 4. 2000 (<http://www.iccrimea.org/scholarly/jopohl.html>, 30. 1. 2016).

Polian, P. (2004). *Against Their Will. The History and Geography of Forced Migrations in the USSR* (New York: Central European University Press).

Powell, N. (2011). *The Effect of Glasnost on the Dissolution of the Soviet Union* (Stanford: International & Global History).

Preece, J. J. (1998). Ethnic Cleansing as an Instrument of Nation-State Creation: Changing State Practices and Evolving Legal Norms. *Human Rights Quarterly* 20 (4), str. 817–842.

Rotheroe, D. – Butts, A. (2010). Ingushetia: A second Chechnya? *Aljazeera*. 8. 12. 2010 (<http://www.aljazeera.com/programmes/peopleandpower/2009/10/20091028615251646.html>, 26. 3. 2016).

Roznai, Y. – Suteu, S. (2015). *Eternal Territory? The Crimean Crisis and Ukraine's Territorial Integrity as an Unamendable Principle* (New York: NELLCO).

Říchová, B. (2007). Komparativní politologie. In: Cabada, L. – Kubát, M. a kol., *Úvod do studia politické vědy* (Plzeň: Aleš Čeněk), s. 68–95.

Sagramoso, D. (2007). Violence and Conflict in the Russian North Caucasus. *International Affairs* 83 (4), str. 681–705.

Salushev, S. (2014). Annexation of Crimea: Causes, Analysis & Global Implications. *Global Societies Journal* 2, str. 37–46.

Sasse, G. (2007). *The Crimea question: identity, transition, and conflict* (Harvard: Harvard University Press).

Shevel, O. (2014). How to defeat Russia. *Aljazeera*. 23. 3. 2014 (<http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/03/how-defeat-russia-201432113203787697.html>, 26. 3. 2016).

Shnirelman, V. A. (2006). A Revolt of Social Memory: The Chechens and Ingush against the Soviet Historians. In: Osamu, I. – Tomohiko, U. eds., *Reconstruction and Interaction of Slavic Eurasia and its Neighbouring Worlds* (Sapporo: Hokkaido University).

Scheu, H. Ch. (1997). Perspektivy rusko-čečenského míru. *Mezinárodní vztahy* 32 (4), str. 41–50.

Souleimanov, E. (2006). Meziválečné Čečensko (1996–1999), wahhábismus a příčiny dagestánské invaze. *Mezinárodní vztahy* 41 (2), str. 49–70.

Souleimanov, E. – Ditych, O. (2008). The Internationalisation of the Russian–Chechen Conflict: Myths and Reality. *Europe-Asia Studies* 60 (7), str. 1199–1222.

Souleimanov, E (2011). *Konflikt v Čečensku. Minulost, současnost, perspektivy* (Praha: SLON).

Šmíd, T. (2008). Saláfismus na Severním Kavkaze stále žije. *Natoaktual*. 22. 12. 2008 (http://www.natoaktual.cz/salafismus-na-severnim-kavkaze-stale-zije-fik-/na_analyzy.aspx?c=A081222_150652_na_analyzy_m02, 28. 3. 2016).

Šmíd, T. (2014). Organizovaný zločin a terorismus v postsovětském Čečensku. *Mezinárodní vztahy* 49 (3), str. 26–42.

Tanrisever, O. F. (2000). The battle for Chechnia: Russia confronts Chechen secessionism (1989-1999). *METU Studies in Development* 27 (3), str. 65–91.

Ternon, Y. (1997). *Genocidy XX. století: zločinný stát* (Praha: Themis).

Uehling, G. L. (2002). The Crimean Tatars. *International Committee for Crimea* (<http://www.iccrimea.org/scholarly/krimtatars.html>, 24. 3. 2016).

Uehling, G. L. (2004). *Beyond Memory. The Crimean Tatars' Deportation and Return* (New York: Palgrave MacMillan).

UNPO (2015). Crimean Tatars: News from the Crimea Action Group. 29. 5. 2015 (<http://unpo.org/article/18254>, 26. 3. 2016).

UNPO (2016). Crimean Tatars: Resistance to Russian Rule Continues. 17. 2. 2016 (<http://unpo.org/article/18933>, 26. 3. 2016).

Werth, N. (2008). Mass Crimes under Stalin (1930-1953). *MassViolence*. 14. 3. 2008 (http://www.massviolence.org/IMG/article_PDF/Mass-crimes-under-Stalin-1930-1953.pdf, 24. 1. 2016).

Williams, B. G. (2002). The Hidden Ethnic Cleansing of Muslims in the Soviet Union: The Exile and Repatriation of the Crimean Tatars. *Journal of Contemporary History* 37 (3), str. 323–347.

Zaloznaya, M. – Gerber, T. P. (2012). Migration as Social Movement: Voluntary Group Migration and the Crimean Tatar Repatriation. *Population and Development Review* 38 (2), str. 259–284.

Zrzavý, J. (2004). *Proč se lidé zabíjejí: homicida a genocida: evoluční okno do lidské duše* (Praha: Triton).

Žídková, M. – Melichar, H. (2015). *Crimean Tatars Before and After the Annexation of Crimea: Identity, Societal Security, and the Prospects of Violence* (Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci).

Žilková, V. (2015). Ramzan Kadyrov: ruský satrapa na Kavkazu, který pokouší Putinovy nervy. *Idnes*. 21. 6. 2015 (http://zpravy.idnes.cz/putinovi-muzi-ramzan-kadyrov-d2v-/zahranicni.aspx?c=A150609_065320_zahranicni_vez, 29. 3. 2016).

8. Resumé

The coexistence of several completely various ethnic groups in one country can be very problematic and it might lead to repressive policy by the nation majorities towards the minorities. The mass deportations of ethnic groups under Stalin's regime was one of the worst crimes against humanity committed in the 20th century. Since its inception, Russian Federation did not hesitate in some cases to use force against minority peoples living on its territory.

This thesis deals with the deportation of Chechens, Ingush and Crimean Tatars. Stalin's regime, exiled these nations from their homeland to the inhospitable parts of the Soviet Union. As a pretext to displace these nations was used the alleged collaboration with Nazi Germany. However, the reasons for such an act, were completely different.

The work is divided into several chapters. After the introduction, there are defined three terms, which are often used in the literature to describe Stalin's displacement. Subsequently, there are two chapters. The first deals with the Chechens and Ingush and the second chapter concerned with the Crimean Tatars. In comparison, there are compared both of previous chapters and, finally, there are provided answers to given research questions.

The aim of this study is based on an analysis of selected cases describing displacement of Chechens, Ingush and Crimean Tatars. Through the subsequent comparison discovers whether there were any differences and continuity during the deportations, the objectives of the displacement and subsequent life in a new homeland. The main aim of this thesis was to determine if the legacy of Stalin's deportations played any role in the modern history of the Russian Federation.